

STREDOVEKÉ OPEVNENIE V STUPAVE, POLOHA DRAČÍ HRÁDKO

ZDENĚK FARKAŠ

Opevnená poloha Dračí hrádk so zvyškami kamennej štvorbokej veže sa nachádza pomerne hlboko vo vnútri juhozápadnej časti pohoria Malé Karpaty, asi 1 km na východ od posledných domov obce Borinka. Napriek tomu temeno rovnomennej vyvýšeniny patrí do katastra mesta Stupava, okr. Malacky (obr. 1).

Z geomorfologického hľadiska je Dračí hrádk, na niektorých mapách označený ako Starý Hrad (Zámok), asi 400 m dlhý a na úpätí 350 m široký jazykovitý, na juh smerujúci horský výbežok, na severe cez výrazné sedlo spojený s masívom vrchu Úboč, s ktorým sa niekedy stotožňuje (obr. 2). Na východe, juhu a západe prudko klesá do údolia Prepadlé, ktoré priamo pod ním vytvára slučku a prudko mení svoju pôvodnú juhovýchodnú orientáciu na severnú. Horná plošina hrádku leží medzi vrstevnicami 370 a 371 m n. m., čím prevyšuje hladinu Stupavského potoka, tečúceho dnom doliny, takmer o 98 m.

Skalné podložie lokality pozostáva prevažne z fylitov (Maheľ – Buday 1963), na ktoré priamo nasadajú okrovohnedé lesné pôdy (Michalko a kol. 1986, mapa Dunajská Streda), pri povrchu prechádzajúce do hnedočiernej listovky. V súčasnosti, zrejme tak ako v minulosti, pokrývajú temeno a úbočia výšiny hrabovo-bukové lesy, miestami s výrazným zastúpením duba.

Využitelným zdrojom vody, okrem Stupavského potoka v údolí, mohlo byť niekoľko, v súčasnosti zväčša bahnitou zeminou zanesených prameňov na juhozápadnom svahu Úboča.

Vrcholová časť ostrožne, mierne podkovovito zalomená, je približne v strede predelená zreteľnou, dnes asi 12 m širokou, do skalného podložja zasaskanou a z veľkej časti už zasypa-

Obr. 1 Stupava, Dračí hrádk. Poloha stredovekej fortifikácie na mape 1:200 000; upravené

Obr. 2 Stupava, Dračí hrádok. Opevnená poloha na mape 1:25 000, č. 4658/4

nou priekopou. Za ňou sa na miernej vyvýšeninke, zhruba vo vzdialenosti 17 m, zachovali zvyšky mohutnej hranolovej veže s rozmermi 10 x 10 m (Ondrouch 1940–41, 98; Slivka – Plaček 1986, 94), s dvojicou stien paralelnou s priebehom priekopy. Vnútna svetlosť stavby, pravdepodobne na úrovni prízemnia, je 4,95 m, to znamená, že hrúbka múrov na úrovni pôvodného terénu dosahovala 2,5 m. Podľa ústupku na južnom múre budovy, ktorý sa jediný doteraz zachoval do výšky 4,7 m, sa na úrovni I. nadzemného podlažia hrúbka pôvodnej steny zužovala na 2,25 m. V Ondrouch (1940–41) sledoval základy veže minimálne 3 m pod vtedajší terén, kde mali hrúbku až 3 m. Možno teda predpokladať, že základovú jamu pre stavbu z lomového kameňa spájaného kvalitnou vápennou maltou vylámali do skalného podlažia.

Priekopa a veža chránili prístup k jadrú opevnenej polohy pozostávajúcej z asi 21 m širokej a 85 až 90 m dlhej, sčasti zvlnenej a mierne na západ sklonenej plošiny, pri južnom konci postupne prechádzajúcej do úzkeho hrebeňa, strmo klesajúceho do údolia Stupavského potoka (obr. 3, 7, 8 a 11).

Iný fortifikačný systém, pri ktorom zatiaľ nič je isté či súvisí so stredovekým hrádkom, pozostávajúci z valu, zalomeného do pravej uhla a vonkajšej priekopy, sa sčasti zachoval

na severnom konci Dračieho hrádku, na mieste, kde sa cez sedlo pripája k masívu Úboča (obr. 3). Pod severozápadným zakrivením valu sú na svahu stopy zatiaľ nedatovanej prístupovej komunikácie, pokračujúcej už mimo opevnenia vo forme lesom porasteného úvozu, napojeného na dodnes používanú lesnú cestu pokračujúcu cez vrch Kozlisko smerom k zrúcanine hradu Pajštún. O jej význame v minulosti svedčí v miestnej tradícii dodnes živé pomenovanie „Trubská cesta“, zachytené aj na niektorých mapách odvodených z 3. vojenského mapovania.

Pôvodnú Trubskú cestu, približne 500 m severne od Dračieho hrádku, na mieste kde sa križuje s trasou bývalej lanovky na prepravu vápenca z blízkeho kameňolomu do zrušenej cementárne v Stupave, pretínalo ďalšie valové, zrejme nedokončené opevnenie, pozostávajúce z výrazného násypu s vnútornou priekopou (obr. 3). Zvyšky hlineného násypu lemujú na západnej strane hlboké údolie s drobným vodným tokom a na juhu sa stáčajú na juhozápad tak, aby prehradili prístupovú cestu od Dračieho hrádku. Tu sa však val s priekopou strácajú v systéme starých a dnes už zaniknutých úvozových ciest a nemožno vylúčiť, že

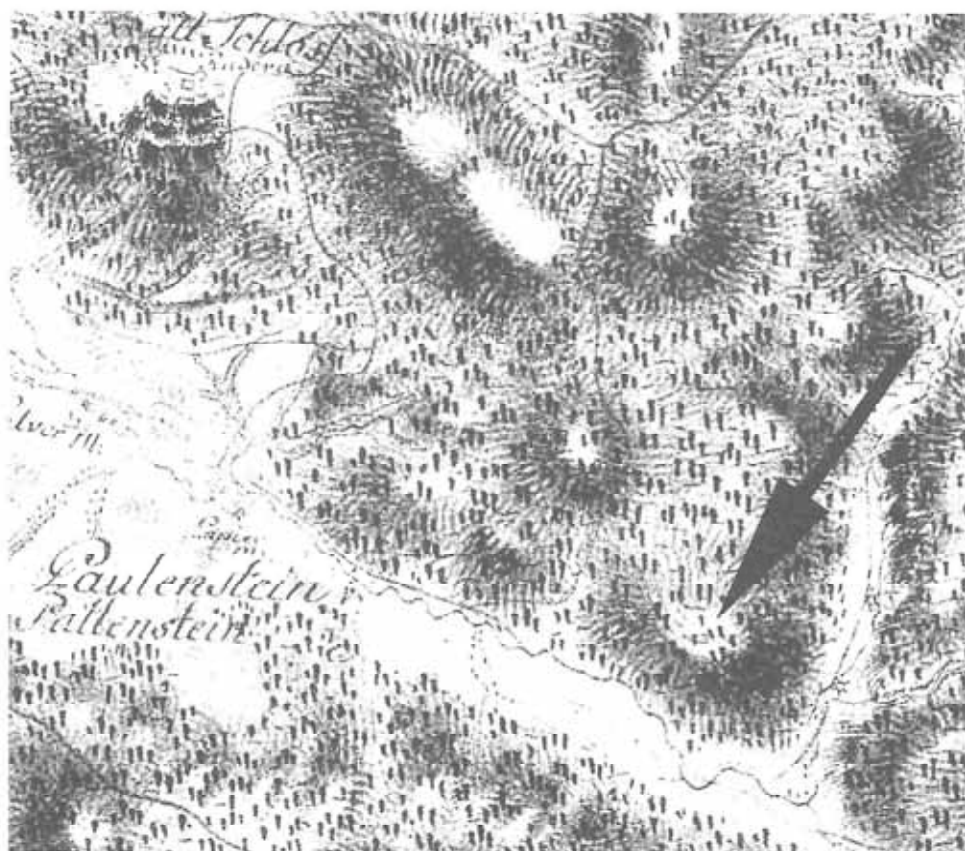
časť fortifikácie zničili terénne úpravy späté s výstavbou lanovej dráhy. Opevnenie však v jeho plánovanej podobe nikdy nedokončili. V severovýchodnej časti sa dodnes zachovali stopy po spôsobe jeho postupnej výstavby. Val tu plynulo prechádza do pásu vyrovnaného terénu, pripraveného ako základ pre drevozemnú hradbu alebo hlinitý násyp. Napokon v neprehľadnom teréne, bez uzatvorenia, mizne aj plocha splanírovaná pod opevnenie.

Na niektorých mapách sa poloha nazýva Starý zámok, ktorý azda je totožný s polohou „Starý zámok II“, o ktorom sa zmieňuje V. Ondrouch (1940–41, 99).

Napriek tomu, že Dračí hrádek zostal dlhú dobu v tieni záujmu bádateľov v porovnaní s blízokým hradom Pajštún a prípadne aj predpokladaným vodným hradom v Stupave (napríklad Ratkoš 1965, 171; Erdélyi – Mader 1969, 23 a n.; Súpis pamiatok ..., 213; Pisoň 1973, 308; Polla – Slivka – Vallašek 1981, 368; Varsik 1984, 94, 96; Fügedi 1986, 93; Križanová – Puškárová 1990, 44 a n., 187 a n.), nikdy neupadol celkom do zabudnutia. Jeho ruiny sú zaznačené na vojenských mapách z 18. a 19. storočia (1. a 2. vojenské mapovanie – obr. 4 a 5) a s jeho zatiaľ najstarším známym, romanticky upraveným zobrazením sa stretávame na mape A. E. Pernolda (obr. 6). Zrejme bohatá miestna ľudová slovesnosť (Moravčík 1994, 98) zapríčinila čiastočné rozkopanie lokality pri hľadaní skrytých podkla-

Obr. 3 Stupava, Dračí hrádek. Stredoveká fortifikácia a blízke nedokončené valové opevnenie na mape 44-22-12, 1:10 000

Obr. 4 Stupava, Dračí hrádok. Poloha stredovekej fortifikácie s vyznačenými stavebnými zvyškami na mape z 18. storočia (1. vojenské mapovanie, podľa Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest)

dov už pred prvým archeologickým výskumom, ktorý tu v rokoch 1940 a 1941 uskutočnil V. Ondrouch (1940/41, 98 a n.; 1945/46, 48 a n.).

V. Ondrouch sa predovšetkým zamerl na interiér veže a priestor južne od nej, kde zachytil zvyšky liatej maltovej dlážky, ktorú považoval za súčasť pravouhlej budovy s rozmermi 10,9 x 9,1 m (obr. 10). Z obvodových múrov stavby však v pôvodnej polohe našiel na západnom okraji výšiny, tesne nad zrázom do údolia, iba 2,6 m dlhý fragment liateho kamenného muriva nasadajúceho priamo na skalné podložie. Šírka základov sa pohybovala okolo 0,9 m (Ondrouch 1945/46, 49). Novo zachytené fragmenty architektúry kládol V. Ondrouch do doby rímskej, pričom nevylučoval, že aj torzo stredovekej veže stojí na pôvodných základoch antického „burgusu“. Pri datovaní stavebných zvyškov vychádzal z podobnosti technológie budovania liatej maltovej dlážky na Dračom hrádku a pavimenta blízkej rímskej stanice v Stupave (Ondrouch 1940/41, 99). Do doby rímskej s istou výhradou zaradil aj úlomky tabuľového skla, nájdené v zásype interiéru veže. Pri početných črepech z dobre vypálenej, na kruhu točenej keramiky tehlovočervenej farby však nepochyboval, že pochádza zo stredoveku (Ondrouch 1945/46, 48 a n.).

Obr. 5 Stupava, Dračí hrádek. Stredoveká fortifikácia pod názvom Starí Zamek na mape z 2. vojenského mapovania (podľa Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest).

V osemdesiatych rokoch minulého storočia, po podrobnom povrchovom prieskume a zhotovení náčrtu opevnenej polohy (obr. 9) sa Dračiemu hrádku venovali M. Slivka a M. Plaček (1986a, 94 a n.; 1986b, 9; Plaček 2004, 333). Nesúhlasili s predpokladom V. Ondroucha, že najstaršiu stavebnú fázu fortifikácie možno hľadať už v dobe rímskej a súčasne si ako prví všimli val chrániaci prístupovú cestu pri šiji, oddeľujúcej chrbát s opevnením od masívu Úboča. Predpokladali, že ide o pozostatky kráľovského strážneho hrádku z druhej polovice 13. storočia, upraveného a rozšíreného v 15. storočí. K jeho definitívnemu zániku

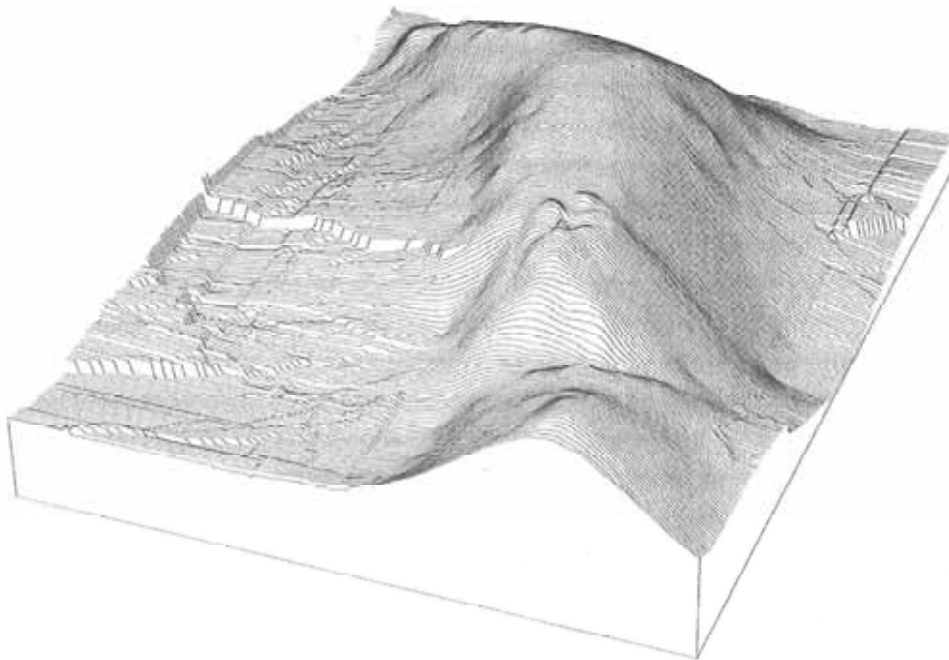
Obr. 6 Stupava, Dračí hrádok. Stavebné zvyšky na mape A. E. Pernolda „Magyar Ország táveső – földképe. II. Osztaly. Pozsonyvármegye

malo podľa oboch bádateľov dôjsť až po polovici 16. storočia. Dračí hrádok totiž stotožnili s doposiaľ v teréne neidentifikovanou fortifikáciou z okolia Bratislavy s názvom Drach-Kugel-Schlos, zobrazenou na tzv. Meyerovej rytine z roku 1563 (obr. 52). A. Fiala (1972, 40 a n.) však upozornil, že terénna situácia, ale aj výzor jednotlivých budov zachytených na grafickom liste sú oproti skutočnosti výrazne skreslené. Podľa centrálnej veže „hradu“ Drach-Kugel-Schlos aj on poukázal na možnosť pôvodu tu zobrazeného opevnenia v 13. storočí, ktoré neskôr doplnili hradbami a baštami. Nevylúčil však, že išlo iba o provizórnu stavbu späť s korunovačným ceremonálom Maximiliána II.

V roku 1993 sa z iniciatívy klubu Orlie hniezdo, súčasť organizácie Strom života, zahájila nová etapa výskumu Dračieho hrádku, spočiatku zameraná na revíziu odkryvu a interpretáciu nálezov V. Ondroucha.

Sonda I/93

s rozmermi 1,5 x 39,2 m pozdĺžne prešla plošinu na juh od základov veže tak, že sa na severe dotýkala jej južného múru a na juhu končila pri päte miernej terénnej vyvýšeniny, pod ktorou vystupovalo svetlé hlinité a skalné podložie takmer až pod súčasný povrch a kde sa vytrácali aj nálezy žreptového materiálu (obr. 11 a 12). Prerezala tak takmer celý priestor, ktorý podľa M. Slivku a M. Plačka malo obklopovať renesančné opevnenie. Sonda doložila pomerne ťažko čitateľnú terénnu situáciu, zapríčinenú pomerne tenkou kultúrnou vrstvou dlhodobo modelovanou koreňovými systémami mnohých generácií lesného porastu i staršími výkopmi. V blízkosti veže, približne do vzdialenosti 20 m ležala súvislá vrstva sutiny

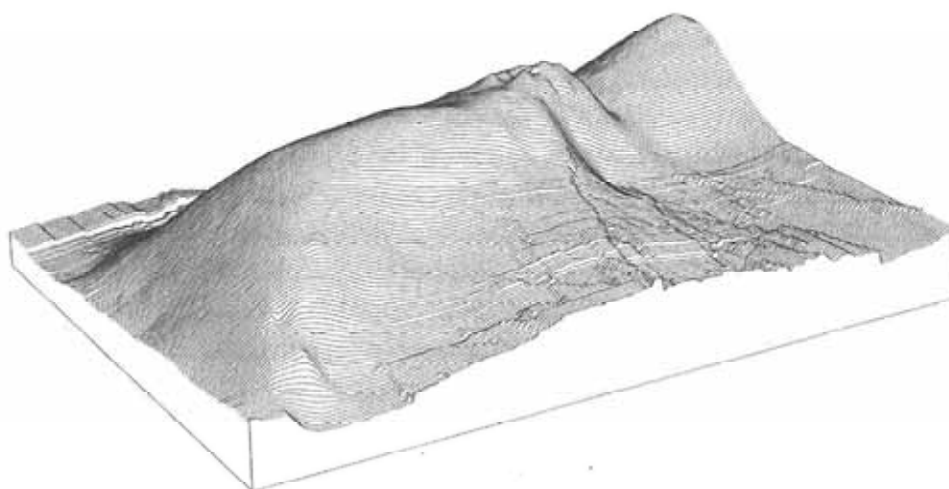

Obr. 7 Stupava, Dračf hradok. Trojrozmerný model opevnenej polohy. V popredí vnútorná priekopa a torzo veže. Pohľad od severu. Podľa M. Bartíka a E. Blažovej

z deštrukcie jej muriva, medzi ktorým mali okrem lomového kameňa z miestnych fylitov, získaného azda pri výkope šijovej priekopy, zastúpenie aj vápence, resp. dolomity a pórovitý travertín. Viacnásobným prekopávaním terénu a zrejme aj jeho zámernou úpravou ako v rámci výskumu V. Ondroucha, tak pri „hľadani pokladov“ vrstva deštrukcie tesne pri donjone nepresahovala hrúbku 30 cm. Pod ňou sa nachádzala sýtočierna sypká hlinitá zemina. Zo statických dôvodov sa preto pri veži nekopalo až po intaktné podložie. Približne od metra 20 v smere od donjonu na juh, ležalo pôvodné svetlé hnedožlté hlinité podložie približne 30 cm pod súčasným povrchom, na ktoré nasadala hnedočierna lesná zemina. Od metra 37, pri úpäti stredovej vyvýšeninky, začalo stúpať kamenné podložie k súčasnemu povrchu. V minulosti prekopané vrstvy boli prakticky bez nálezov. Na juh od priestoru skúmaného V. Ondrouchom sa v tmavej kultúrnej vrstve nachádzali koncentrácie drobných lomových kameňov a črepového materiálu. Na pôvodnú zástavbu plochy hradku poukazovali početné fragmenty mazanice, prepálená zemina, hrudky malty, dve kotové jamky a azda aj zhluky kameňa v kultúrnej vrstve alebo ležiace priamo na podloží. Výskum súčasne komplikovali početné korene stromov vytvárajúce na skalnatom, plytko položenom podloží široko rozvetvenú, pavučinovitú poprepletanú sieť.

Nálezy

Z výplne sondy sa vyzdvihlo 502 pomerne drobných úlomkov stredovekej keramiky, zväčša zhotovených z piesčitej hliny, skôr obľáčaných, ako vytáčaných na hrnčiarskom kruhu. Prevažujúce sfarbenie ich povrchu do hnedočervených odtieňov nemuselo súvisieť iba s vypaľovaním v hrnčiarskej peci za prístupu vzduchu, ale predovšetkým s druhotným prepálením. V menšej miere sa totiž zachovali aj črepy so sivým až sivočiernym povrchom. V kuchynskej keramike zreteľne prevažovali hrncovité nádoby s roztvoreným hrdlom a von vyhnutým, zväčša podžliabnutým až podseknutým, strechovito upraveným okrajom, výraznejšie boli doložené aj ploché pokrievky (obr. 19). K výnimočným nálezom patrila výlevka kanvice (obr. 19: 6) a dva fragmenty nádoby zdobenej na pleciach vodorovným pásom plastickej mrežovanej výzdoby

Obr. 8 Stupava, Dračí hrádek. Trojrozmerný model polohy. Pohľad od juhovýchodu.
Podľa M. Bartfka a E. Blažovej.

(obr. 19: 5 a 7). Keramické nálezy sú blízke keramike z 2. stavebnej fázy hrádku Koválov na Morave (Unger 1994, 33 a n.) alebo z 2. až 3. keramického horizontu v Geiselbergu v Dolnom Rakúsku (Felgenhauer-Schmiedt 1969, 10 a n.; 1977, 209 a n.). Výnimkou boli iba dva úlomky zo žltoglazovaného džbánku z 19. storočia a črep z nádoby obtáčanej na kruhu z piesčitej, nie veľmi kvalitne vypálenej hliny svetlosivej farby, na povrchu zdobený jednoduchou strmou, sčasti mechanicky zodretou vlnovkou (obr. 19: 10).

V rokoch 1994 a 1995 sa v nadväznosti na sondu I/93 preskúmala s ohľadom na lesný porast pozostávajúci aj z niekoľkostoročných dubov chránených v rámci CHKO Malé Karpaty plocha okolo 370 m², a to kombináciou plošného odkryvu a sond tak, aby nikdy nebola obnažená viac ako polovica koreňového systému toho-ktorého stromu. Z východnej a sčasti aj západnej strany ju ohraničovali ostré terénne zlomy, resp. západný okraj sondy I/93. Vo východnej časti to bolo vystupujúce skalné podložie na úpätí svahu stredovej vyvýšeniny a na západe priestor s miznúcimi archeologickými nálezmi. Na severe, v západnej časti, končil odkryv na hrane výrazného terénneho zlomu, ktorý rešpektovali aj zvyšky liatej maltovej dlážky a azda súvisel s terénnymi úpravami v okolí veže. V súčasnosti je pokrytý vrstvou kamennej deštrukcie s výrazným lesným porastom. Vo východnej časti severného okraja končila odkrytá plocha v súvislej, nekompaktnej vrstve kamennej deštrukcie. Okrem územia zaberajúceho väčšiu časť priestoru, ktorý podľa M. Slivku a M. Plačka mohol byť ohraničený neskorogotickým až renesančným opevnením, bola na najvyššom mieste Dračieho hrádku na juh od zrúcanín veže otvorená sonda VIII/95, s rozmermi 6 x 1,5 m (obr. 11, 12 a 17).

Pomocou sond a napokon plošne bol odkrytý aj celý priestor pôvodne skúmaný V. Odrouchom (obr. 10). Priestor pri veži a medzi vežou a priekopou sa neskúmala zo statických dôvodov – vrstvy sušiny, tak nevyriešenej otázky čo s prípadnými odkrytými architektúrami (konzervácia a pod.). Po zániku klubu „Orlie hniezdo“ v roku 1996 sa predbežne stal ďalší archeologický výskum bezpredmetným.

Výsledky výskumu z rokov 1993 – 1995

Skalné podložie sa na odkrytej ploche nachádzalo v rôznej hĺbke, pričom pri východnom okraji mierne na západ klesajúcej plošiny ležalo v hĺbke okolo 15 až 25 cm od súčasného povrchu. Hrúbka kultúrnej vrstvy narastala smerom zo svahu, kde miestami presiahla až 30 cm. Vo všeobecnosti pozostávala z pomerne tenkej, niekoľko centimetrovej vrstvy listovky, pod ktorou bola svetlá, miestami tmavšia lesná hlina premiešaná početnými úlom-

kami mazanice a so zeminou, do červena prepálenou, zrnitej konzistencie. Na niektorých miestach, tesne nad podložíom sa rozprestierala tenká vrstva drobného „lomového“ kameňa, pravdepodobne z prirodzeného rozpadu, ale miestami sa ako medzi úlomkami skál, tak pod nimi nachádzali drobné úlomky keramiky.

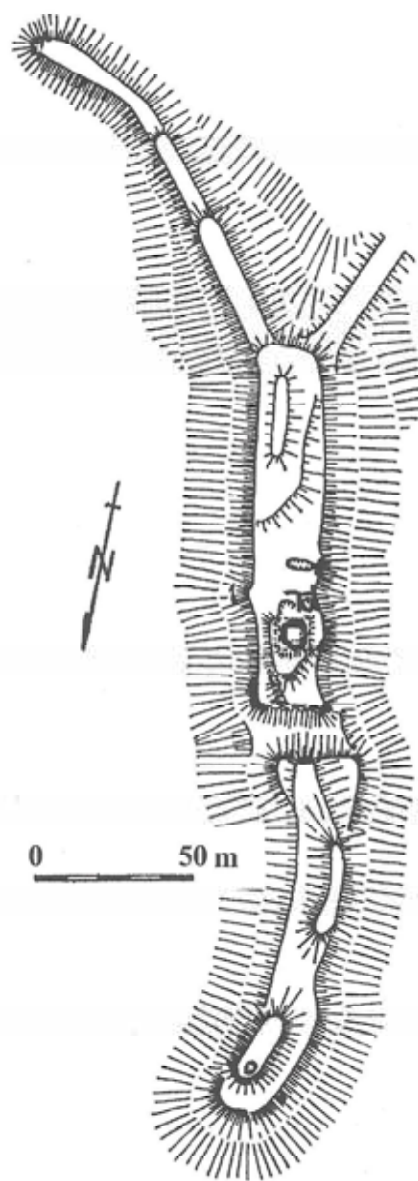
Súčasná šírka plošiny Dračieho hrádku dosahovala v častiach sondy II/94, spájajúcej jej východný a západný okraj v mieste pôvodného výskumu V. Ondroucha, takmer 21 m (obr. 12). Vo výkope sa však ukázalo, že na západe začínal pôvodný skalnatý terén prudko klesať do údolia už medzi metrami 18,7 až 20,4 a súčasný stav bol výsledkom zvýšenia nively terénu na okraji hrádku sekundárnymi deštrukciami, splachmi a navážkami, pravdepodobne z výkopov rôznych hľadačov pokladov a výskumu V. Ondroucha.

Zložitejšia situácia bola iba na miestach, kde v minulosti kopal V. Ondrouch, a pred ním rad amatérov. Ich zásahy prenikli cez zvetralinový plášť až do hĺbky 1,65 m od súčasného povrchu, pričom vzniknutú depresiu vyplňali bloky lomového kameňa, sčasti so stopami malty, pochádzajúce najskôr z deštrukcie stien neďalekej veže. Do priestoru medzi skalami sa dostala čierna sypká listovka s ojedinelými úlomkami keramiky z vrcholného stredoveku. Na dne zásahu sa našiel železný, ručne kovaný kopáč a železný nábytkový kľúč, rámcovo zaraditeľný do druhej polovice 19. storočia, ktorý zrejme aj datuje tu najšie „zlatokopecké“ aktivity.

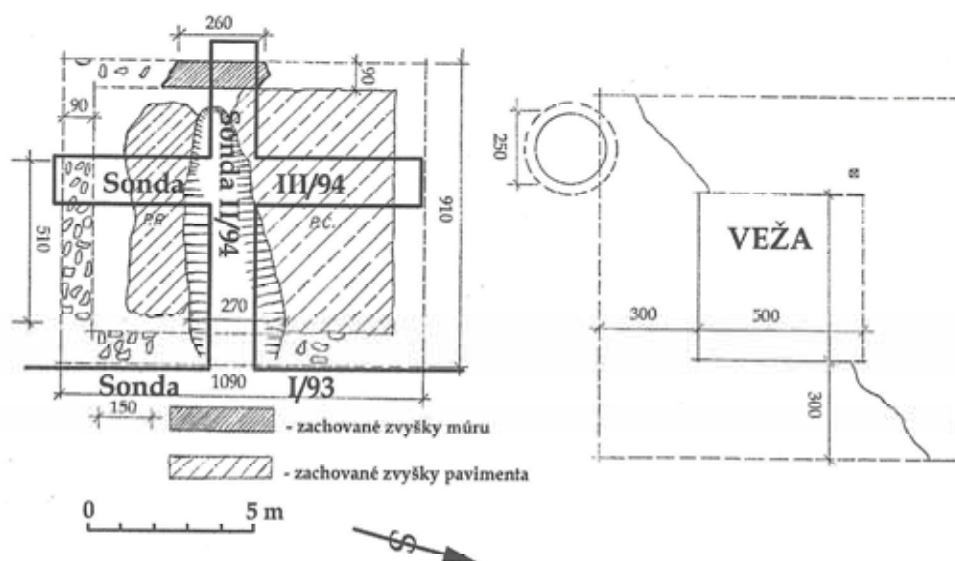
Murovaná architektúra

Mohutný suťový kužeľ, predovšetkým v okolí veže a na ploche medzi ňou a priekopou, ako aj na západnom svahu Dračieho hrádku poukazujú nie iba na pomerne značnú výšku donjonu, zatiaľ podľa ojedinelého nálezu úlomku pálenej krytiny azda so škridlou strechou. Nevylučoval však ani existenciu ďalších, dnes na povrchu už nezachytiteľných budov alebo kamenného opevnenia.

Na odkrytej ploche sa však zachytil iba zvyšok hradby na západnej strane vyvýšeniny, pozostávajúci z drobných lomových kameňov spájaných kvalitnou vápennou maltou sivohnedej farby, zodpovedajúcej malte z muriva veže, miestami zachovaný do výšky 20 cm. Murivo, so šírkou základu 0,8 m, dodržiavalo približne smer sever – juh a nasadalo cez

Obr. 9 Stupava, Dračí hrádek. Náčrt lokality podľa M. Slivku a M. Plačka

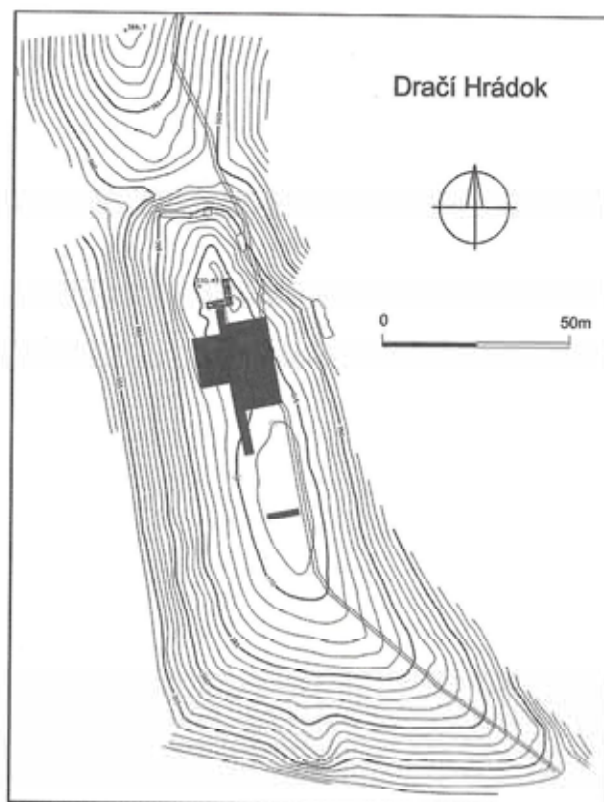
Obr. 10 Stupava, Dračf hradok. Situácia zachytená v roku 1941 podľa V. Ondroucha a so zisťovacími sondami z rokov 1993 a 1994

maltové lôžko bezprostredne na rastlú skalú na mieste jej výrazného zlomu smerom do údolia. V pozitive sa však zachovalo iba v dĺžke 0,7 m, pričom jeho smer sa dal na maltovom lôžku sledovať iba o čosi väčšom rozsahu. Nepatrné zvyšky hradobného múru sú tou istou stenou, ktorú zachytil V. Ondrouch, vtedy však bola zachovaná ešte v dĺžke 2,6 m (obr. 10, 12 a 16). Iné zvyšky kamennej architektúry sa v rokoch 1993 až 1995 nezistili.

Maltová dlážka

Pri archeologickom výskume v rokoch 1994 a 1995 sa opäť podarilo zachytiť liatu maltovú dlážku, známu ako „rímske pavimentum“ už z výskumu V. Ondroucha, avšak v podstatne fragmentárnejšom stave, ako v rokoch 1940 a 1941 (obr. 10 a 12). Zistilo sa, že pokračovala aj mimo plochy predpokladanej „antickej“ stavby a pokrývala plochu takmer obdĺžnikového tvaru, v juhovýchodnej časti azda s výrezom, s predpokladanými rozmermi minimálne 14 x 11,4 m (obr. 12). Na západnom okraji plošiny hradku sa bez špáry pripájala na zvyšok „hradobného múru“. Severne od zachytených základov však zvyšok maltovej kryhy prekrýval aj priestor priamo na prudkom zlome do údolia, kde by fortifikácia mala pokračovať. Severné ohraničenie upravenej plochy sa opieralo o úpätie hrany aspoň sčasti prirodzenej plošinky so zvyškami veže, pozostávajúcej zo svetlohnedej lesnej hliny z podložia, premiešanej množstvom drobných úlomkov kameňa. Okraj dlážky tu sledoval stredovekú úroveň terénu a zahýbal sa o 2 až 3 cm smerom nahor. Južné a severné ukončenie maltovej plochy sa pre výraznú deštrukciu nepodarilo zachytiť, podľa nálezov črepového materiálu však možno predpokladať, že nezasahovala až po okraj východného zrázu.

V časti na východ od sondy I/93 zvyšky dlážky miestami pokrývala nerovnomerne hrubá, sčasti iba 1 cm silná vrstva zotletého lístia, prípadne tmavej piesčitej zeminy. Podlo-

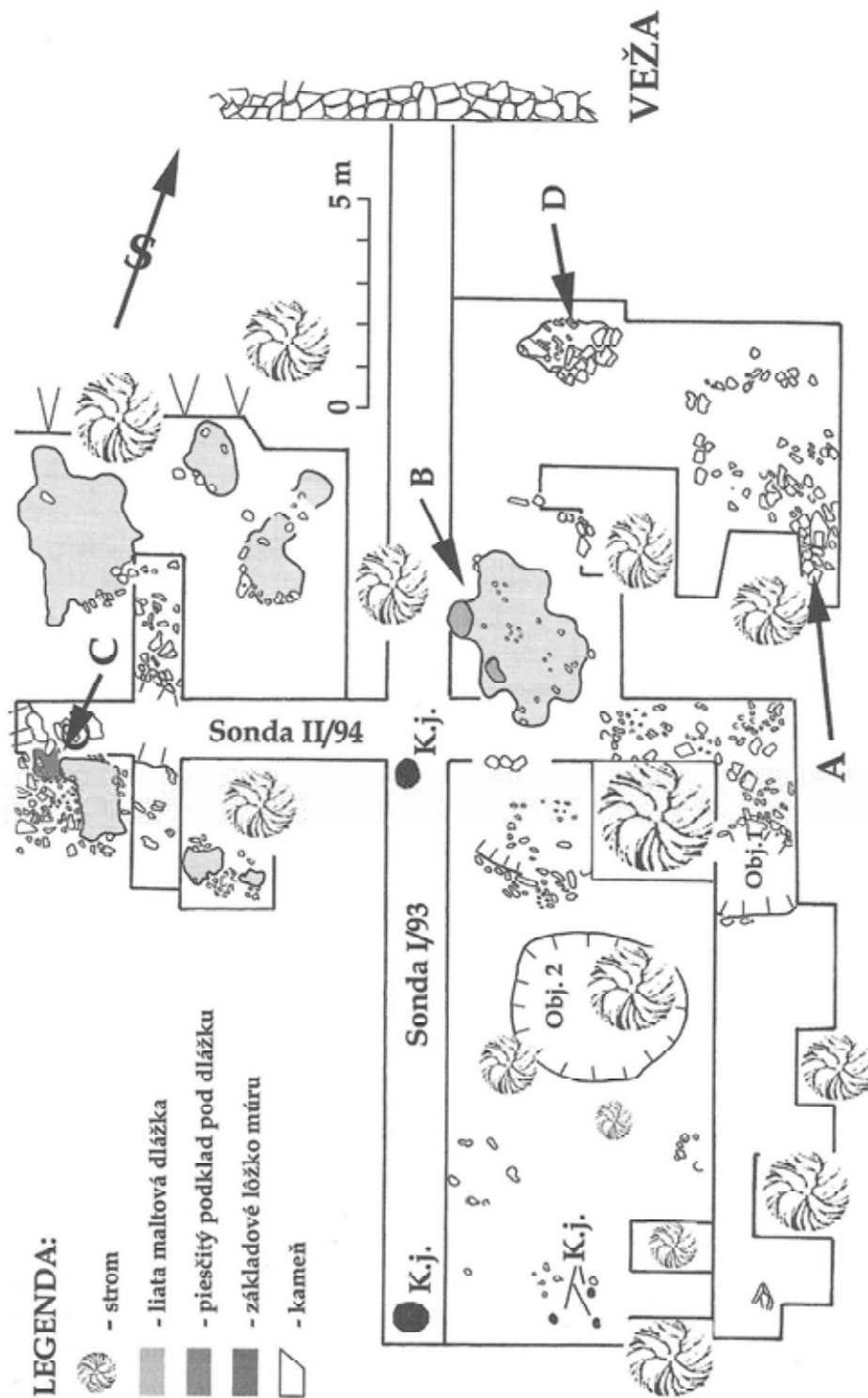

Obr. 11 Stupava, Dračí hrádok.
Plán lokality s odkrytými plochami
v rokoch 1993 – 1995.
Podľa M. Bartíka a E. Blažovej

Žie pod ňou ležalo v hĺbke 17 až 24 cm od súčasného povrchu. Hrúbka dlážky sa pohybovala v rozmedzí 6 až 8 cm a pozostávala z bielej vápnitej malty, miestami s prímiesou väčších kamienkov miestneho pôvodu, zrejme zo zvetraného podložia. Na dvoch miestach sa na nej zachovali zvyšky ďalšej, 4 až 6 cm hrubej „obrusnej“ či „pochádzkovej“ vrstvy okrovej farby z hruboziarnného piesku a drobných kamienkov, opäť spájaných vápenným pojivom. Obidve vrstvy položili na 12 až 20 cm hrubý podklad (vyrovnávajúcu nerovnosti podložia) zo žltého hruboziarnného piesku, nasadajúceho priamo na zvetralinový plášť podložia, s medzerami prirodzene vyplnenými svetlou flovitou zeminou (obr. 12 a 13).

Piesok, podľa štruktúry a sfarbenia zrejme pochádzajúci z náplavov blízkeho Stupavského potoka, uložili na terén s odstráneným humusovitým povrchom.

Zo svahu smerom na západ sa čiastočne mení spôsob budovania spevnenej plochy, ktorá tu ležala v hĺbke 2 až 5 cm pod súčasným povrchom. Smerom k zvyšku veže ju však niekde pokrývali hrubšie vrstvy stavebnej, miestami zámerne nahromadenej deštrukcie. Zväčša tu chýbal piesčitý podklad, nahradený lomovými kameňmi, miestami až do dĺžky 40 cm a hnedočiernou zeminou, najskôr pochádzajúcou z pôvodného povrchu. Aj tu sa v zachovalejších častiach skladala dlážka z dvoch samostatných vrstiev, spodnej, silnej 7 až 8 cm, zloženej z hrubšieho materiálu s prímiesou drobného lomového kameňa do dĺžky 5 cm a hornej, hrubej okolo 6 cm, zhotovenej z piesku s vápenným pojivom. Miestami, predovšetkým pri okraji plošiny, zaliali do malty väčšie kusy lomového kameňa, spevňujúce konštrukciu.

Obr. 12. Stupava, Dračie hrádok. Odkrytá plocha v rokoch 1993 – 1995

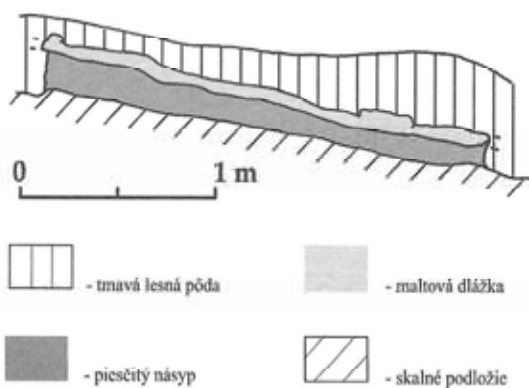
Vo vrstvách pod dlážkou sa nenašiel žiaden archeologický materiál z vrcholného stredoveku. V sýto čiernej zemine vyplňujúcej priestor medzi kameňmi však bolo niekoľko drobných úlomkov z piesčitej keramiky obtáčanej na kruhu, známej aj z iných miest hrádka.

Dlážka ako celok nebola rovná, ale kopírovala sklon terénu a klesala smerom na západ s prevýšením okolo 1,69 m medzi jej východným a západným okrajom (Farkaš 1997, 45). Veľký rozsah liatej spevnenej plochy a jej výrazný sklon napriek ojedinelej „obmurovanej“ kolovej jamke s \varnothing 7 cm, zasahujúcej do hĺbky 11 cm (obr. 16) a zreteľnej povrchovej úprave sponchyňuje jej použitie v interiéri. Podľa I. Staníka (*pracovníka Krajského pamiatkového úradu v Bratislave, ktorému ďakujem za cenné rady a pripomienky*) je skôr pozostatkom úpravy nádvorja, či iného otvoreného priestoru opevnenej plochy chránenej hmotou obytnej veže.

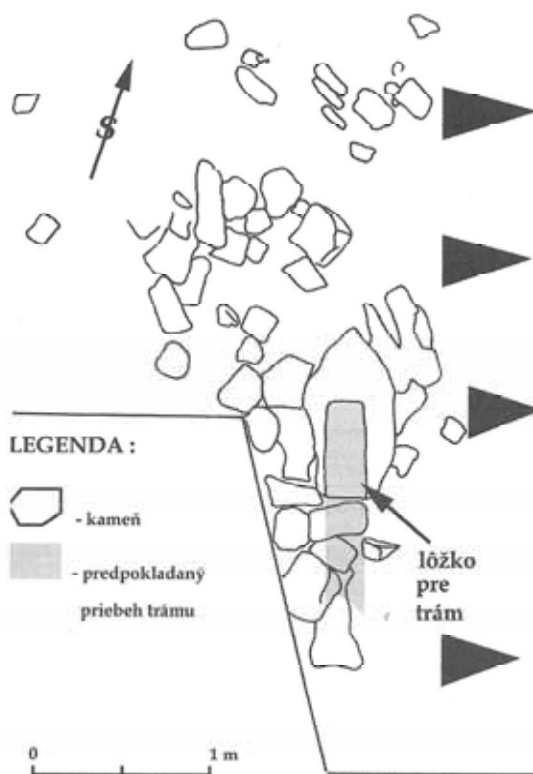
So stavebnou činnosťou na Dračom hrádku súvisí aj drobný úlomok keramickej hmoty so zeleným sklovitým povrchom a s vtavenými bielymi pásikmi (2,1 x 2,1 x 1,4 cm), ktorý podľa M. Gregora (*pracovníka SNM-Prírodovedného múzea v Bratislave, ktorému týmto ďakujem za cenné konzultácie a rady*) pochádza z vápenárskej pece (obr. 30: 8). Na lokalitu sa pravdepodobne dostal s vypáleným vápnom. Pálenie vápna na mieste použitia, aj vzhľadom na geologické podložie, je menej pravdepodobné.

Zástavba hrádka

Pri plošnom odkryve sa nepotvrdili závery V. Ondroucha, podľa ktorých sa na ploche hrádka nachádzali zvyšky takmer celkom rozpadnutej kamennej architektúry, prípadne negatívy pôvodne nadzemných murív. Podľa množstva do hnedo červena vypálených úlomkov mazaníc (do

Obr. 13 Stupava, Dračí hrádok. Profil sondy II/94 s liatou maltovou dlážkou

Obr. 14 Stupava, Dračí hrádok. Odkrytá plocha, časť A (z obr. 12)

Obr. 15 Stupava, Dračí hrádk. Rez liatou maltovou dlážkou na odkrytej ploche B (z obr. 12)

dlžky 10 cm), z hlíny s prímiesou piesku, drobných kamienkov a organického materiálu s otlčkami guľatiny, rovných dosiek a fošňí ukladaných tesne jedna vedľa druhej a do červena prepálenej hrudkovitej zeminy vo východnej polovici opevnenej plochy a na centrálnej vyvýšeninke tvoriacich hlavnú súčasť kultúrnej vrstvy, možno predpokladať, že väčšiu časť zástavby Dračieho hrádku, či už hospodárskeho, obytného a zrejme aj obranného charakteru tvorili celodrevené stavby. Stavane boli na zrub alebo základový rám a z vonkajšej i vnútornej strany ich pokrývala hlinená omietka. S úpravou terénu pre stavebnú činnosť azda súvisí niekoľko mohut-

ných, do podlažia osadených, pravdepodobne tzv. rohových kameňov a do rastlej skaly vytesané, 54 cm dlhé a 24 cm široké lôžko pre základový trám vedúci paralelne s východným okrajom hradnej plošiny (obr. 12 a 14). Na odkrytej ploche sa zachytili len dve väčšie kolové jamky (ešte v sonde I/93) a trojica menších kolových jamiek na úpäť stredovej vyvýšeninky, ktoré podľa niektorých indícií azda boli súčasťou prístrešku vystupujúceho z väčšej budovy, ktorý možno prekryval jej vchod.

Drevené stavby podľa všetkého lemovali okraj hrádku a pri absencii iného opevnenia, ktoré sa nepodarilo zachytiť ako na lome, tak pod lomom plošiny, ich zadné steny azda provizórne prevzali funkciu hradobného múru, na menej prístupných miestach azda spojených drevenou ohradou. Nezachované nadzemné konštrukcie, ktoré nezasahovali do podlažia neumožnili rozpoznať tvar a veľkosť jednotlivých stavieb, zrejme však rešpektovali ústrednú, maltou vydláždenú plochu. Napríklad len 20 cm od jej východného okraja sa začína objavovať intenzívne prepálená zemina. Pod povrch pôvodného terénu okrem zriedkavých kolových jamiek zasahovali iba dva objekty.

Objekt 1

sa nachádzal pri východnom okraji výšiny, približne na úrovni južného okraja liatej maltovej dlážky. V jeho východnej časti ho zapustili 34 až 36 cm do skalnatého podlažia, smerom na západ sa dno prispôbovalo postupne klesajúcemu podlažiu a predovšetkým južný okraj bol lemovaný múrikom z lomového kameňa (s dlžkou jednotlivých kameňov do 10 až 15 cm), spájaným veľmi nekvalitnou drobiacou sa vápennou maltou. Zachovaná výška múrika dosahovala 20 cm od úrovne podlažia. Podobný múrik sa nachádzal aj v severozápadnej časti zásahu, ktorý bol dlhý 8 a široký 2 až 2,4 m (obr. 12). Žiaľ práve v jeho strede rastie jeden z najväčších niekoľko storočných dubov. Výplň objektu s hlavnou osou smerujúcou zo svahu tvorila tmavá zemina premiešaná so zvetralinovým plášťom a so silnými stopami po požiari (prepálená zemina, kusy mazanice s otlčkami prútia a drevených konštrukcií). V hĺbke 0 až 10 cm od súčasného povrchu sa nachádzala takmer súvislá vrstva rozbitej keramiky, pokračujúca aj pod strom. Predovšetkým z východnej časti objektu je doložený aj relatívne hojný, inak na Dračom hrádku pomerne zriedkavý osteologický materiál (obr. 21: A, obr. 24, obr. 25, obr. 28: 3, 5, 6).

Podmurovka z nekvalitného materiálu azda vyrovnávala terén pre drevenú nadzemnú stavbu dotýkajúcu sa ústredného upraveného priestoru opevnenia.

Objekt 2

bola kruhová jama s rovným dnom ležiacim 35 cm pod dnešným povrchom. Nachádzala sa južne od objektu 1 (rozmery 4,56 x 4,18 m). Zahĺbili ju do svetlohnedej stredovekej kultúrnej vrstvy. Výplň pozostá-

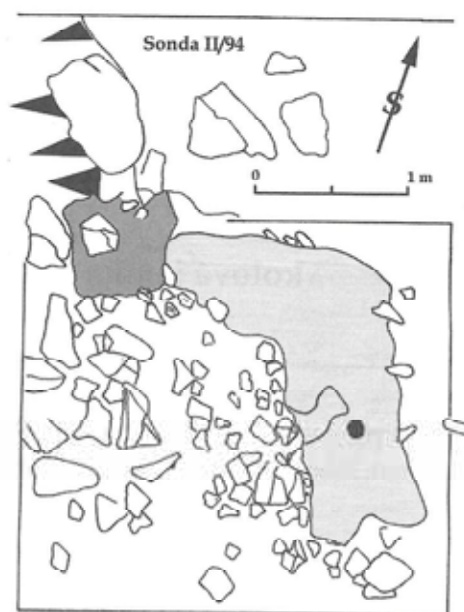
vala zo sýtočiernej listovky a podľa fragmentu noža (obr. 45:5), častí žltá glazovanej keramiky, úlomkov skla a pod., kde stredoveké črepy predstavovali iba nevýraznú intrúziu, ho možno spájať s príležitostnými návštevami lokality v priebehu novoveku (obr. 12).

Veľkosť jednotlivých budov, s výnimkou objektu 1, nie je možné dnes zistiť, podľa vrstiev deštrukcie, ktoré zostali po náhlom zániku požiarom, možno ich šírku odhadnúť na 4 až 5 m. Deštrukčné vrstvy na odkrytej ploche boli výraznejšie na východnom okraji vyvýšeniny, čo však môže súvisieť ako so skutočným rozsahom zástavby, tak rozdielnym spôsobom jej zániku (napríklad intenzívnejší požiar, druhotné prírodné a antropogénne zásahy a pod.).

Podľa sondy VIII/95 (6 x 1,5 m), ktorá prechádzala centrálnu vyvýšeninku, však nebola zastavaná iba časť opevnenej plochy priliehajúca k veži, ale celá plošina hrádka. Skalné podložie tu ležalo 28 až 52 cm pod súčasným povrchom a prekryvala ho výrazne do červena prepálená hlinitá kultúrna vrstva premiešaná s drobnými úlomkami kameňa a množstvom veľkých úlomkov mazanice, ale iba niekoľkými drobnými úlomkami keramiky podobného charakteru, aké sa našli aj na iných miestach Dračieho hrádka (obr. 21: B). Súčasťou tunajšej, zatiaľ bližšie neznámej zástavby bola aj kolová jamka kruhového pôdorysu (Ø 35 cm, hĺbka 18 až 22 cm od úrovne podlažia), v ktorej výplni sa našiel fragment dreveného stĺpa a zvyšky mazanice (obr. 11 a 17).

Spálená hlina a zvyšky mazanice sa však objavujú až pod južnou hranou plošiny hrádka. Nemožno vylúčiť, že drevené „budovy“ delili opevnenú polohu aj na menšie časti s rôznym hospodárskym významom, nádvoria. Deštrukčná vrstva, azda v šírke takejto budovy, lemuje severné úpätie centrálnej vyvýšeniny, kde sa zachytila aj trojica menších a jedna veľká kolová jama.

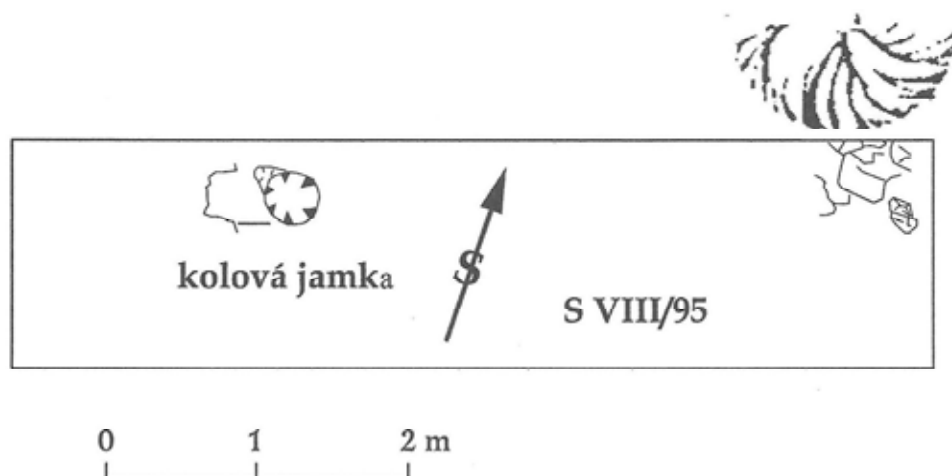
S drevenými konštrukčnými prvkami stavieb bezprostredne súvisia nálezy stavebného železa, predovšetkým klince, niekedy nachádzané v pásoch sledujúcich predovšetkým východný okraj hrádka, prípadne smerovali kolmo naň. Prevažne nevelké rozmery klincov (obr. 48 a 49) neumožňovali spájať hrubšie trámy či fošne, na čo slúžili skôr dlhé klíny bez hlavičky (obr. 44: 10), zatiaľ však objavené iba v minimálnom množstve. Drobnější klince zrejme lemujúce pôvodné obvodové steny budov nevyklúčujú, že časť z nich použili pri upevňovaní strešnej krytiny z organického materiálu.

LEGENDA:

- liata maltová dlážka
- maltové základy múru
- pôvodný otvor v maltovej dlážke

Obr. 16 Stupava, Dračí hrádok. Odkrytá plocha, časť C (z obr. 12). Základy západného obvodového múru s príhľadlou maltovou dlážkou

Obr. 17 Stupava, Dračí hrádok. Sonda VIII/95

Súčasťou drevených budov boli aj železné závary (obr. 42: 1, 2), západka (obr. 47: 1), pravdepodobne kovanie zámky (obr. 42: 5) a azda aj tzv. gotické kľúče (obr. 43).

Nálezy

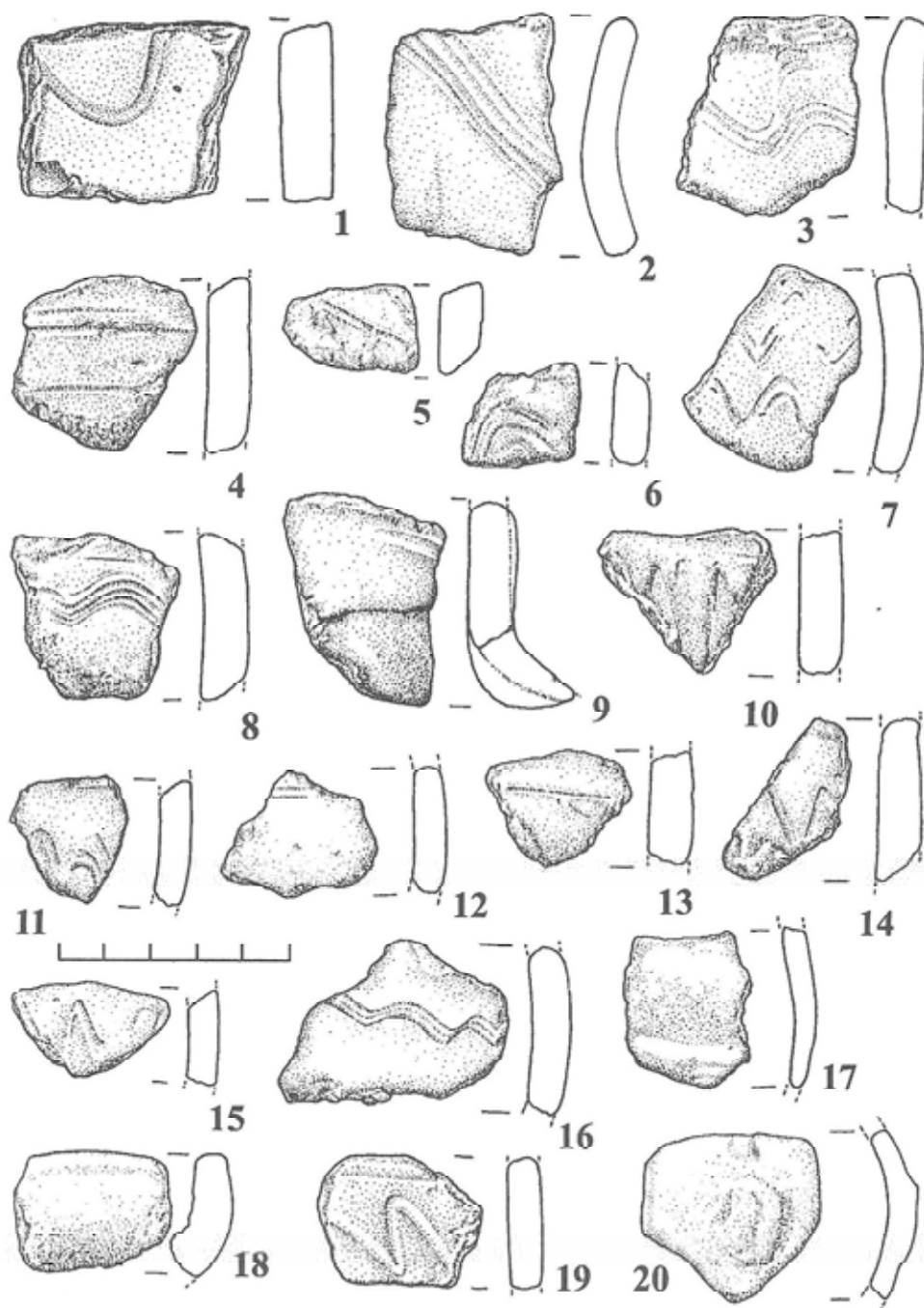
Keramika

Počas troch výskumných sezón sa na preskúmanej ploche našlo 4 296 úlomkov keramiky. Z nich 8 (0,19 %) možno zaradiť do novoveku a nesúviseli teda s pôvodným využitím opevnenej polohy.

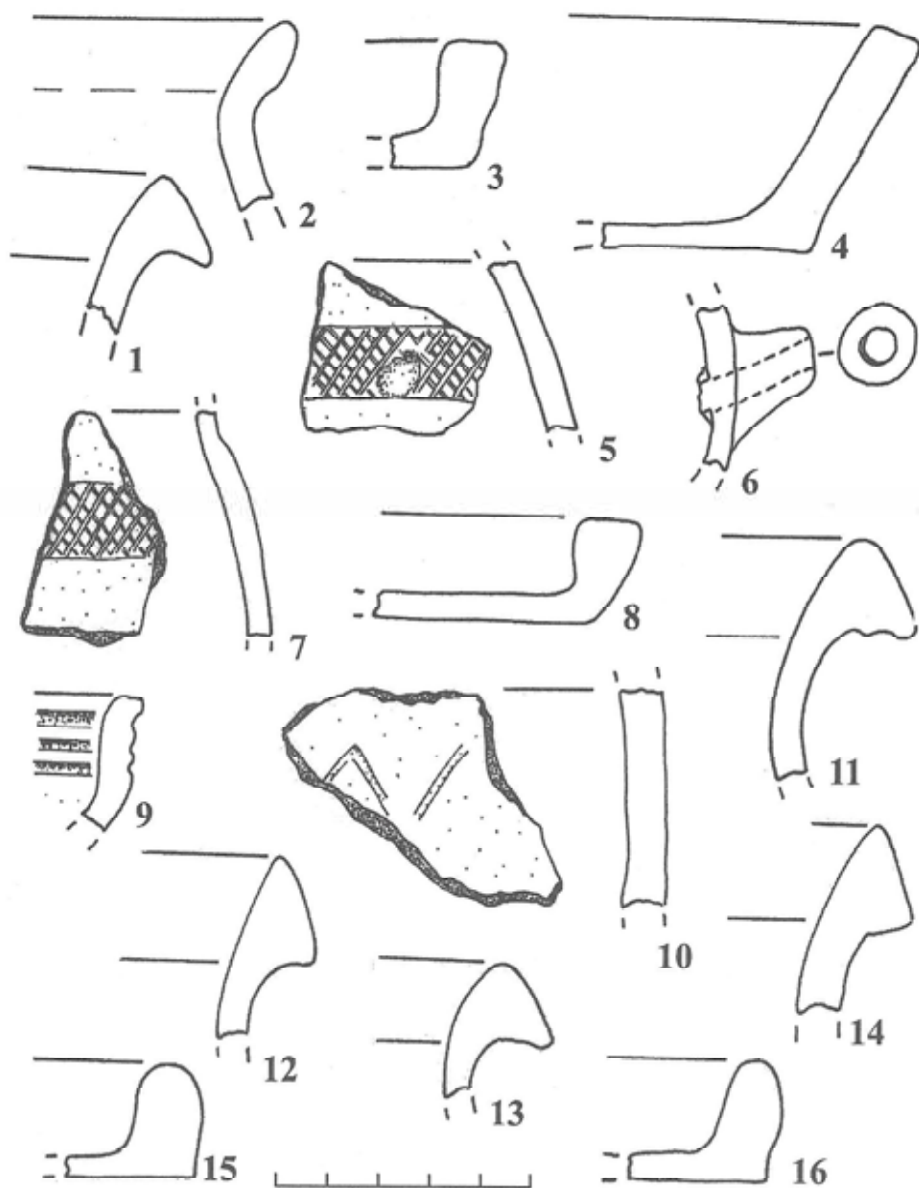
Zatiaľ najstarším nálezom z Dračieho hrádka je úlomok z vydutiny pravdepodobne tenkostennej šálky alebo džbánika s guľovitým telom a stopou po odlomenom ušku, pôvodne smerujúcom k chýbajúcemu ústiu. Nádobku zhotovili bez použitia hrnčiarskeho kruhu z plavenej hliny s prímiesou jemnozrnného piesku a vypálili do hnedočervených až sivých odtieňov (obr. 18: 20).

Kvalita hrnčiarskej hmoty, spôsob jej spracovania a predpokladaný tvar nádoby nevyklučujú jej pôvod v okruhu lengyelskej kultúry, najskôr jej záverečného stupňa, na juhozápadnom Slovensku reprezentovanom ludanicou skupinou. Pre toto obdobie je v súčasnosti rad dokladov o prenikaní časti obyvateľstva do hornatejších oblastí a aspoň dočasnom využívaní jaskynných priestorov a výšinných polôh, na ktorých vyrástli v mladších obdobiach praveké fortifikácie alebo stredoveké hrady a hrádky (Farkaš – Plachá 2002, 78 a n.). Praveká keramika však tvorí iba 0,02 % všetkých nálezov črepov za roky 1993 až 1995.

Väčšiu skupinu vytvárajú pomerne drobné úlomky na kruhu obtáčanej keramiky zhotovenej z piesčitého materiálu, niekedy s prímiesou sludy. Ich veľkosť sa zvyčajne pohybuje v rozmedzí \varnothing 3 až 4 cm, často ešte menej. Podľa niekoľkých zachovaných okrajov pochádzajú z hrncovitých nádob s vydutinou v hornej časti tela a von vyhnutým okrajom, v jednom prípade z vnútornej strany zdobeným viacnásobnou rytou vlnovkou. V prípade úlomkov pochádzajúcich z maximálnej vydutiny sa zachovali stopy výzdoby pozostávajúcej z jednoduchej aj viacnásobnej rytej vlnovky zhotovenej širokým jednozubým alebo

Obr. 18 Stupava, Dračí hrádk. Praveká keramika (20) a fragmenty nádob obtáčaných na kruhu; zhotovené z piesčitej, slabšie vypálenej hlíny a zdobené motívom vlnovky alebo vodorovných rytých línií

Obr. 19 Stupava, Dračí hrádek. Sonda I/93. Výber keramiky

viaczubým jemnejším rydlom (hrebeňom). Okrem vlnovky sa vyskytli aj črepy zdobené vodorovnými obežnými líniami (obr. 18; obr. 19: 10; obr. 22: 15). Drsný povrch fragmentov, ktoré sa vyskytli v nevelkom množstve 21 výraznejších črepov (0,49 % z celku), doplnených atypickými zlomkami, ktoré však často pre mimoriadne malé rozmery je ťažko typologicky aj chronologicky zhodnotiť, sa nachádzali ako vo vrstve pod liatou maltovou

dlážkou, tak v zoskupeniach drobných kameňov i pod nimi tesne nad podloží, ale aj v kultúrnej vrstve ako prímies medzi stredovekou keramikou, mal zväčša hnedočierne až sivé sfarbenie. Tehlovočervený, druhotne prepálený povrch bol zriedkavý. Celkový počet úlomkov tohto druhu keramiky zrejme výraznejšie nepresiahol 1 % všetkých na Dračom hrádku nájdených črepov.

Malý počet nálezov a veľká fragmentarizácia tohto druhu keramiky spolu s pomerne dlho pretrvávajúcou podobnou tektonikou nádob a jednoduchou výzdobou sťažujú jej jednoznačné časové zaradenie. Niektoré z tu zachytených výzdobných prvkov sa objavujú už počas III. fázy včasnოსlovanského kultúrneho vývoja Slovenska podľa G. Fúseka (1994, 106 a n.), pretrvávajú však v modifikovanej podobe až do veľkomoravského, resp. tesne povelkomoravského obdobia (Tomčfková 1984, 217 a n.; Vlkolínska 2005, 81 a n.).

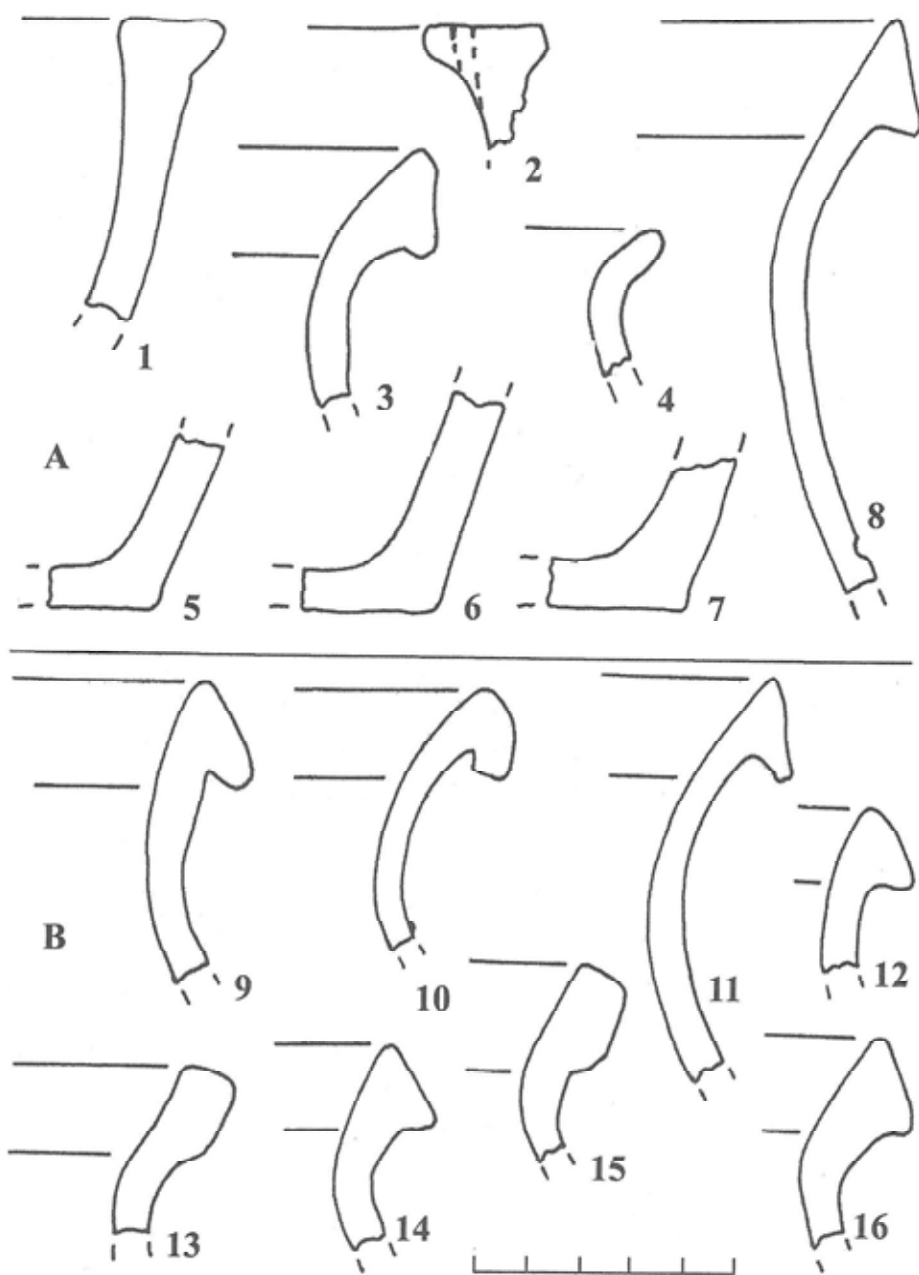
Rozpoznanie charakteru a bližšie časové zaradenie včasnოსlovanského osídlenia Dračieho hrádku, prípadne zistenie jeho vzťahu k valovému opevneniu nad sedlom medzi ním a vrchom Úboč, azda umožní až prípadný ďalší archeologický výskum a azda aj niektoré železné nálezy z rokov 1994 a 1995.

Približne 98 % všetkých keramických nálezov z Dračieho hrádku patrí do obdobia vrcholného stredoveku. Nádoby vyrábali predovšetkým z piesčitej hliny, často s nevelkou prímiesou sľudy a zväčša za pomoci nedokonalého hrnčiarskeho kruhu. Väčšina fragmentov má dnes tehlovočerveno sfarbený povrch a lom, čo však môže súvisieť aj s výrazným druhotným prepálením materiálu. Niektoré z črepov nájdené mimo ohniská požiaru sú totiž sfarbené do sivých až sivočiernych odtieňov. Z keramiky má najvýraznejšie zastúpenie kuchynská keramika s výraznou prevahou hrncov s roztvoreným ústím a zosilneným podžliabnutým alebo podseknutým okrajom (obr. 19 až 23, 25 a 31). V menšej miere sa objavujú hrnce s roztvoreným ovalným alebo kyjovito zosilneným ústím.

Čiastočne rekonštruované nádoby pochádzajú predovšetkým z objektu 1, kde hrniec so sivohnedým povrchom mal výšku 24,4 cm, Ø ústia 20 cm a Ø dna 14,8 cm, so stopami po podsýpke a strhávaní z hrnčiarskeho kruhu. Jeho maximálna vydutina sa nachádzala približne v strede nádoby (obr. 24). Zachované priemery ústí iných hrncovitých nádob sa pohybovali v rozmedzí 21, 25 až 29 cm (obr. 25). V jednom prípade sa na dne nádoby zachovala plastická značka v podobe jednoduchého kríža (obr. 28: 5). Plastické značky na dnách, či už v tvare jednoduchého alebo v kruhu uzatvoreného kríža sa v období od konca 12., resp. polovice 13. storočia až po polovicu 14. storočia vyskytli približne pri 5 % všetkých nádob (Hoššo 1983, 219). Medzi hrnčiarske značky zrejme možno zaradiť aj rovnoramenný, tzv. barličkový kríž (aj keď v jeho prípade nemožno vylúčiť aj istý symbolický zmysel) vrezaný v jednom prípade do vnútornej časti roztvoreného ústia (obr. 28: 1), v druhom do vonkajšej steny vydutiny keramickej nádoby (obr. 30: 14). Vrezané značky podobného typu sa na juhozápadnom Slovensku vyskytujú súčasne s plastickými značkami na dnách (Hoššo 1983, 217) a sú známe aj na nádobách z II. a IV. stavebného horizontu v Geiselbergu v Dolnom Rakúsku (Felgenhauer-Schmiedt 1969, 13, Abb. 2; 1977, Taf. 6:4, 17:2 a 3), z Mstěnic na Morave (Nekuda – Reichertová 1968, 115, obr. 31:4, 4/1), Bratislavy, hradu Devín (Baxa – Fergus 1991, obr. 64) a pod.

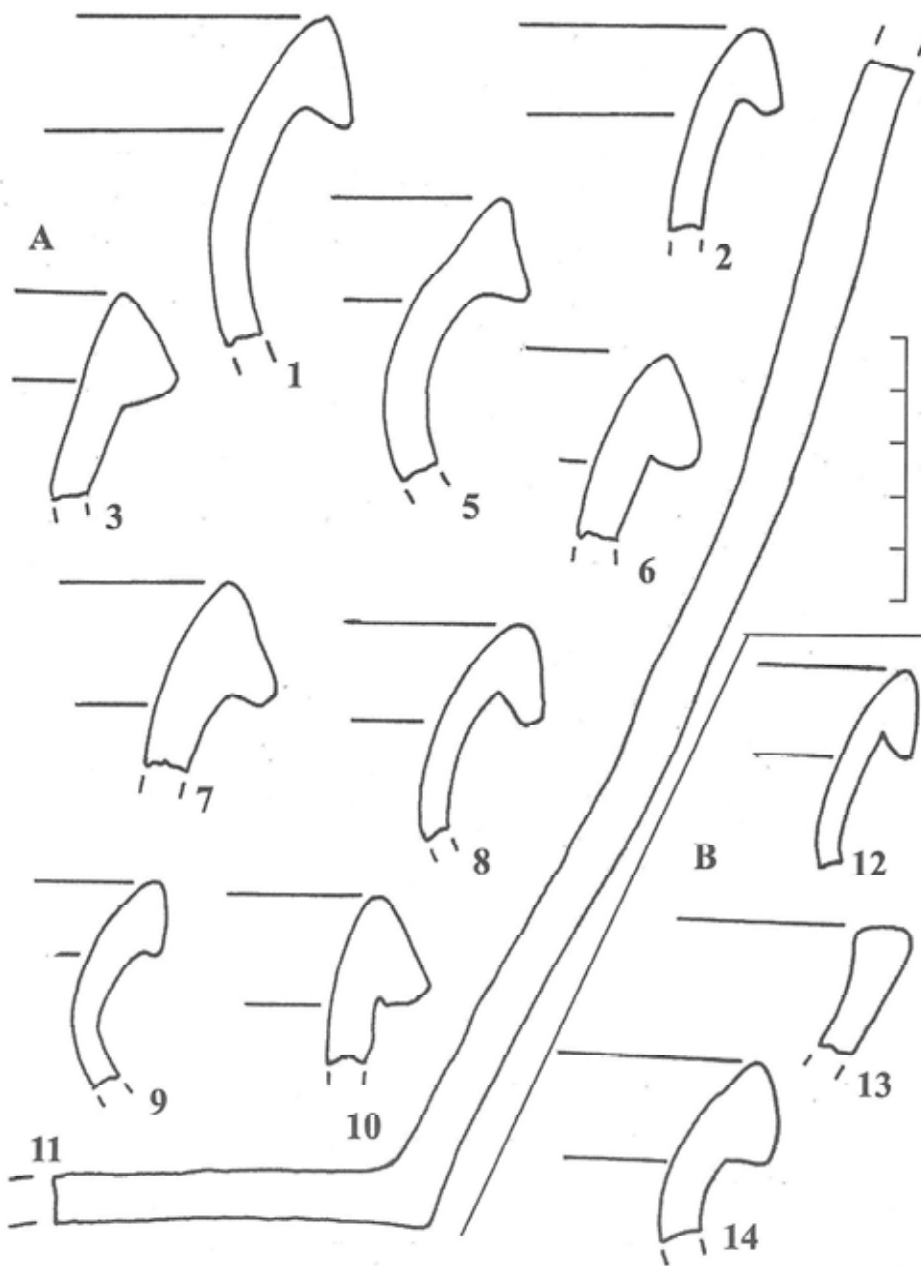
Hrnce s roztvoreným a dohora vyťahnutým ústím boli zastúpené podstatne zriedkavejšie.

Väčšie roztvorenie ústia nádob sa zvyčajne zvykne spájať s rozšírením používania pokrievok (napríklad Hoššo – Lesák 2001, 245), spomedzi ktorých na juhozápadnom Slovensku

Obr. 20 Stupava, Dračí hrádk. A: sonda II/94, B: sonda IV/94. Výber keramiky

mali výrazné zastúpenie ploché miskovité typy (Hoššo 1983, 216). Na Dračom hrádku sa zachovalo sedem identifikovateľných úlomkov plochých pokrievok (0,16 % zo všetkých keramických nálezov). V prípade kusa s kónicky sa ku dnu zužujúcimi vysokými stenami

Obr. 21 Stupava, Dračf hradok. A: sonda IV/94, B: sonda VIII/95 (12) a sonda IX/95 (13, 14).
Výber keramiky

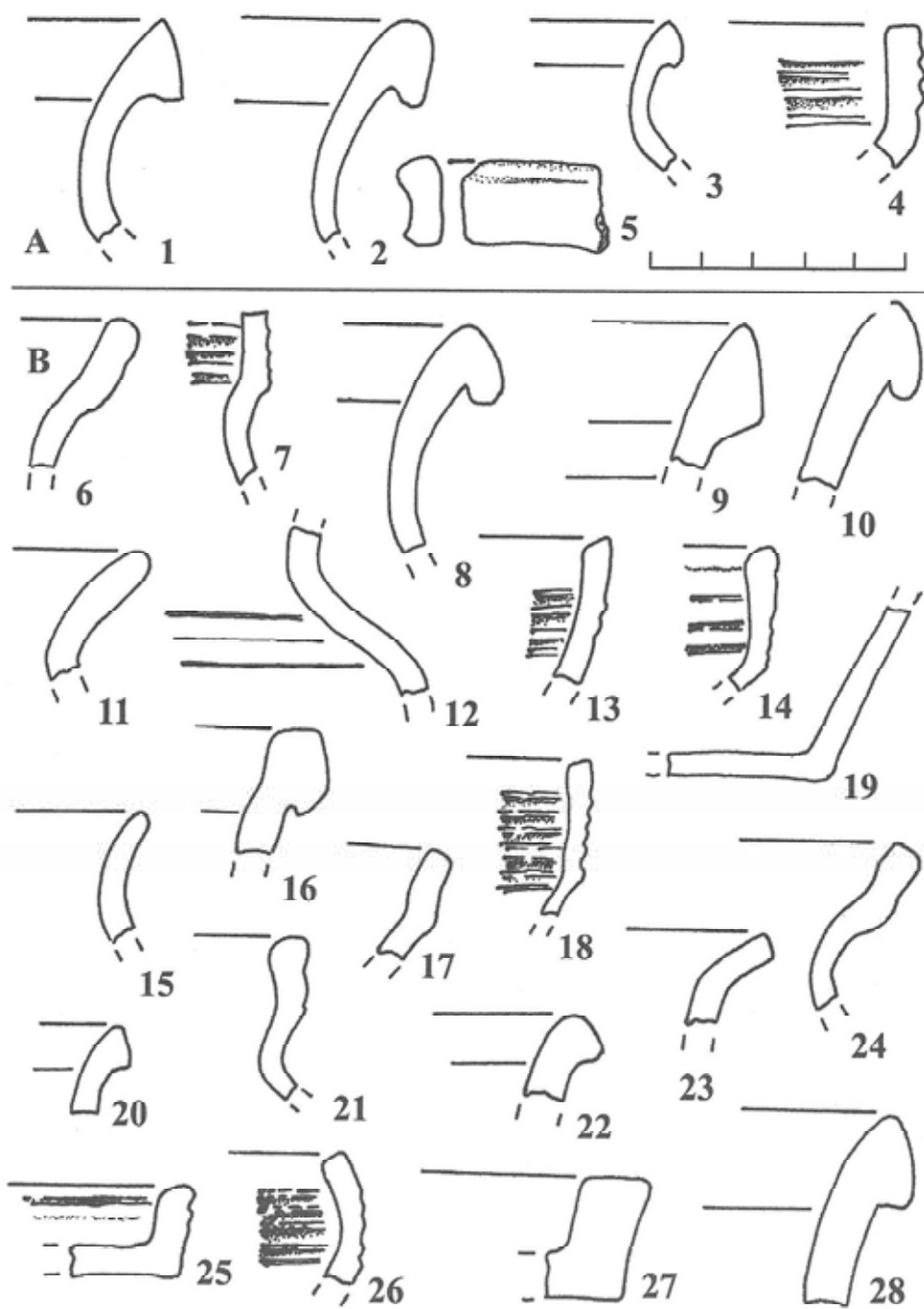
je však pravdepodobnejšia jeho pôvodné funkcia vo forme misky, ako pokrievky (obr. 19: 4). Zväčša drobné fragmenty plochých nádobiek s nízkym okrajom však nevyklučujú ani ich možné iné pôvodné využitie (napríklad vo forme kahančeka, hoci ani v jednom

prípade sa doposiaľ nenašla pre ne charakteristická výlevka, tiež misky či taniera). Súčasťou pokrievky však istotne bolo stredové gombíkovité držadlo (obr. 30: 12).

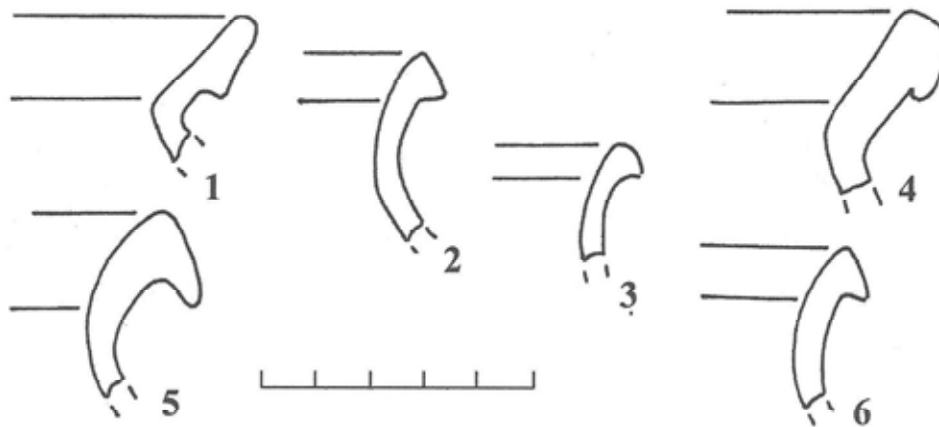
Podľa okrajov, ušíek, zvyčajne členených zárezmi (obr. 29: 1, obr. 30: 5) a ojedinelej výlevky (obr. 19: 6) boli v súbore tzv. stolovej keramiky zastúpené aj džbány, krčahy (obr. 22: 4, 7, 14, 18 azda obr. 26, obr. 29: 1, obr. 30: 5 a 31: 5) a konvice (obr. 19: 6, obr. 29: 3) so strmeňovým uchom. Medzi zvláštne tvary zachytené na Dračom hrádku patria početné úlomky lievikovitých nádob kónického tvaru s rozšíreným a vodorovne zrezaným ústím a s vnútornou širokou rytou výzdobou v tvare vlnovky (obr. 28: 2, 4, obr. 26, obr. 27, obr. 30: 1–3, 6 a 10), z ktorých sa väčšina našla v kultúrnej vrstve medzi juhovýchodným nárožím veže a objektom 1 (obr. 12). S podobnými tvarmi, ktoré sú v úlomkoch zastúpené aj v nálezoch z Bratislavy (napríklad Hoššo – Lesák 2001, obr. 4: 7; nepublikované nálezy z vrstvy pod Kaplnkou sv. Kataríny na Sedlárskej ul.), v modifikovanej forme z Ventúrskej ulice č. 15 (Baxa – Ferus 1991, obr. 67) a pod. sa stretávame v hojnejšom množstve predovšetkým v dolnorakúsko – juhomoravskom priestore 13. storočia (Felgenhauer-Schmiedt 1977, 219, Taf. 7: 5, 7; Nekuda 1985, 20, obr. 31; Unger 1994, 35 a n., obr. 27) a zvyčajne sa považujú za pomôcky na spracovanie mlieka. Nádoby s veľkým, ale v prípade Dračieho hrádku ani raz celkom zachovaným priemerom, boli zhotovené z obvyklého piesočnatého materiálu s miernou prímiesou sludy, ako aj z plavenej, bahnitej hlíny. K zvláštnym tvarom patrí aj fragment nádoby s rovnou stenou, zosilneným, vodorovne zrezaným okrajom a nábehom na, z neho nahor vybiehajúce, oblúkovité ucho, pripomínajúci mladšie pekáčce obdĺžnikového tvaru s valcovitým dnom. Neveľké rozmery úlomku a azda čiastočná deformácia tvaru pri koreni nahor vybiehajúceho ucha nevyklúčujú ani jeho pôvod vo veľkej hlbokkej miske s dvomi protifahľými, nahor vystupujúcimi uchami, pripomínajúcimi tzv. „vandel“ či vajdliň“ (obr. 29: 6). K fragmentu, ako miestom nálezu, tak zložením hrnčiarskej hlíny i sfarbením blízky ostatným keramickým nálezom z obdobia vrcholného stredoveku z Dračieho hrádku, azda možno hľadať istú paralelu aj v hlinenom, len v ruke formovanom kotlíku (stopy po kruhu nie sú zreteľné ani v prípade črepu z Dračieho hrádku) z Bländiany v Rumunsku (Takács 1986, 31, Taf. 2: 2), ktorý je však podstatne menších rozmerov (výška 11,2 cm, Ø ústia 15,8 cm, Ø dna 8,3 cm) a napriek tomu, že ide o náhodný nález, je datovaný do 9. storočia.

S vyššie spomínaným zaujímavým tvarom zrejme súvisí aj okrajový fragment (obr. 29: 7).

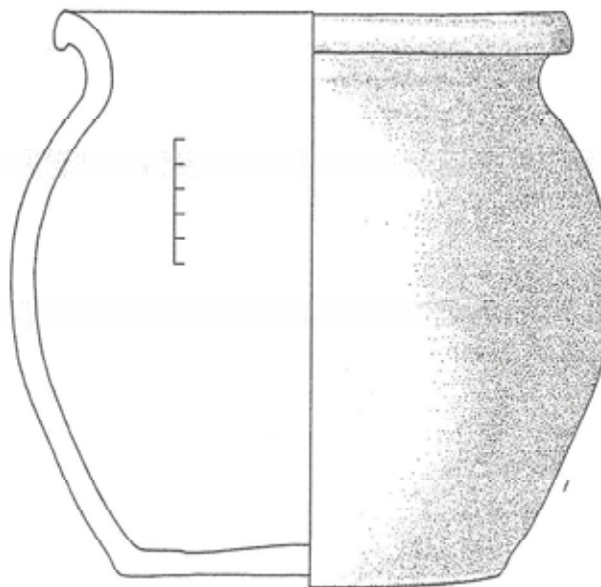
Ku kotlíkom vychádzajúcim z kovových predlôh (Takács 1986, 115 a n.) možno zaradiť dva úlomky z okrajov dvojkónických nádob s rozšíreným a vodorovne zrezaným ústím, v jednom prípade so zachovaným zvislým otvorom (obr. 20: 2) a v druhom prípade s podhrdlím zdobeným širokou rytou zvislo orientovanou vlnovkou, pripomínajúcou vnútornú výzdobu hlinených lievikov (obr. 31: 1). Podľa v súčasnosti zverejnených nálezov možno predpokladať, že hlinené kotlíky tvarovo vychádzajúce z kovových predlôh sa používali počas celého 13. storočia a pravdepodobne prežívali aj na začiatku storočia nasledujúceho. M. Takács (1985, 145) stratu ich obľuby spája so zmenami v osídlení na začiatku anjouovského obdobia v Uhorsku. Ich spájanie, predovšetkým v pokročilom 13. a na začiatku 14. storočia, len s istým etnikom alebo spôsobom života (Habovštiak 1974, 146; Takács 1986, 162; Hoššo – Lesák 2001, 248) však vzhľadom na ich nálezy aj v mestskom prostredí nemusí byť až tak jednoznačné. Vhodný tvar a účel nádoby sa mohol uplatniť pri príprave stravy ako pri pohyblivých vojenských jednotkách tak v domácnostiach, aj keď ich pôvod zrejme treba hľadať v prostredí nomádskych a polonomádskych spoločností.

Obr. 22 Stupava, Dračí hrádek. A: sonda VI/95, B: sonda VII/95. Výber keramiky

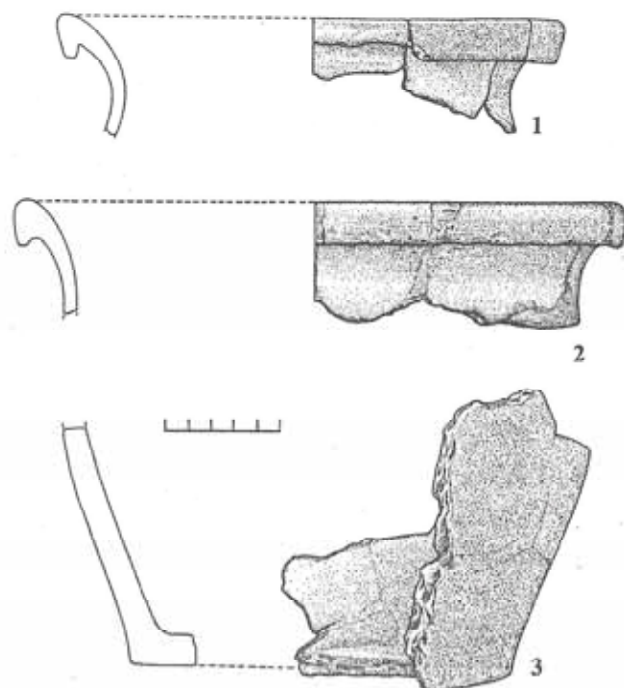
Obr. 23 Stupava, Dračí hrádk. Sonda VII/95. Výber keramiky

Obr. 24 Stupava, Dračí hrádk. Sonda IV/94. Rekonštruovaná nádoba

K zatiaľ ťažko interpretovateľným výrobkom z hliny patria úlomky oblúka či kruhu (?) azda pochádzajúceho z robustného, pozdĺžne rozštiepeného uška (obr. 29: 5 a 8).

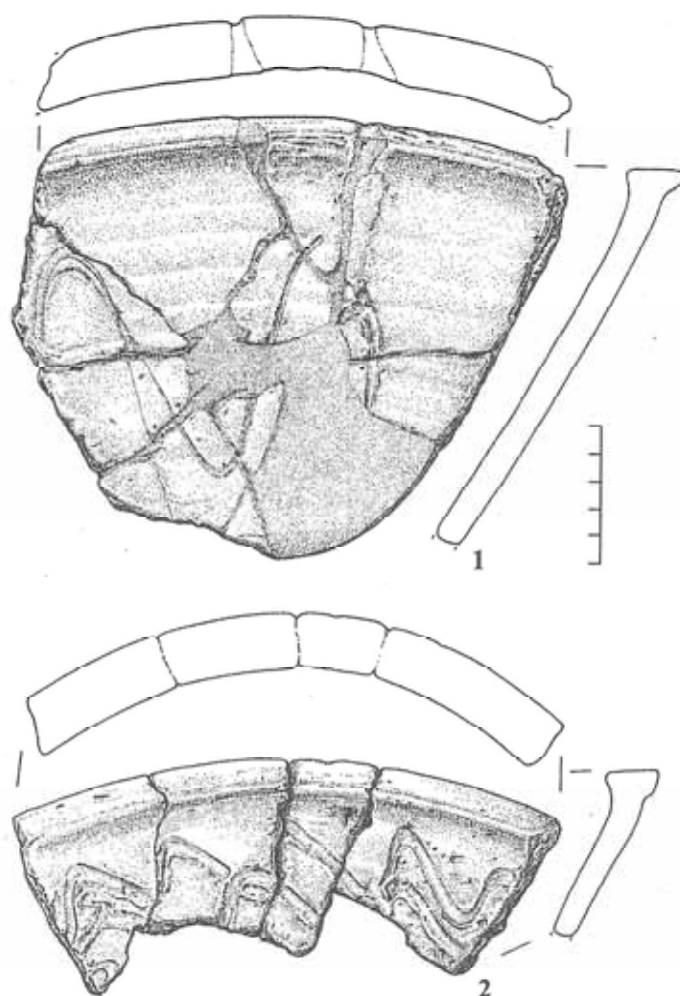
Najbližšie paralely k výraznému a pomerne jednotnému keramickému súboru z Dračieho hrádku možno hľadať skôr v dolnorakúsko – juhomoravskej kultúrnej oblasti 13. storočia (Nekuda 1985, 20 a n.; Unger 1984, 65a n.; 1994, 24 a n.; Felgenhauer-Schmiedt 1969, 10 a n.; 1977, 216 a n.; 1996, 229 a n.) ako na území na východ od Malých Karpát, na juhozá-

Obr. 25 Stupava, Dračí hrádek. Sonda IV/94: čiastočne rekonštruovaná keramika

padnom Slovensku (napríklad Ruttkay 1995, 565 a n.; 1996, 261 a n.; Hoššo 1983, 216 a n.). Nálezy sú blízke I. a II. stavebnému horizontu stredovekého hrádku v Koválove na Morave, datovaných medzi polovicu 13. storočia až rok 1278, kedy zrejme dočasne zanikol v bojoch medzi Přemyslom Otakarom II. a Rudolfom I Habsburským (Unger 1994, 25, 37), prípadne nálezom z II. a III. horizontu drobného opevnenia v Gaiselbergu pri Gänserndorfe v Dolnom Rakúsku, ktoré zodpovedajú priebehu 13. storočia, azda s čiastočným prežívaním v storočí nasledujúcom (Felgenhauer-Schmiedt 1969, 11 a n.; 1977, 243 a n.). S typologicky veľmi blízkym keramikým inventárom sa možno stretnúť aj od Stupavy nevelmi vzdialenom Stillfriede alebo na hrade Möllersdorf (Felgenhauer-Schmiedt 1996, 234) a iných, pomerne dobre datovaných náleziskách.

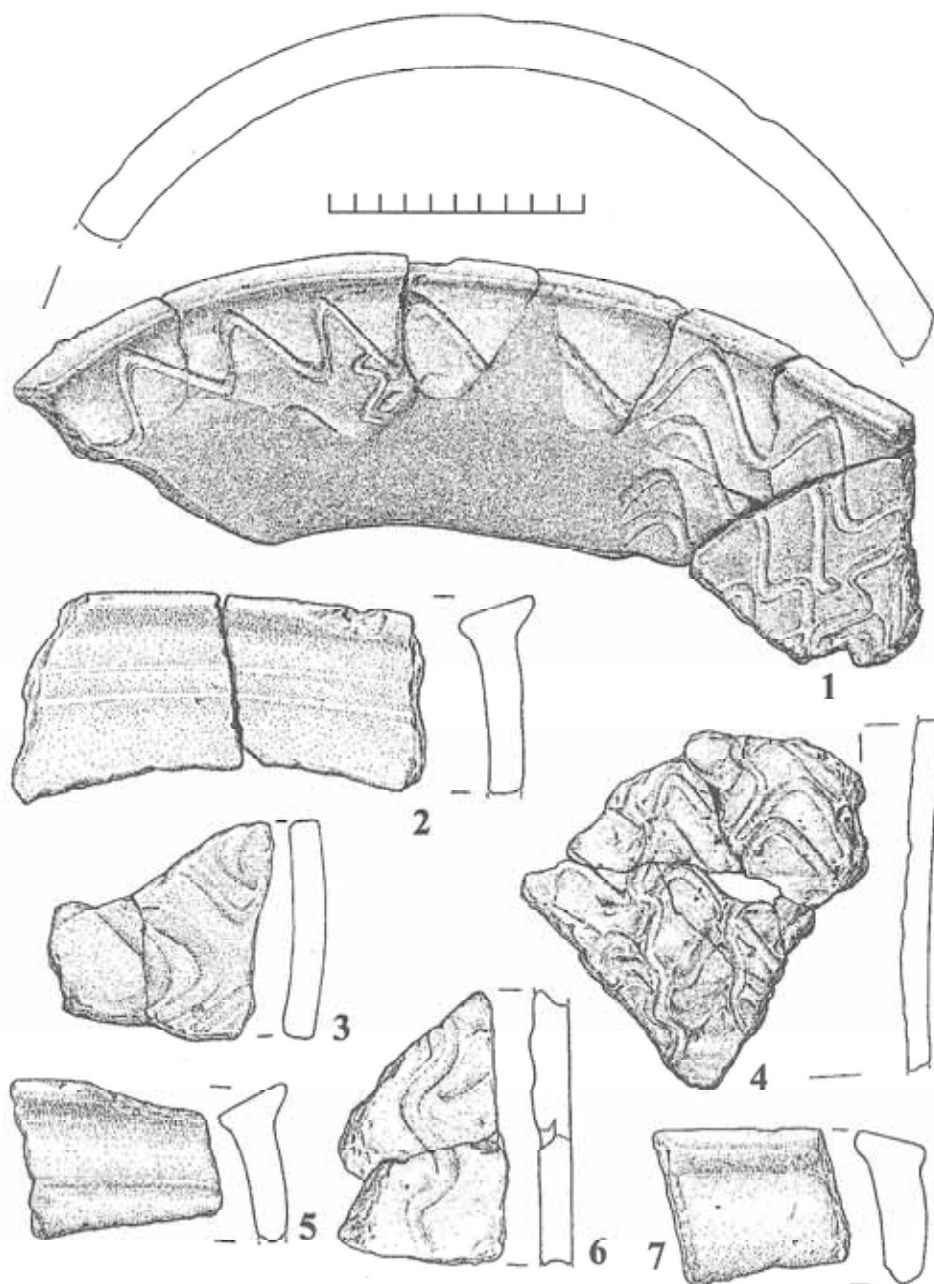
Súbor fragmentov keramikých nádob z Dračieho hrádku tak možno datovať do 13. storočia, azda vzhľadom na výraznejšiu prítomnosť džbánov a krčahov skôr do jeho druhej polovice. Na výrazný vplyv dolnorakúskej hrnčiarskej produkcie v širšej oblasti Bratislavy začínajúci už v druhej polovici 12. storočia upozornili už J. Hoššo a B. Lesák (2001, 252), pričom miestna produkcia sa odlišuje v staršom období od rakúskej predovšetkým chýbajúcou prímiesou tuhy v hrnčiarskej hmote. Zhodné postupy pri zhotovovaní keramiky zrejme súvisia s úzkymi kontaktmi obidvoch oblastí prejavujúcimi sa ako príchodom niektorých remeselníkov, tak v preberaní výrobných postupov domácimi hrnčiarmi.

Obr. 26 Stupava, Dračí hrádk. Fragменты лиевиковитých nádob

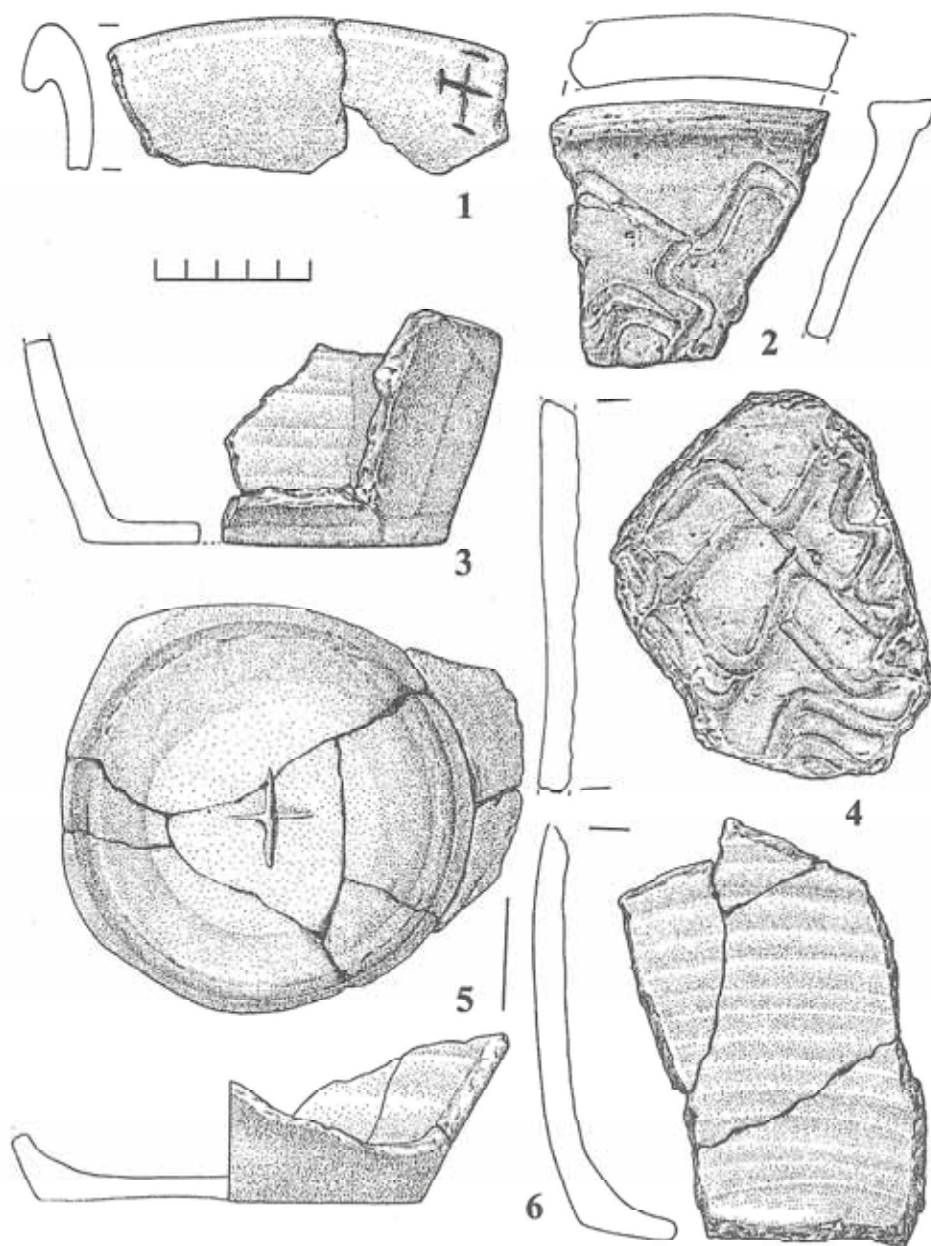
Kovové predmety

Okrem keramiky sa pri archeologickom výskume, predovšetkým v roku 1995, podarilo získať súbor 215 železných predmetov, ku ktorým možno prirábať aj novoveký jednostranný čakan a nábytkový kľúč, nájdené pod dnom sondy V. Ondroucha. Takmer tri štvrtiny nájdených vecí pochádzajú zo systematického prieskumu polohy detektorom kovov, ktorý vyvolali aktivity rôznych zberateľov starožitností, prehľadávajúcich dokonca aj výskumom už odkryté plochy. Takto sa údajne našiel medzi ruinami veže a priekopou 40 až 45 cm dlhý hrot železnej kopije s dvojicou krátkych protiľahlých krídielok so zrezanými koncami na prstencom zosilnenej tuľajke (Farkaš – Prášek 1995, 41) a masívny, zrejme však novoveký strieborný prsteň.

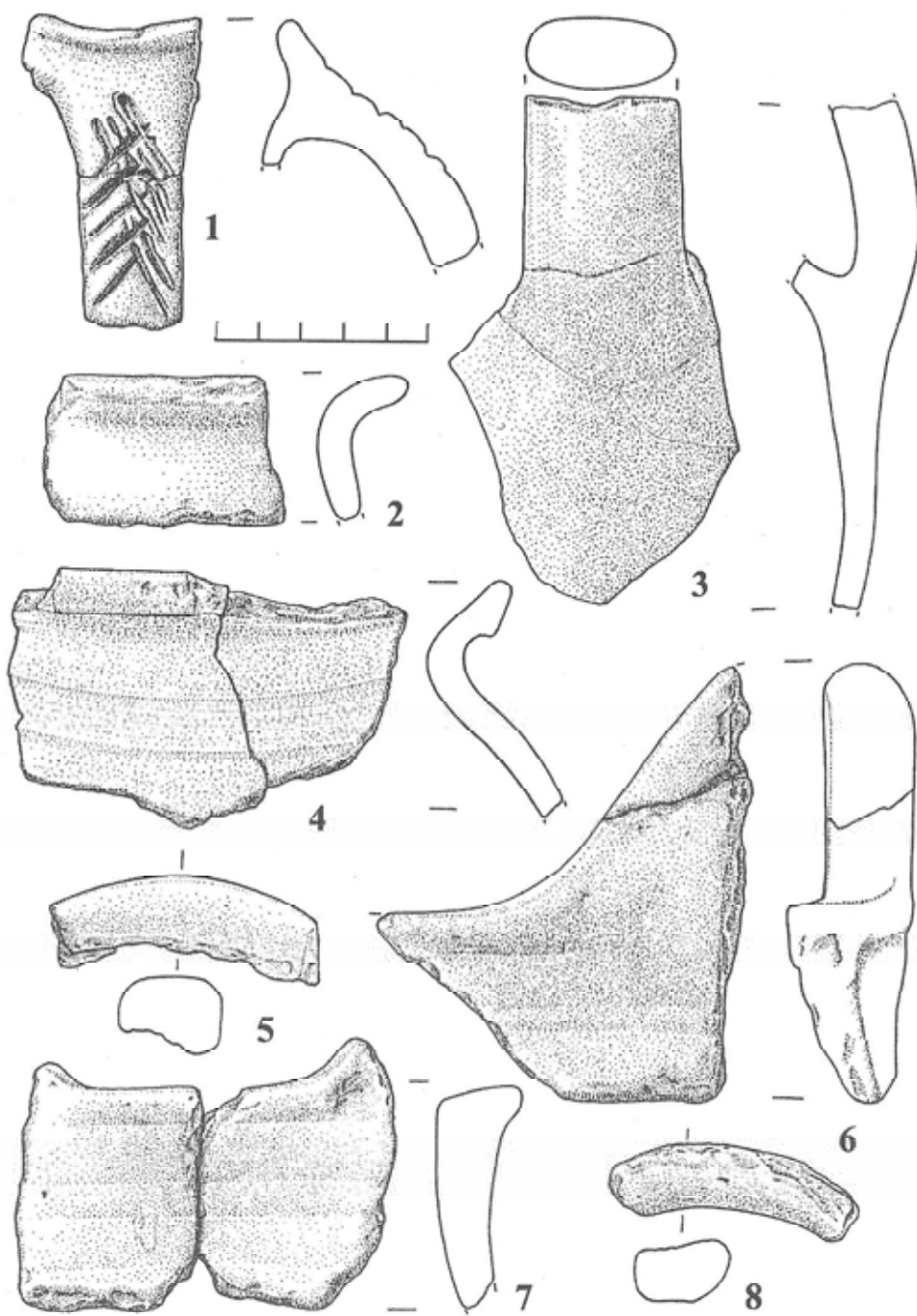
Obr. 27 Stupava, Dračí hrádk. Fragmenty lievnikovitých nádob

Poloha kovových predmetov, ktoré boli pomerne rovnomerne rozptýlené po celej ploche hrádku na juh od šijovej priekopy, s výnimkou miest starších „zlatokopečských“ výkopov a sond V. Ondroucha, sa zachytávala do celkového plánu opevnenej polohy (obr. 32).

Obr. 28 Stupava, Dračí hrádk. Fragmenty keramiky

Relatívne veľký počet nálezov ležal aj na svahoch klesajúcich do údolia Stupavského potoka, kam sa sčasti, predovšetkým na západné úbočie, dostávali aj postupným zosúvaním z okraja plošiny. Podstatne menej vecí, predovšetkým len ojedinelé klince a zopár hrotov

Obr. 29 Stupava, Dračí hrádek. Fragmety keramiky

šípov sa podarilo nájsť severne od šijovej priekopy, medzi ňou a valom nad sedlom medzi Dračím hrádkom a masívom vrchu Úboč.

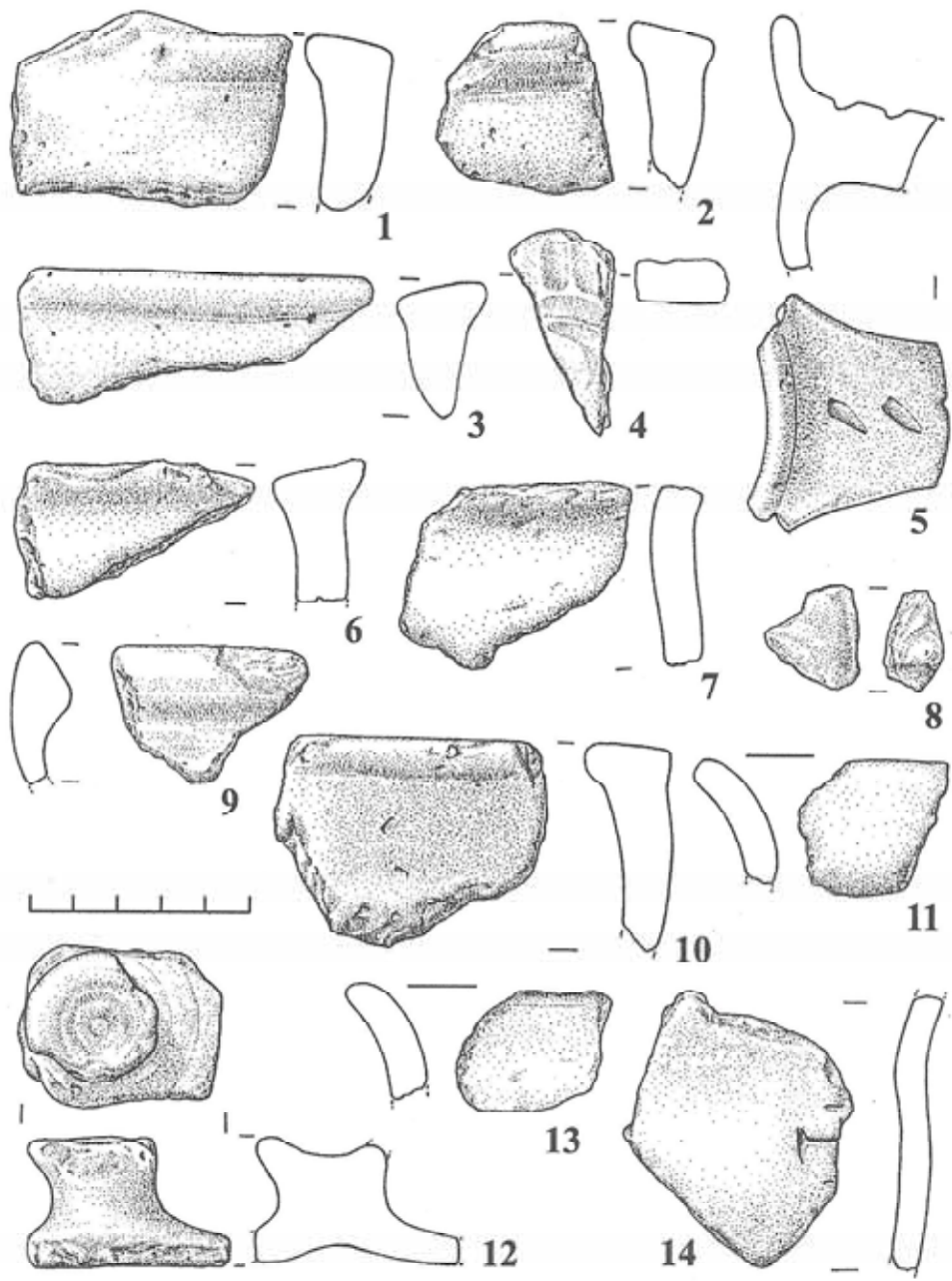
Najpočetnejšou kategóriou železných výrobkov, podobne ako na väčšine stredovekých opevnených polôh, boli ručne kované klince so štvorcovým až obdĺžnikovým prierezom tela (69 ks., t.j. 31,8 %). Medzi nimi bol zastúpený predovšetkým typ tvaru T (tzv. krídlové klince). Ich dĺžka sa zvyčajne pohybovala v rozpätí od 3 do 6 cm, s prevahou okolo 5 cm (obr. 48 a 49) a nemohli tak spájať hrubšie kusy dreva, napríklad trámy. Rozptyl časti z nich v úzkych, do pol metra širokých pásoch, zachytených pri východnom okraji plošiny, nevytvára ich súvislosť s upevnením strešnej krytiny (Nekuda 1985, 148), hoci nepatria medzi tzv. „šindeláky“, alebo s vnútorným zariadením budov, ktoré podľahli požiaru.

Spojovacím materiálom na hrubšie kusy dreva, ktorý sa objavil už vo včasnom stredoveku (Klíma 1975, 142), ale nemá väčšiu chronologickú hodnotu (Krajč 1991, 324), sú dlhé hránené klince bez hlavičky (tzv. klínce), známe z niektorých stredovekých opevnených polôh v pomerne veľkom množstve (Šaurová 1978, 564; Nekuda 1985, 149; napríklad zo Železníka pri Dolných Orešanoch, okr. Trnava pochádza celý zväzok obviazaný spojovacím drôtom). Na Dračom hrádku boli však zastúpené iba dvomi kusmi (obr. 44: 10 a obr. 49: 4).

Samostatnú, početnú skupinu klincov tvorili tzv. podkováky s kladivkovitou alebo kyjovitou hlavicou. S koňmi priamo súvisí aj sedem podkov alebo ich fragmentov (3,23 %), ktoré sa našli predovšetkým v južnej časti hrádku (obr. 37: 11, obr. 39, obr. 40: 8, 9). Šesť z nich vybavili trojuholníkovými ozubmi, azda aj vplyvom používania a nasledovnej korózie sa ani v jednom prípade nezachoval hmatec, ktorý sa v kombinácii s ozubmi považuje za charakteristický znak podkutia ťažných koní. Ľahšie podkovy sa hodili skôr pre jazdecké kone (Baxa 1981, 436), ktoré však často nemuseli byť podkuté (Beranová 1975, 45; Šaurová 1979, 295). Pri troch pomerne dobre zachovaných exemplároch s dĺžkou obvodu okolo 35 cm (obr. 39: 1) a 32 cm (obr. 39: 3, 4) možno hovoriť o podkovách malých až stredne veľkých, čo zodpovedá nálezom z iných lokalít vrcholného stredoveku. Predpokladá sa, že ešte v 13. storočí chovali predovšetkým kone nižšieho veku (Šaurová 1979, 296). Ani na jednej z podkov sa nezachovala obvodová drážka, ku kopytu ich pribili podkovákmi prechádzajúcimi dvomi trojicami obdĺžnikových otvorov v pravom a ľavom krídle podkovy, ktoré boli predovšetkým v prednej časti zväčša výrazne stenčené zošliapaním a zbrúsením materiálu, vďaka čomu sa niekedy rozlomili na dve polovice.

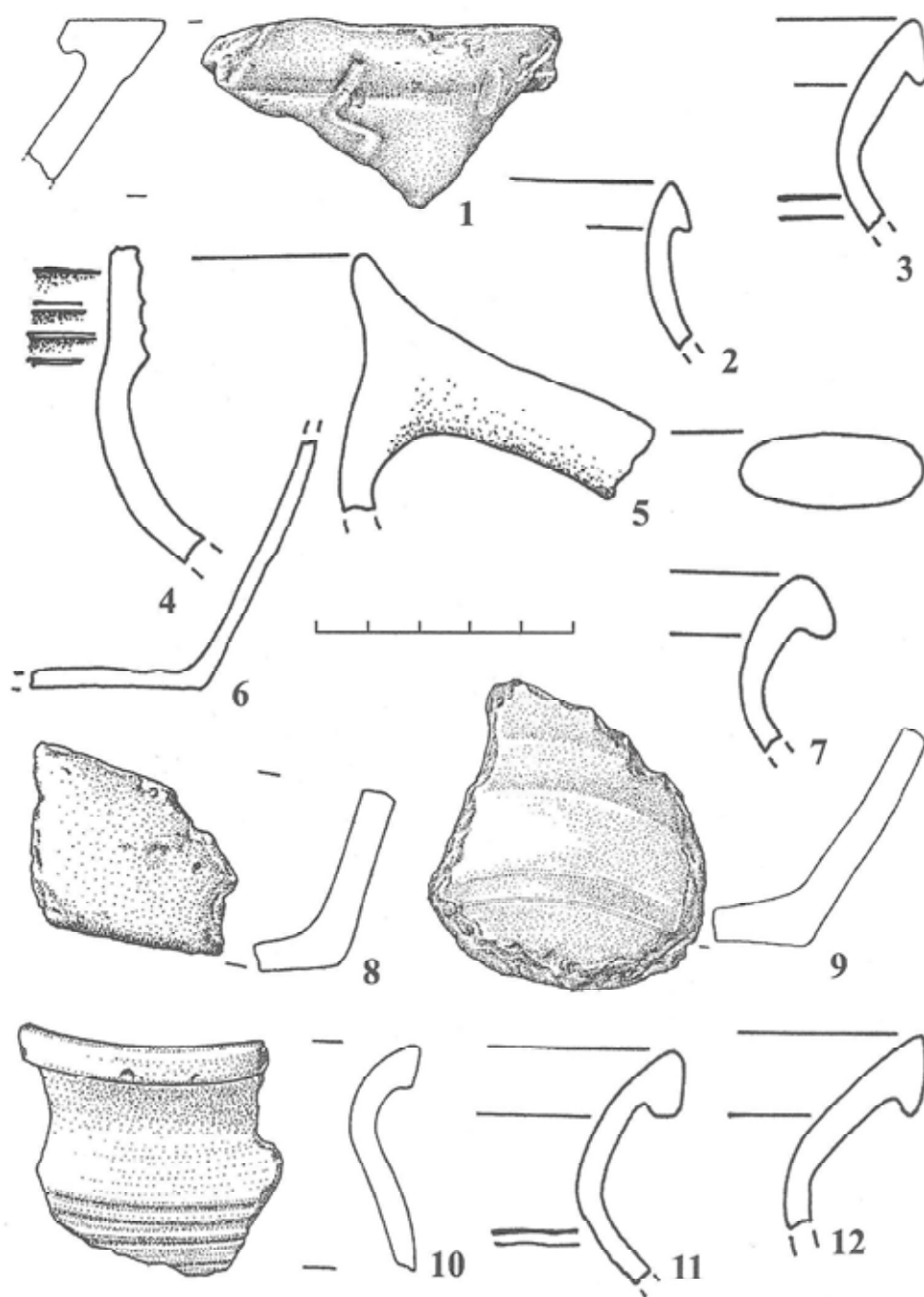
Častými nálezi súčastí konského postroja na iných stredovekých opevnených polohách sú zubadlá, ktoré sa však na Dračom hrádku nenašli ani vo fragmentárnom stave a rôzne druhy krúžkov, zväčša slúžiace ako rozdeľovníky remeňov. Z nich zatiaľ poznáme len tri kusy, vyrobené z hráneného drôtu štvorcového alebo obdĺžnikového prierezu (obr. 40: 4, 5, obr. 37: 2). Súčasťou popruhu alebo odevu bola pracka obdĺžnikového tvaru (obr. 38: 3) a dva ploché jazýčky praciek s hákovým ukončením (obr. 38: 2, obr. 47: 16).

Najvýznamnejšími a chronologicky najcitlivejšími súčasťami výstroja jazdca z Dračieho hrádku sú tri fragmenty ostrôh, pôvodne vybavených pohyblivým ozubeným kolieskom, ktoré sa však zachovalo iba na jednej z nich (obr. 38: 1, 4 a 5). Výrazne sú poškodené, ale pôvodne zrejme mali oblúkovito prehnuté ramená. Najzachovalejšiu z nich, nájdenú v deštrukcii medzi ruinami veže a šijovou priekopou (obr. 32), zhotovili zo železnej tyčinky s prierezom v tvare písmena D. Oblúkovito prehnuté ramená sú ukončené jednoduchými obdĺžnikovými očkami. Koliesko, následkom odľodenia jedného ramena krátkej vidlice bodca, ukončenej zhrubnutím pre osku, vypadlo

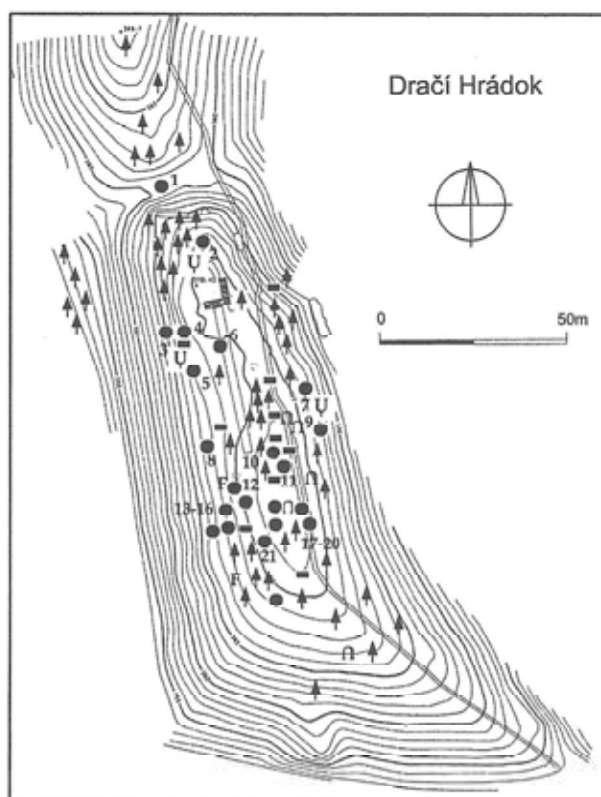

Obr. 30 Stupava, Dračí hrádok. Fragменты керамики

a chýba (rozmary: dĺžka 11,8 cm, rozpätie ramien po deformácii 5,2 cm, prierez ramien do 0,6 x 0,4 cm, dĺžka vidlice bodca 1,8 cm, Ø očiek 1,3 x 0,6 a 1,3 x 0,7 cm – obr. 38: 1).

Obr. 31 Stupava, Dračí hrádek. Fragменты керамики

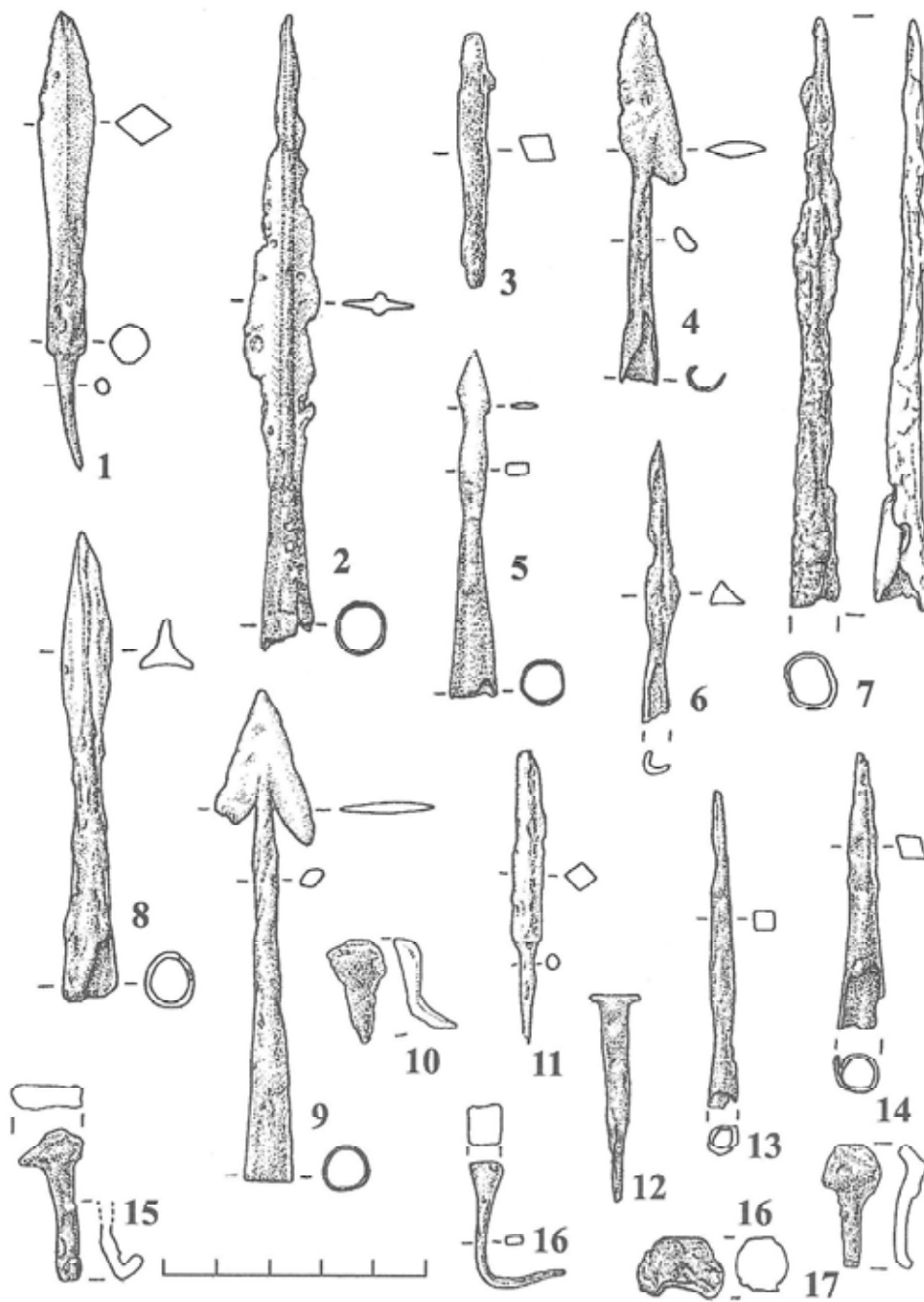
Obr. 32 Stupava, Dračí hrádok. Rozloženie nálezov železných predmetov

↑ - hrot šípu, Ψ - ostroha, Ω - podkova, F - kľúč, ■ - nôž,

1 - kovanie (obr. 41:1), 2 - kovanie pošvy (obr. 46:7), 3 - ozdobné kovanie (obr. 47:3), 4 - pilník (obr. 46:4), 5 - kresadlo (obr. 40:1), 6 - botka (obr. 38:9), 7 - pánt ? (obr. 42:3), 8 - krúžok (obr. 40:5), 9 - tuľajka (obr. 37:1), 10 - závara (obr. 42:1), 11 - západka (obr. 47:1), 12 - kosák (obr. 40:2), 13 - 16 - fragment sekery s třemi při otvore, vrták, tylo sekery a ozdobné kovanie skrinky ? (obr. 44:2, 46:2, 44:1, 37:12), 17 - 20 - obruč z vedierka, kosák, kovanie zámky, pánt (obr. 40:7, 37:7, 42:4 a 5), 21 - nožnice (46:1).

Z druhej ostrohy sa zachovala mierne nadol prehnutá časť pravého ramena zo železnej tyčinky s prierezom tvaru písmena D a s odlomeným očkom na prevlečenie remienka. Koliesko vsadili do vidlice bodca ukončenej kužeľovito rozšíreným ložiskom, jedno jej rameno chýba (rozmery: dĺžka 11,4 cm, Ø ramena do 0,5 x 0,4 cm, dĺžka vidlice 2,4 cm – obr. 38: 5).

Z tretej ostrohy sa zachoval iba päťový oblúk s vidlicou bodca ukončenou rozšíreným lôžkom pre drôtik, na ktorom sa pohybuje koliesko so šiestimi hrotitými lúčmi. Zachovalejšie rameno oblúka je deformované a ostrohu zhotovili z hrubšieho železného drôtu približne kruhového prierezu (rozmery: dĺžka rozponu ramien 6 cm, Ø ramena 0,4 cm, dĺžka vidlice 1,9 cm, Ø kolieska 2,4 – 2,6 cm – obr. 38: 4).

Obr. 33 Stupava, Dračí hrádek. Želzné hroty šípov a klnice

Ostrohy s kolieskom sa v ikonografickom materiále objavujú od druhej polovice 13. storočia (Hilczerówna 1956, 64 a n.), ale stratifikované nálezy ich počiatky zrejme posúvajú už do záveru 12. storočia (Belcredi 1989, 458).

A. Ruttkay (1976, 350 a n.) zaraďuje ostrohy s kolieskom do skupiny C, pričom ostrohy blízke nálezom z Dračieho hrádku kladie do pomerne dlhého časového obdobia 13. a 14. storočia, keď boli v móde ramená prehnuté do tvaru písmena U a krátky vidlicový bodec s relatívne malým kolieskom. Ako pre 13., tak pre 14. storočie boli charakteristické rámkové obdĺžnikové otvory v koncoch ramien (Koóšová 2004, 503 a n., tab. 1–3).

S ostrohami blízky nálezom z Dračieho hrádku s jediným otvorom na konci ramena sa tak stretávame na viacerých opevnených polohách, datovaných do priebehu 13. storočia (napríklad Slivka, 1980, 248; Nekuda 1985, 136; Unger 1994, 37, obr. 29: 1).

Pracovné nástroje

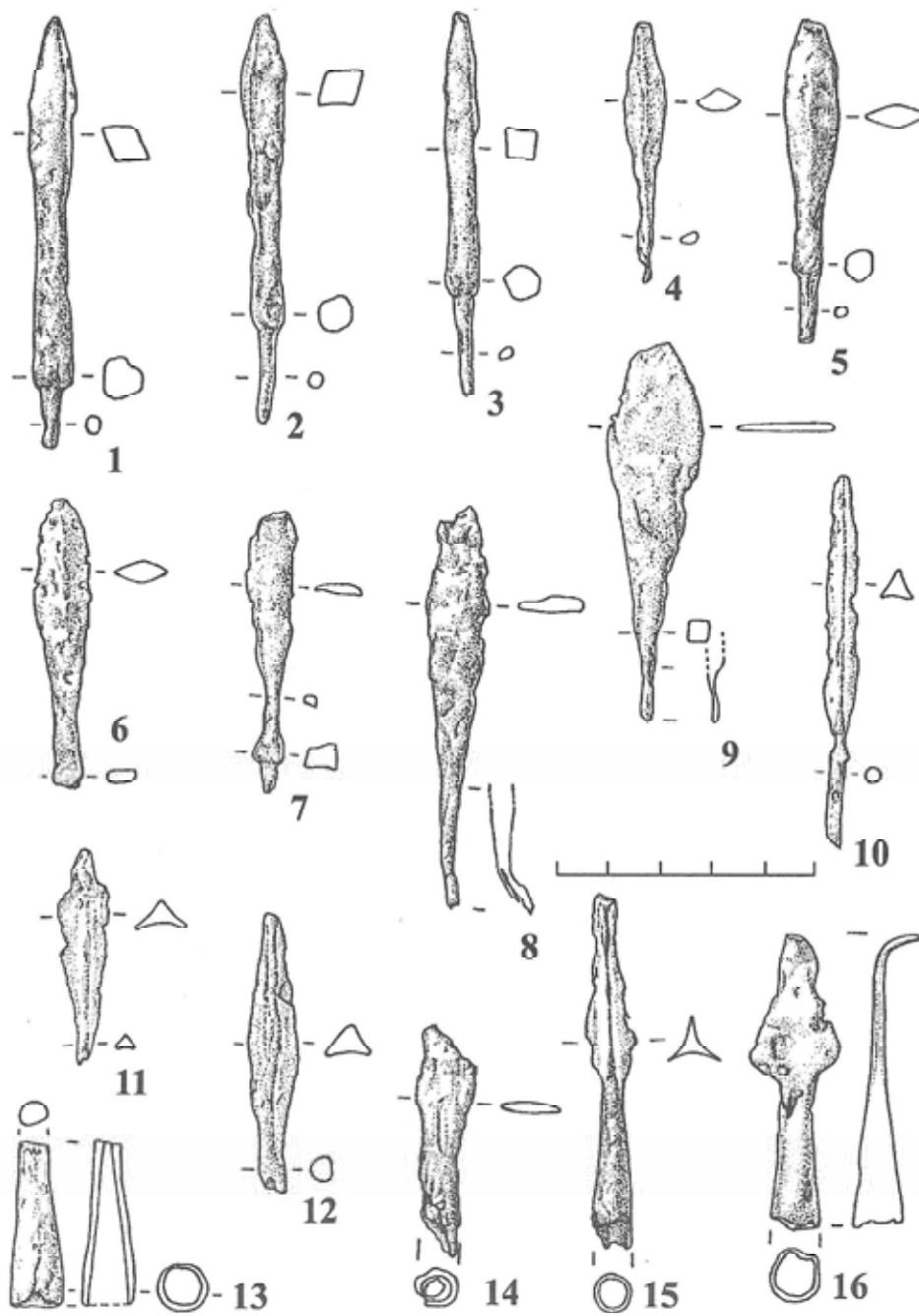
Medzi poľnohospodárske náradie s bežným využitím aj vo výstroji jazdca (Slivka 1981, 224) možno zaradiť celý a časť druhého kosáka s úzkou čepeľou a takmer do pravého uhla odsadeným krátkym trňom rukoväte (obr. 37: 7, obr. 40: 2). Hrot oboch kosákov bez zúbkovaného ostria, ktorých funkčný tvar neumožňuje jemnejšie chronologické zaradenie (Belcredi 1989, 445 a n.), bol kolmo na ostrie mierne lopatkovito rozšírený. V jednom prípade rozšírenie ukončovala rovná hrana (obr. 37: 7), v druhom mierne zahrotenie (obr. 40: 2). Kosák (obr. 40: 2) sa našiel v susedstve železnej pásovej závery a kovania zámky a nemožno preto vylúčiť, že sa pôvodne nachádzal v interiéri požiarom zničenej budovy, a to neďaleko vchodu (rozmery: dĺžka 35,4 cm, maximálna šírka čepele 1,9 cm, hrúbka 0,5 cm – obr. 40: 2; resp. dĺžka 12,7 cm, šírka čepele 1,8 cm, hrúbka 0,4 cm – obr. 37: 7).

Medzi poľnohospodárske nástroje, ale s podstatne širším využitím, sa zvyknú zaraďovať perové (ovčiarske), na mieste prstencom nerozšíreného oblúka zlomené nožnice (obr. 46: 1). Patria k typologicky starším tvarom. Väčšina stredovekých nožníc mala „pero“ zosilnené kruhovým prstencom (Slivka 1981, 226; Nekuda 1985, 127; Belcredi 1989, 448; Rozmery: dĺžka 16,1 cm, šírka ostria 1,5 a 1,3 cm).

K zaujímavým nálezom patrí kovaná kruhová, uzatvorená obruč z pásového železa hrubého 0,25 cm a široká do 1,4 cm (obr. 40: 7). Jej kónický tvar (\varnothing hornej časti 16,3 cm; \varnothing spodnej časti 16 cm) poukazuje na možnosť, že spevňovala dyhy dreveného vedierka nevelkých rozmerov, aké okrem iného každodenného uplatnenia nachádzalo svoje miesto aj vo výstroji jazdca. Podstatne častejšie nachádzanými súčasťami vedícrok bývajú závesy rukovätí s uškom (Belcredi 1989, 461).

K remeselníckym nástrojom nevyhnutným na hrádku, ktorého stavby a ich zariadenie pozostávali prevažne z dreva, patrí tyčinkový vrták s dlátovitým zašpicatým hrotom stočeným do tvaru ležiaceho písmena S (obr. 46: 2). Zatiaľ čo pracovná časť je sploštená so zahnutým a naostreným bočným ostrím, telo je kruhového prierezu, ktoré v mieste pôvodnej drevenej rukoväte prechádza do štvorcového, mierne deformovaného pootočením okolo pozdĺžnej osi (rozmery: dĺžka 19,4 cm, \varnothing ostria 1,1 cm, \varnothing tela 0,6 cm, \varnothing časti zasunutej do rukoväte 0,7 x 0,5 cm).

Medzi zriedkavejšie nálezy patrí pilník či skôr rašpľa na opracovanie dreva vyrobená z plochého pásu železa, s vlnovitým profilovaním na pracovnej časti, odsadeným a do pravého uhla zahnutým rapíkom, ktorý zabraňoval vypadnutiu z rukoväte (rozmery: dĺžka 14,7 cm – obr. 46: 4). Podobne, ako funkčne dokonalý vrták však nemá bližší chronologický význam.

Obr. 34 Stupava, Dračí hrádek. Železné hroty šípov

Na spracovanie dreva, samozrejme so širšou škálou použitia, vrátane boja, slúžili železné sekery. Na Dračom hrádku sa našli tri. Jedna celá a dve vo fragmentárnom stave. Zachovaná, pomerne malá sekerka patrí k typu, ktorý M. Slivka (1981, 212) nazýva „valaška“ a má oválny otvor na násadu, predĺžený, pracovnou činnosťou roztepaný obuch a mierne rozšírené rovné ostrie (rozmery: dĺžka 14,6 cm, dĺžka ostria 5,9 cm, tylo 3,1 x 2,7 cm, otvor 4,2 x 2,6 cm, výška tela 2,5 cm – obr. 44: 11).

Z druhej sekery sa zachovalo iba nepravidelné osemuholníkové ploché tylo presahujúce pripojený, ale odlomený prstenec tuľajky (obr. 44: 1), sčasti pripomínajúce typ V podľa A. Ruttkaya (1976, 307), variantu E sekier so širokým ostrím, ktoré však chýba. Pomerne drobný fragment (4,9 x 3,7 cm) neumožňuje bližšie chronologické a ani typologické zaradenie.

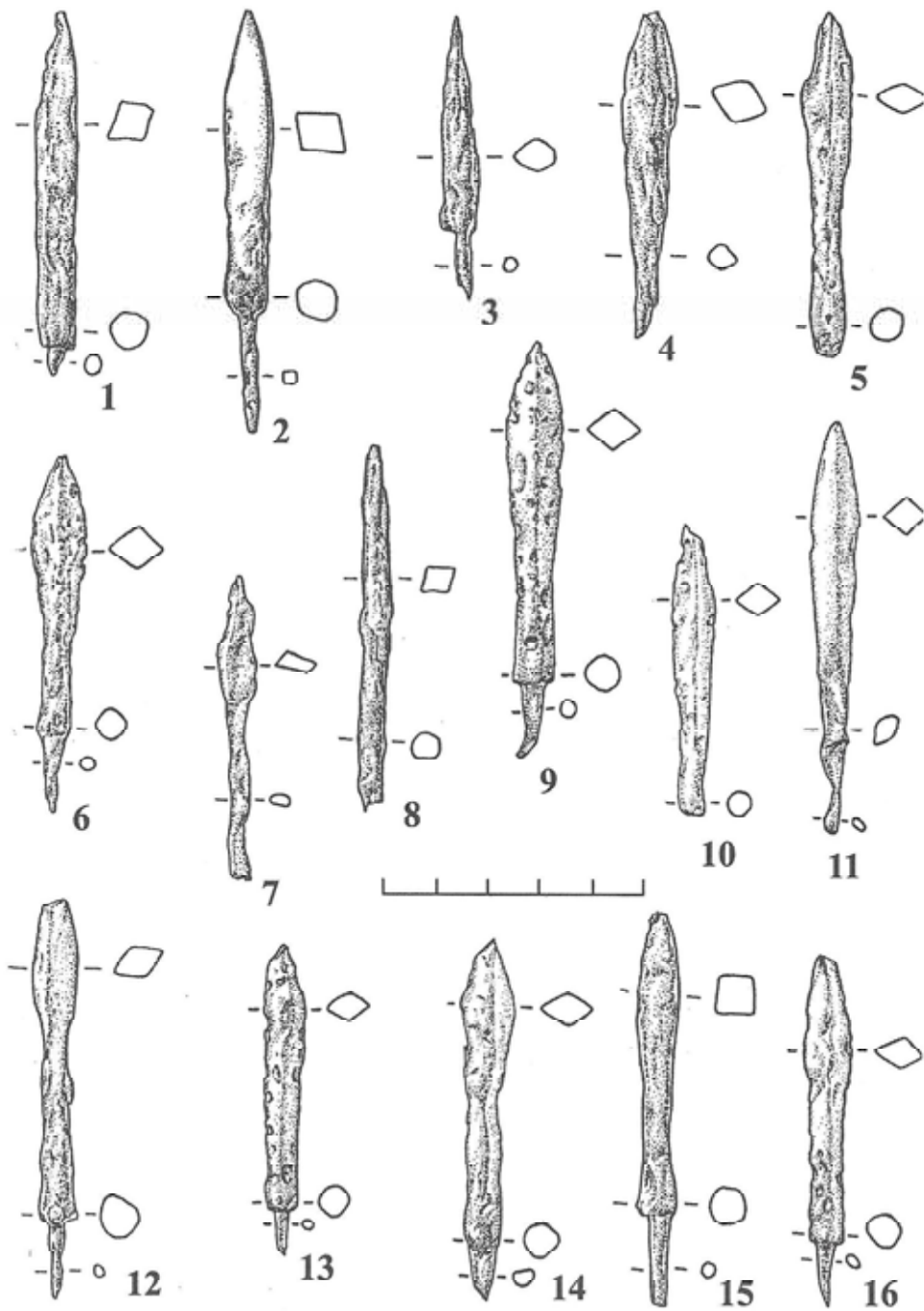
Aj druhý fragment pochádza z tyla sekery, tentoraz však s predĺženým obdĺžnikovým obuchom a prstencom tuľajky zosilneným dvojicou protilahlých trojuholníkových trňov, čím sa blíži skupine IA včasnostredovekých sekier (Poulik 1948, 33; Hrubý 1955, 170 a n.; Dostál 1966, 70 a n.; Ruttkay 1976, 306 a n.), približne datovaných do obdobia osídlenia Dračieho hrádku reprezentovaného horizontom s piesčitou, na kruhu obtáčanou keramikou zdobenou rytou vlnkou. Podľa I. Belcrediho (1989, 451) však nemožno vylúčiť aspoň občasné prežívanie tohto typu sekier až do vrcholného stredoveku (Rozmery: dĺžka 5 cm, dĺžka obuchu 2,1 cm, obuch 2 x 0,9 cm, rozpätie koncov trňov pri tuľajke 5,6 cm – obr. 44: 2).

Súčasti dverí a uzatváracie mechanizmy

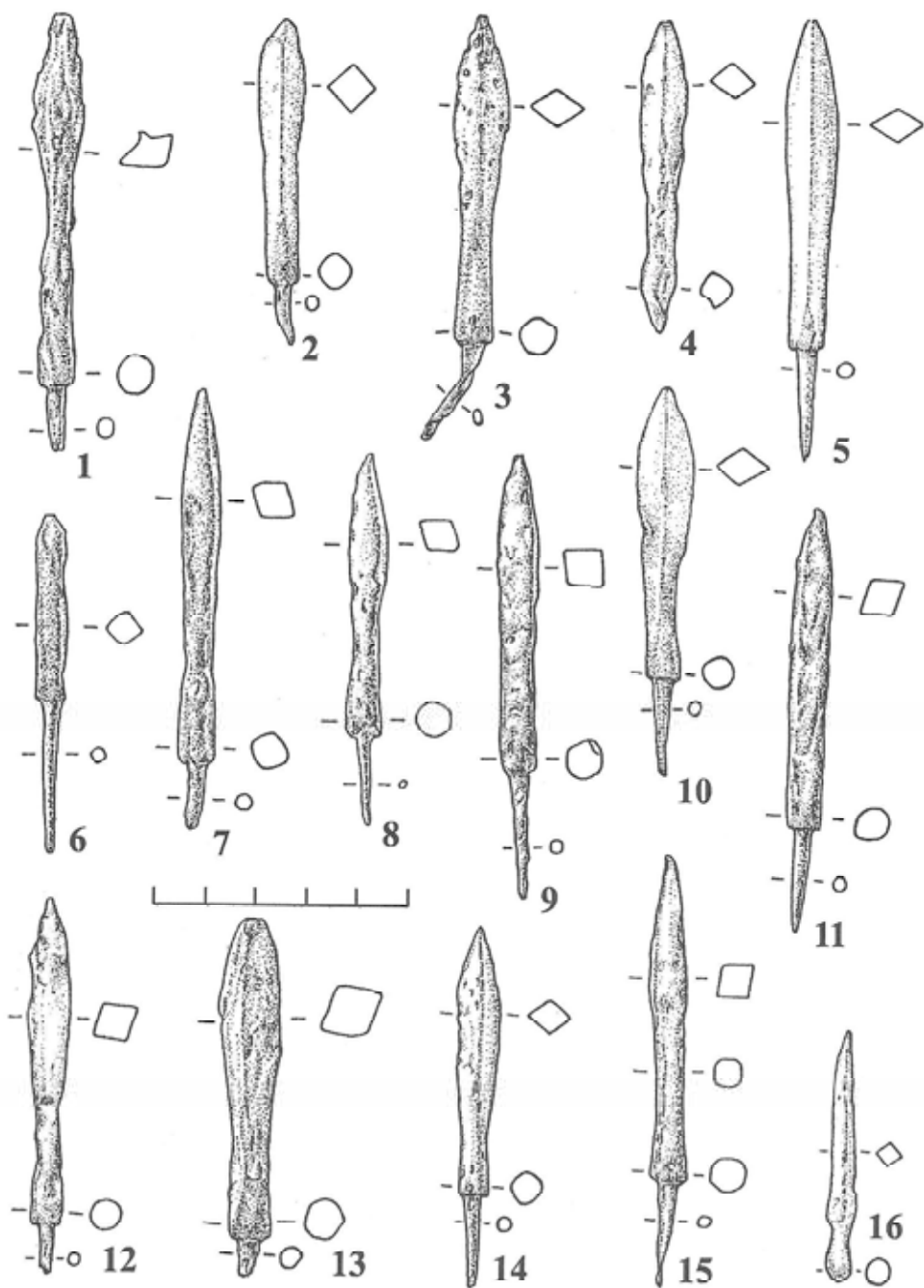
Z dverí sa snáď zachovali dva železné pásy s esovitým prehnutím, otvorom pre kliniec pri zúženej časti a oblúkovitým prehnutím pri užšom konci (obr. 42: 3 a 4). Nemožno vylúčiť, že sú pozostatkom jednoduchého závesu dverí, v prípade ukončenia rapíkom je menej pravdepodobná ich interpretácia ako zahnutej závery (Belcredi 1989, 455). Rozmery a čiastočne koróziou zmenený tvar (rozmery: dĺžka 13,8 cm, šírka 1,2 – 2,5 cm, hrúbka 0,25 cm – obr. 42: 3 a dĺžka 14 cm, šírka 1,3 cm, hrúbka 0,3 cm – obr. 42: 4) celkom nevyklúčujú ani inú možnosť použitia. Medzi zdobené kovania, azda z brány alebo podobného zariadenia, patrí aj deformovaný a zlomený železný pás na jednom, zaoblenom konci ukončený otvorom, cez ktorý v dobe nálezu prechádzal kliniec so širokou ozdobnou hlavicou a zahnutou ihlou a na druhom vytepaním rozšírenou trojuholníkovou platničkou s dvojicou vystupujúcich ružicovitých rebrovaných pukličiek, obklopených poškodeným rytým listovým motívom. Na upevnenie kovania k drevenému podkladu aj na rozšírenom konci slúžil kruhový otvor, neskôr doplnený drobným otvorom po prerazení platničky ručne kovaným klincom (obr. 41). Masívne kovanie (rozmery: celková dĺžka 34,1 cm, šírka 3,1 a 6,9 cm) sa našlo v hornej časti zásypu šijovej priekopy.

Jedným z dielov jednoduchého uzatváracieho systému bola skobovitá západka s očkom z vykovaného hrubého drôtu so štvorcovým prierezom (rozmery: dĺžka 10,5 cm – obr. 47: 1).

Z pomerne zložitých pevne umiestnených masívnych zámkov pochádzajú dve pásové závery. Jedna z nich (obr. 42: 2) sa našla pri vnútornej hrane priekopy, podobne ako západka (obr. 47: 1) a jeden z pravdepodobných dverových závesov. Spolu s kovaním z priekopy by tak mohli tvoriť súčasť uzáveru prístupovej komunikácie na opevnenú polohu. Závoru zhotovili z masívneho kusa jednostranne zúženého železa, ku ktorému pripevnili do priestoru otvorený oblúkový pás kovu umožňujúci po otočení kľúčom pohyb zámkového mechanizmu. Z opačnej strany závery, ktorá patrí k typu I podľa R. Krajčice (1991, obr. 3) vyčnieva

Obr. 35 Stupava, Dračí hrádek. Železné hroty šípov

Obr. 36 Stupava, Dračív hrádok. Železné hroty šípov

drobný, jednostranne skosený výstupok pre zachytenie prítlačnej pružiny (Belcredi 1989, 454 a n.; Krajíc 1991, 331 – rozmery: dĺžka 15,9 cm, šírka 1,2 cm, hrúbka 0,5 cm).

Podobná, ale ešte masívnejšia závera sa našla aj na najvyššom bode opevnenej polohy, už mimo odkrytú plochu. Jeden jej koniec bol rozšírený do tvaru písmena T a zrejme mal zabrániť prípadnému neželanému vypadnutiu z mechanizmu (rozmery: dĺžka 34,3 cm, šírka 2,8 cm, hrúbka 1,1 až 1,2 cm – obr. 42: 1). Podľa nálezovej situácie bolo súčasťou zámku patriaceho k petlici aj ploché kruhové kovanie kľúčovej dierky s pozdĺžnym otvorom a dvomi protiľahlými jazykovitými upevňovacími výbežkami s otvormi pre drobné klinčeky (rozmery: dĺžka 17,6 cm, \varnothing stredového terčika 8,1 cm, výška otvoru pre kľúč 5 cm, šírka otvoru 1 cm – obr. 42: 5).

S pevnými mechanickými zámkami s pásovými závorami rovnakého typu ako sú z Dračieho hrádku alebo s ich súčasťami sa stretávame v archeologických nálezoch už od 13. storočia (napríklad Belcredi 1989, 455; Unger 1994, 24, obr. 17: 9).

Na uzamykanie zložitých mechanických zámok slúžili celokovové, tzv. gotické otáčavé kľúče, z ktorých sa našli dva aj na ploche hrádku. Obidva ležali pod hranou západného svahu centrálnej vyvýšeniny (obr. 32).

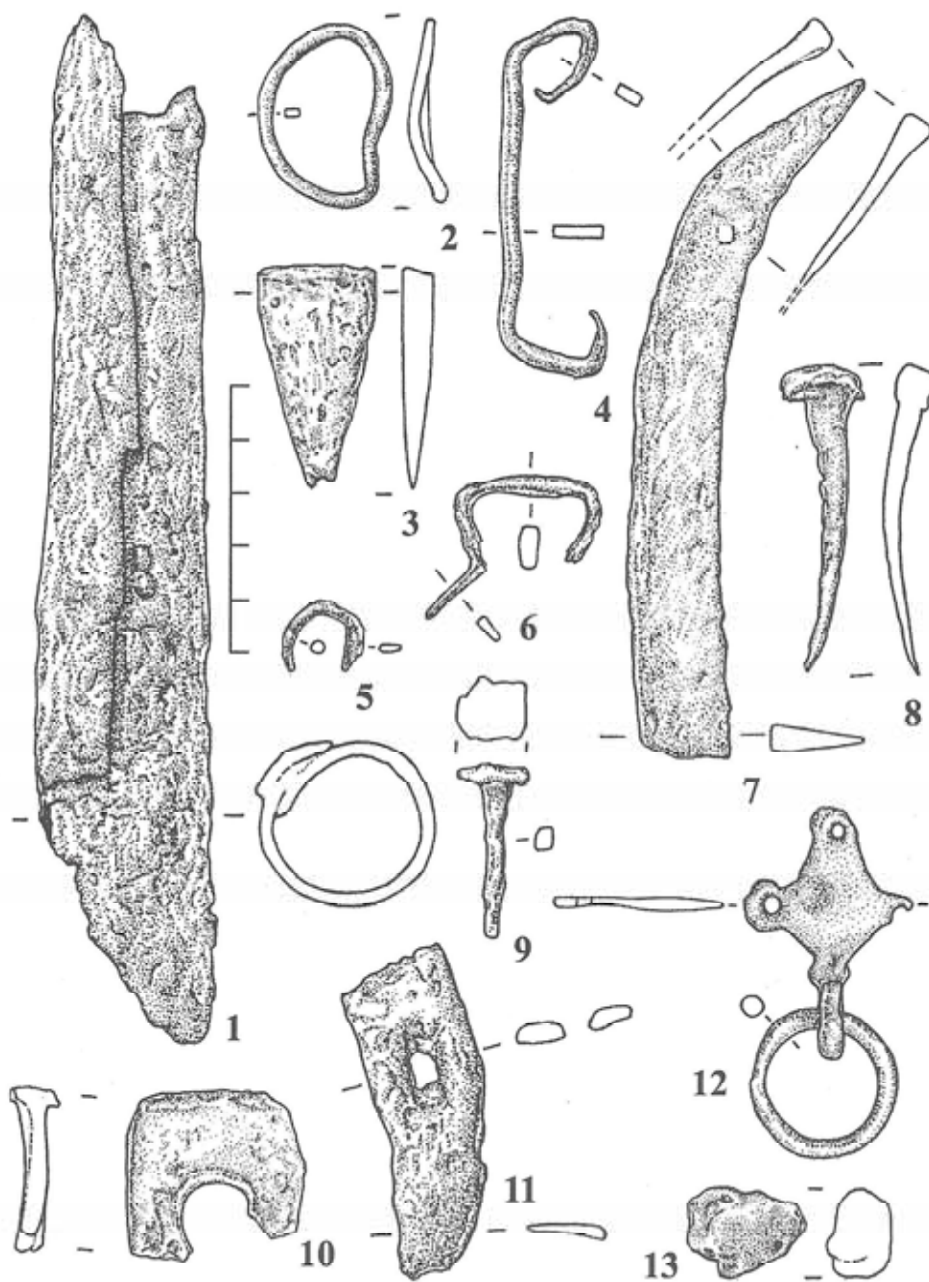
Jeden z nich mal driek z plnej železnej tyčinky štvorcového prierezu ukončenej kosoštvorcovou hlavicou s trňom. Smerom k plochej zástavke obdĺžnikového tvaru s dvomi výčrmi v prednej a po jednom v dolnej a zadnej časti, sa kónicky zužoval a z pôvodne hranatého prierezu sa menil na kruhový (rozmery: dĺžka 18,4 cm, šírka hlavice 5,4 cm, zástavka 3 x 3,9 cm – obr. 43: 1). Najstaršie tzv. gotické kľúče tohto typu sa objavujú v 13. storočí (Richter 1961, 97 a n.; Belcredi 1988, 464; Krajíc 1991, 332).

Driek druhého kľúča tiež vykovali z plného železného prúta štvorcového prierezu s kosoštvorcovou hlavicou ukončenou dvomi drobnými volútkami. Zástavku však vytvára z drieku vybiehajúci, smerom dopredu dva razy esovito prehnutý prút obdĺžnikového prierezu (rozmery: dĺžka 23,6 cm, šírka hlavice 7,4 cm, zástavka 4,7 x 4,6 cm – obr. 43: 2). Podobne tvarovaná zástavka je známa z kľúča nájdeného v Trebišove (Slivka 1981, 236, obr. 7:2), kde však driek tvorila dutá trubička. Trebišovský kľúč je však zrejme o čosi starší, ako kľúč z Dračieho hrádku. Zástavku tvoril zvlnený trň aj v prípade jedného z kľúčov z Hradištka – Sekanky (Richter 1961, obr. 26: 1) a v modifikovanej podobe, len so zohnutým prútom do pravého uhla pripomínajúcim vidličku, z Bystřece na Morave (Belcredi 1988, obr. 12: E).

Drobné kovové predmety z osobnej výbavy a výbavy domácnosti

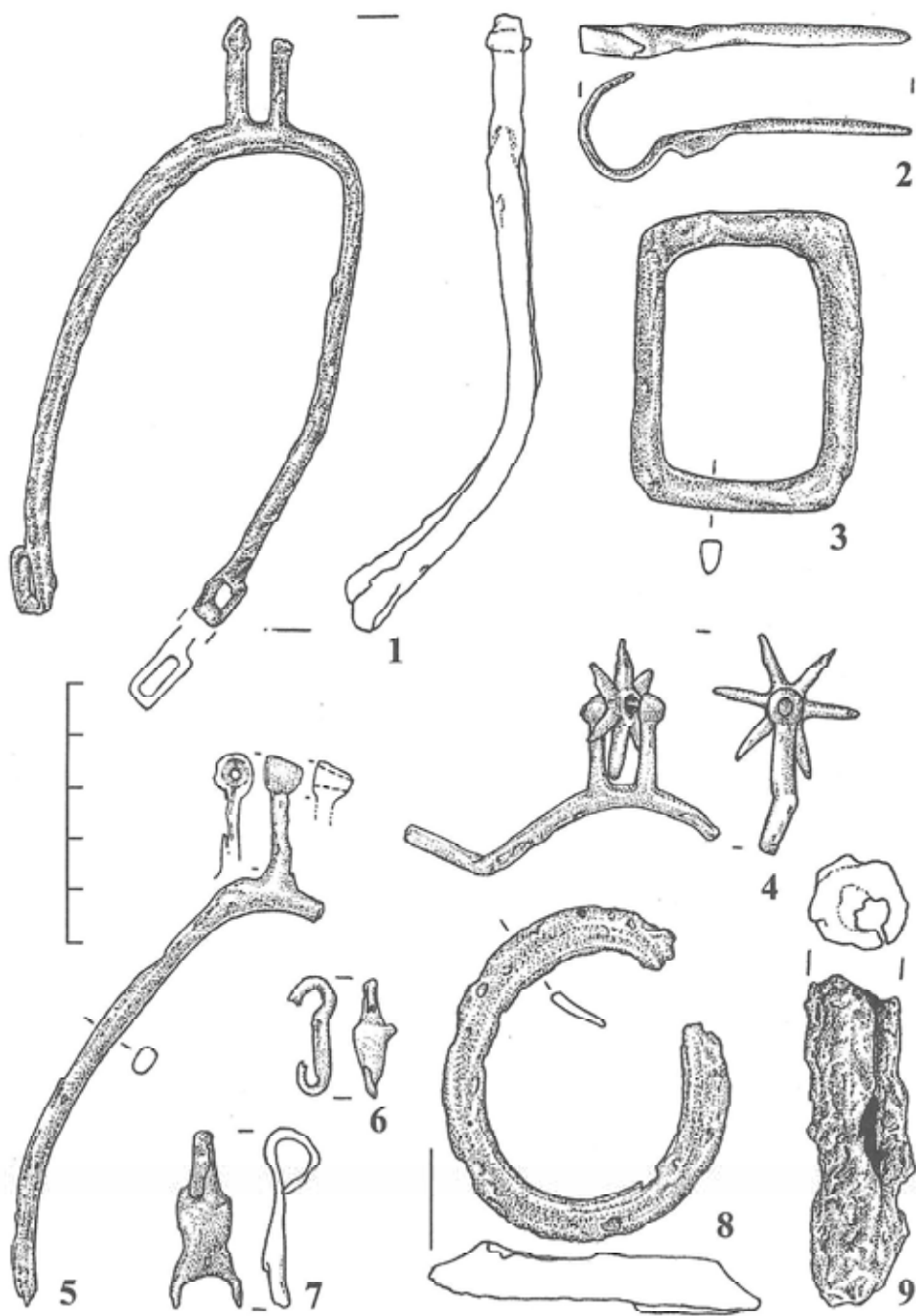
K najbežnejším a zrejme takmer k univerzálnym nástrojom stredovekého človeka patrili nože, nachádzané na opevnených polohách v pomerne veľkom množstve. Na Dračom hrádku sa ich zachovalo 11 (obr. 44: 3, obr. 45: 1, 3–7, obr. 46: 3, 5, 6, obr. 47: 26) s rôzne tvarovanou čepeľou a spôsobom pripevnenia k rukoväti. Nemožno však vylúčiť, že súčasťou čepeľí boli aj niektoré fragmenty silno korodovaných železných pásov.

Napriek pokročilej korózii možno predpokladať, že väčšina nožíkov patrí k jednoduchším typom upevneným v rukoväti z organického materiálu pomocou zahroteného „trňa“, pri ktorých sa predpokladá, že sú zväčša staršie, ako nože s plochým rapíkom s dreveným alebo kosteným obložením črienky (Nekuda 1985, 161). K výnimkám patrí nôž s črienkou, ktorej obloženie prichytili na stredový plát trojicou valcovitých mosadzných nitov, pričom dvojité oválna čiapočka z tenkého mosadzného plechu chránila tylo rukoväte, ktorej predná, nezachovaná časť prostredníctvom tenkého, pôvodne tenkými ryžkami zdobeného

Obr. 37 Stupava, Dračí hrádok. Železné predmety z plochy hrádku

mosadzného náliatku prechádzala do krátkej čepele s hrotitým ukončením (rozmery: dĺžka 16,2 cm, šírka 1,5 cm – obr. 45: 5). Nožík sa podarilo vyzdvihnúť z novovekého objektu č. 2, ktorého výplň možno podľa sprievodných nálezov datovať do priebehu 17. storočia.

Obr. 38 Stupava, Dračív hrádok. Železné predmety z plochy hrádku

Zvyšky širokého, ale fragmentárne zachovaného ukončenia čepele noža (obr. 44: 3), tiež nevylučujú upevnenie črienky na stredový plochý rapík, ani pri niektorých vrcholno stredovekých exemplároch.

Pri masívnom noži s mierne oblúkovitým tylom sa pri odsadení čepele pri rukováti, do ktorej ho osadili pomocou úzkeho trňa plynulo pokračujúceho v línii chrbta, zachoval pôvodný kruhový otvor. Čepel súčasne zdobí kováčska značka, vyrazená pomocou typária kruhového prierezu vo forme päťky používanej na hracích kockách (obr. 45: 7).

Koniec pošvy z pásika plechu zohnutého do U až V (dĺžka 12,6 cm) dokladá, že aspoň nože väčších rozmerov, typologicky stojace na hranici militárij alebo loveckej výstroje, sa nosili na opasku zavesené v pošve z organického materiálu (obr. 46: 7).

Z ocieľok, ako pomôcok na vykresanie ohňa sa našiel iba fragment tzv. srdcovitého tvaru s odlomenou hornou časťou oblúka, čo je zrejme v rozpore s významom, aký mali tieto predmety v každodennom živote hrádka a jeho obyvateľov.

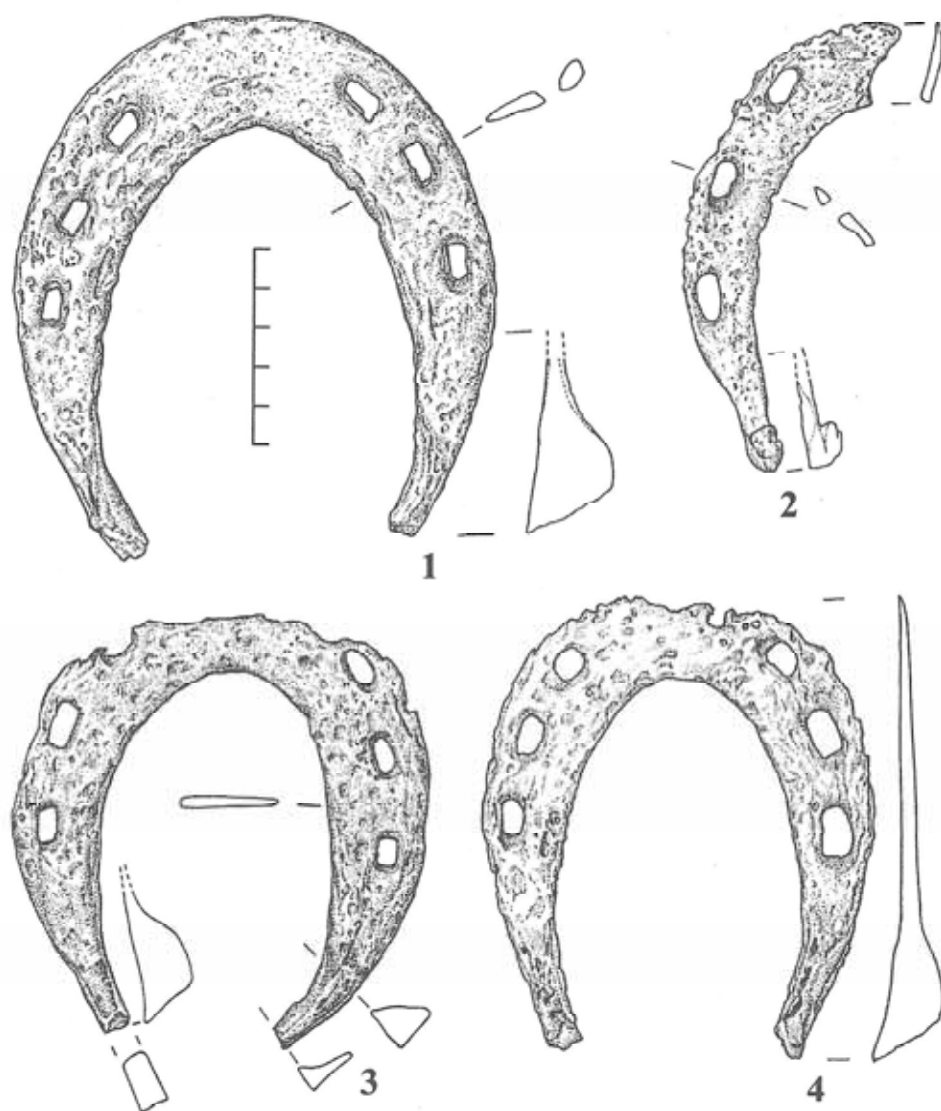
Podľa fažko overiteľných informácií niektorých „tiež záujemcov“ o históriu Dračieho hrádka sa pri prieskumoch detektormi kovov našiel v blízkosti pôvodnej sondy I/93 väčší počet drobných háčikov a očiek na spínanie odevov. Pri archeologickom výskume sa objavili na označenom mieste dva údajne podobné predmety, z ktorých jeden na podklade analógií zo Starého zámku II pri Pezinku by mohol byť súčasťou tenkej retiazky (obr. 38: 6) a druhý, tiež výrazne poškodený koróziou, pripomína háčik používaný napríklad pri upevnení ostrôh k obuvi (obr. 38: 7).

K zaujímavejším nálezom patrí štvorlístkové ozdobné kovanie so stredovou, koróziou perforovanou puklicou (obr. 47: 3) alebo kosoštvorcové kovanie ukončené na troch výbežkoch drobnými očkami na upevnenie pomocou drobných klinčekov k drevenému podkladu. Na štvrtom výbežku je háčik cez ktorý prechádza krúžok z drôtu kruhového prierezu (obr. 37: 12). Okrem toho pochádza z Dračieho hrádka rad často drobných alebo fažko určitých, často výrazne korodovaných železných predmetov, ktoré môžu, ale aj nemusia súvisieť s pôvodným životom hrádka, ale až s neskoršími návštevami či pracovnou činnosťou na už opustenej opevnenej polohe. K nim môžu patriť napríklad drobné kovové klíny na upevnenie nástrojov na porisko (obr. 37: 3).

Pri výskume sa zatiaľ nenašla v rámci opevnenia kováčska troska, napriek tomu podľa niektorých úlomkov a azda aj polotovarov (napríklad obr. 45: 2) treba rátať s aspoň prfležitostnou prítomnosťou kováča v hradnom areáli.

Militária

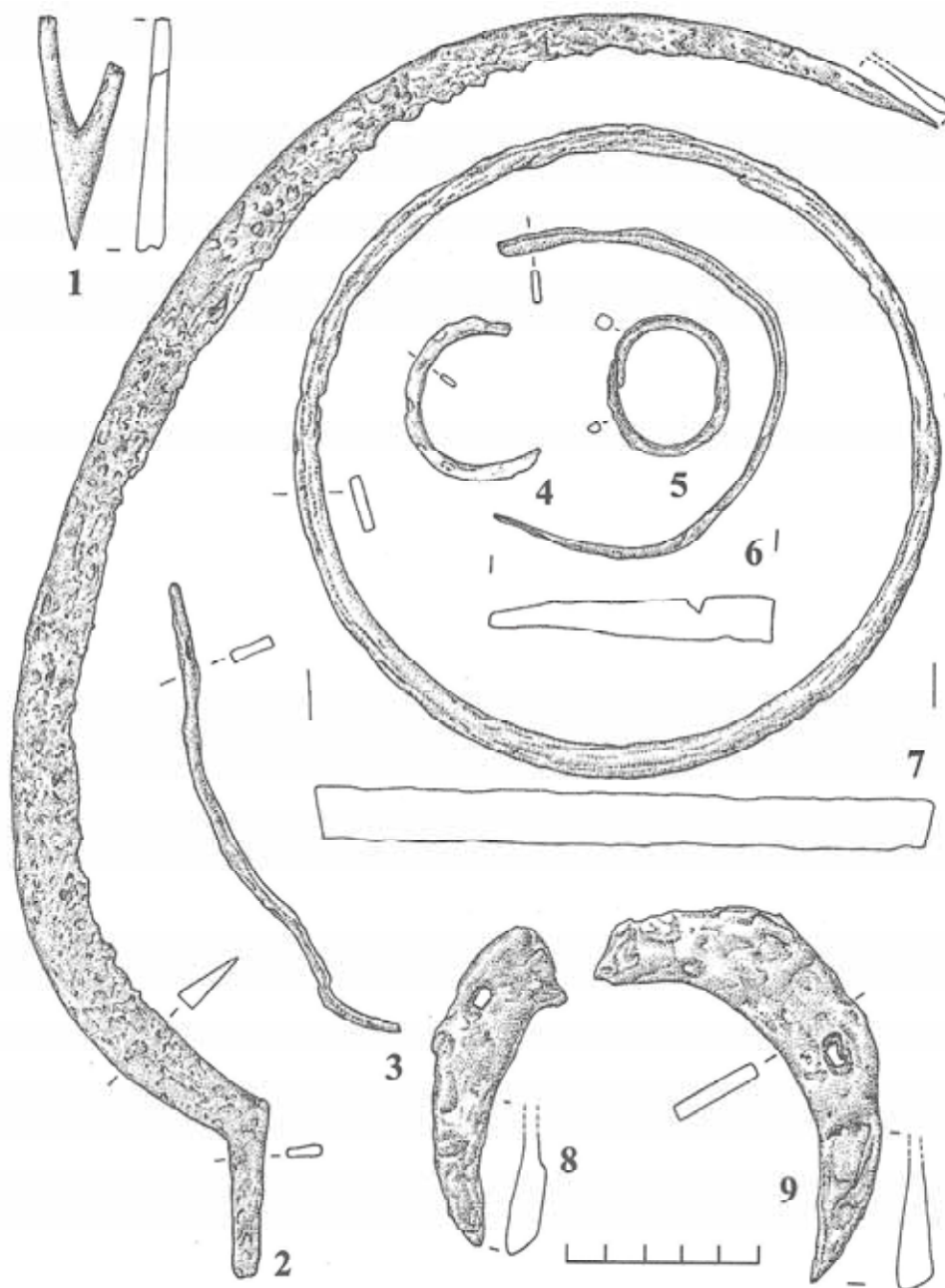
Nálezy zbraní a ich súčastí tvoria dôležitý, pomerne rozsiahly a relatívne dobre datovateľný súbor s nezastupiteľnou vypovedacou hodnotou. Žiaľ dnes je nezvestný hrot železnej kopije s dvojicou krátkych krídielok na prstencom zosilnenej tuľajke, ktorý podľa A. Ruttkaya (1976, 299 a. n.) patrí do skupiny I. Počiatky uvedenej kopije sa hľadajú v prostredí včasnostredovekej Franskej ríše, pričom v ostatných častiach Európy, s výnimkou na východ od Karpatského oblúka, sa vo väčšom množstve objavuje až od 9. storočia. Napriek tomu, že na Dračom hrádke je doložené aj osídlenie zo včasného stredoveku, údajné miesto nálezu, deštrukčná vrstva medzi vežou a pred ňou ležiacou šijovou priekopou, skôr poukazujú na jej pôvod vo vrcholnom stredoveku. Dva hroty z kopije s krídelkami, ktoré mali zabrániť priveľmi hlbokému preniknutiu zbrane do rany (Hampel 1907, 22) a súčasne umožňovali pripevnenie identifikačného znaku, napríklad praporca, sa našli pod zrúcaninou hradu Dobrá Voda, okr. Trnava (Novotný – Fuhrherr

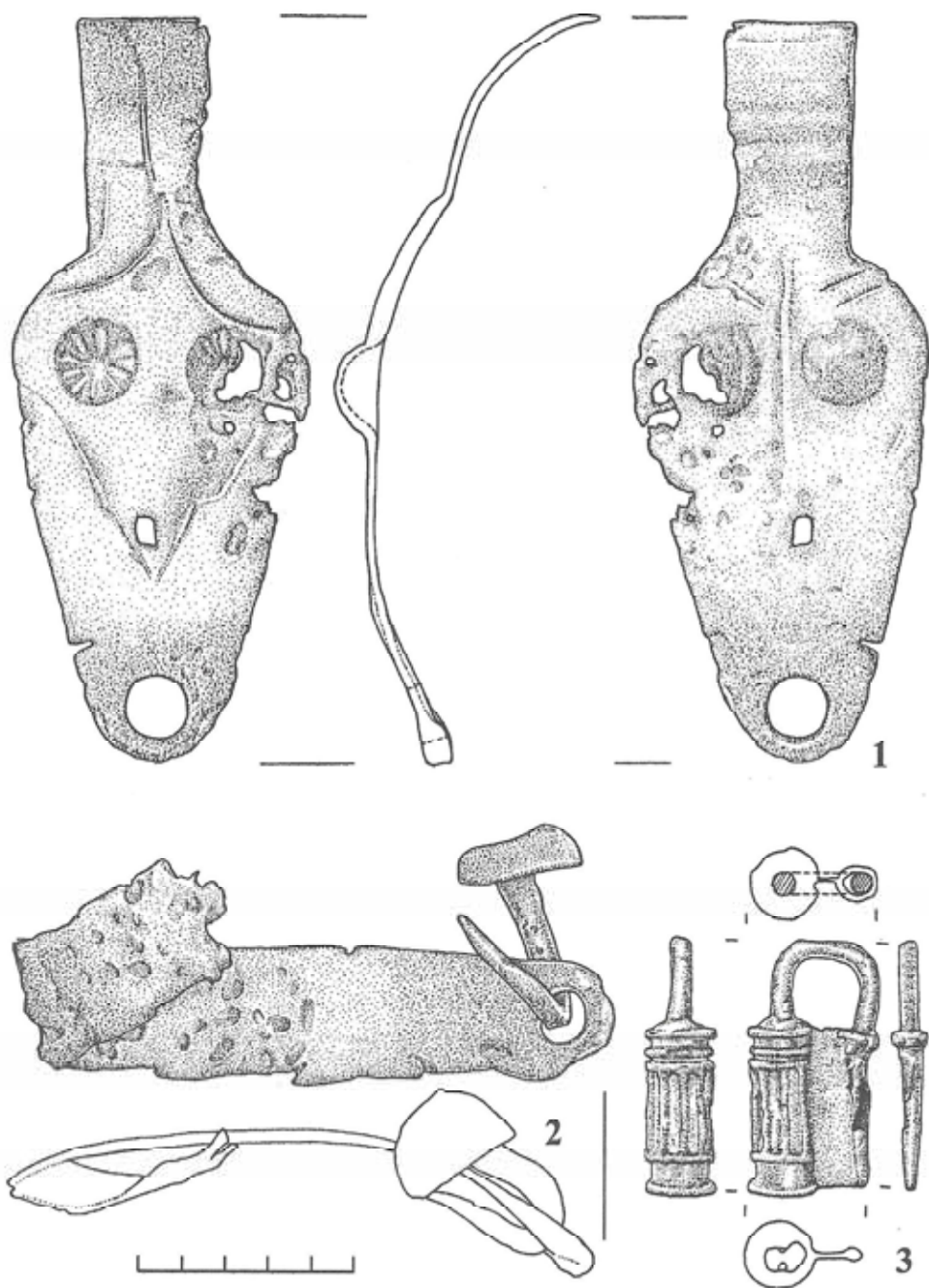
Obr. 39 Stupava, Dračí hrádok. Podkovy

1971, 54, Tab. XVII: 3513 a 3514). Pôvod uvedenej zbrane zrejme tiež možno hľadať v druhej polovici 13. storočia, azda potom, ako násilím zanikol blízky drevený hrádok v polohe „Mariáš“. Krídelká na tuľajke aj podľa A. Ruttkaya (1976, 299) nie sú jednoznačným chronologickým kritériom.

Tuľajkou dlhej drevcovej zbrane mohla byť aj zo silného železného plechu skovaná rúrka, výrazne poškodená na oboch koncoch (rozmery: dĺžka 18,7 cm, \varnothing 2,2 – 2,7 cm

Obr. 40 Stupava, Dračí hrádek. Železné predmety z plochy hrádku

Obr. 41 Stupava, Dračí hrádek (1–2), Stupava, Starý zámek (3). Železné předměty

– obr. 37: 1). Oproti tomu súčasťou ľahšej zbrane bola výrazne skorodovaná kužeľovitá botka zo zaobleným koncom (rozmery: dĺžka 6,2 cm. Ø 1,3 cm – obr. 38: 9).

Kružková zbroj okrem prešívania a hrubých kožených kabátov tvorila vo vrcholnom stredoveku najrozšírenejšiu ochranu tela bojovníka. Z nej sa na Dračom hrádku našiel iba jediný krúžok z hrubého železného drôtu, v mieste spojenia koncov roztepaného do plôšky (obr. 37: 5). Pri konzervácii výrazne prekorodovaného predmetu sa časť jeho tela rozpadla, a tak už nevedno či krúžok spájali len roztepaním alebo aj pomocou drobného nitu. Pomerne masívny krúžok (Ø 1,65 cm) výrazne presahuje zvyčajnú veľkosť krúžkov drôtových košiel (Šimčík – Pupala 2005, 94), ale zodpovedá približne veľkosti časti ochrannej zbroje zo Železníka pri Dolných Orešanoch. Na krúžkových košeliach orientálneho pôvodu, ktoré zrejme napodobňovali aj európski zbrojáři, krúžky väčších rozmerov zvyčajne používali na najviac ohrozených častiach tela, napríklad na ramenách a hrudníku. Veľké krúžky sú však charakteristické aj pre výrobky z nemecky hovoriacich zemí (Šimčík – Pupala 2005, 101).

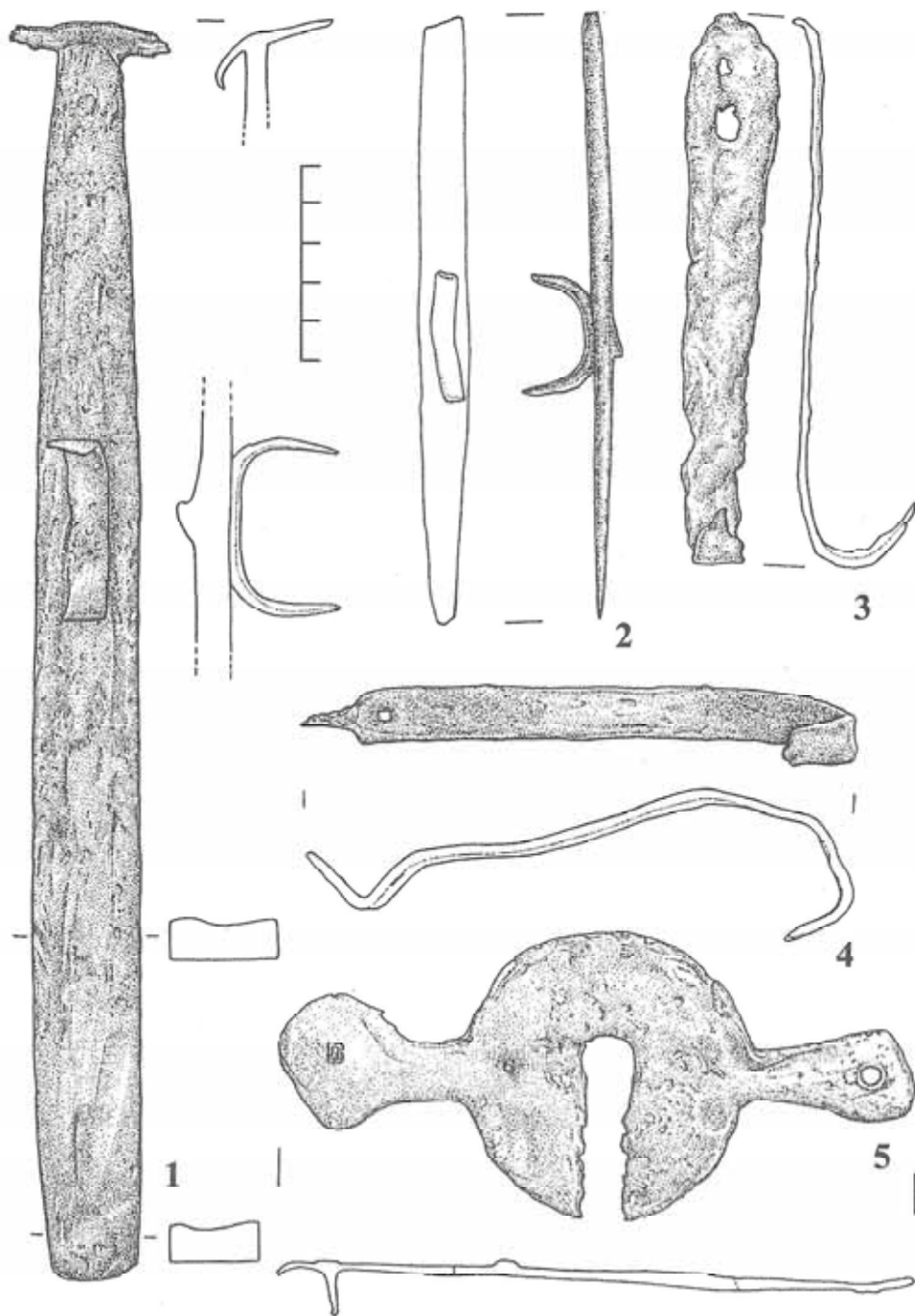
Spomedzi militárií boli na Dračom hrádku najviac zastúpené šípy, rovnomerne rozptýlené po celej ploche na juh od šijovej priekopy, vrátane svahov klesajúcich do údolia Stupavského potoka (obr. 32). Menej hrotov šíпов sa nachádzalo v predpolí priekopy (pri prieskume detektorom kovov iba šesť kusov), na prístupovej ceste, pri vonkajšom vale a dokonca aj na južnom úpätí opevnenej polohy, takmer na dne údolia. Pri výkopových prácach a cieľnom prieskume detektorom kovov sa tak zhromaždil súbor 60 hrotov šíпов, čo predstavuje 27,65 % všetkých kovových nálezov, z ktorých boli početnejšie iba klince (69 kusov). Ďalšie nálezy hrotov sa údajne dostali aj do rôznych súkromných zbierok.

Zo šesťdesiatich hrotov možno 14 jednoznačne (23,3 %) zaradiť k typom, ktoré spájala s dreveným telom šípu (násadou) kužeľovitá tuľajka (obr. 33: 2, 4–9, 13 a 14, obr. 34: 12–16). Pri jednom z nich sa síce tuľajka nezachovala, ale na podklade analógií ju možno predpokladať (obr. 34: 11).

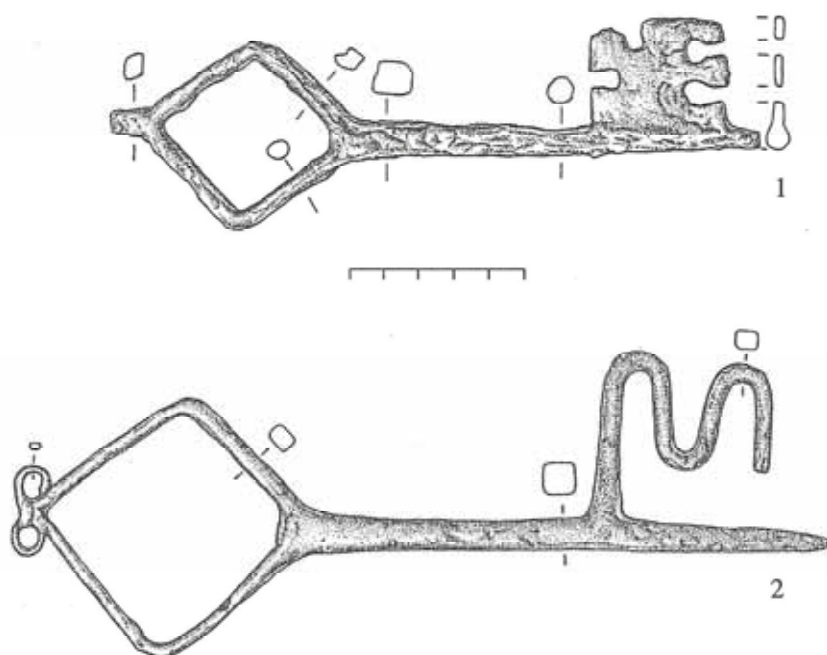
Tri hroty s tuľajkou sa našli na južnom úpätí Dračieho hrádku, nad asfaltovou cestou prechádzajúcou dolinou a na pravo od lesnej komunikácie so žltou turistickou značkou, ktorá stúpa k sedlu medzi vrchom Úboč a skúmanou polohou, kde sa napája na historickú „Trubskú cestu“. Tieto tri hroty šíпов tak nemusia bezprostredne súvisieť s hrádkom, aj keď azda ležia na prípadnej hranici dostrelu z vrcholovej plošiny.

Jeden z nich patrí ku skupine A, variante 1a podľa A. Ruttkaya (1976, 327), s charakteristickou dvojicou spätných háčikov (obr. 33: 4). Druhý z nich je veľmi blízky predchádzajúcemu, ale odlišuje sa od neho predovšetkým tordovaným kľčkom – skupina A, variant 1b (obr. 33: 9). Tretí hrot je výrazne poškodený koróziou, azda pôvodne patril ku skupine A, variant 1a (obr. 33: 5), hoci celkom nemožno vylúčiť ani typ 5 (Ruttkay 1976, 328), od ktorého sa však odlišuje predovšetkým tenkým, gracilným ostrím.

Hroty šíпов s tuľajkou a spätnými háčikmi sú časté v hrobách z 9. až začiatku 10. storočia (Dostál 1966, 73; Ruttkay 1976, 327 a n.), ale napriek tomu nepatria k jednoznačne datovateľným nálezom. Na východ od Karpatského oblúka podľa A.F. Medvedeva (A. Ф. Медведев 1966, 56) sa používali od 8. do polovice 13. storočia, do tatárskeho vpádu. M. Slivka (1980, 238) však dobu ich využitia na Slovensku zužuje na 8. až 11. storočie a ich postupné nahradenie inými typmi zrejme možno spájať s rozširovaním kvalitnejšej kovovej ochrannej zbroje, hoci ako lovecká zbraň tým, že spôsobovali širokú a výrazne krvácajúcu ranu, z ktorej zriedka samovoľne vypadli, mohli nachádzať uplatnenie ešte pomerne dlhú dobu (Belcredi 1989, 463).

Obr. 42 Stupava, Dračí hrádek. Železné predmety z plochy hrádku

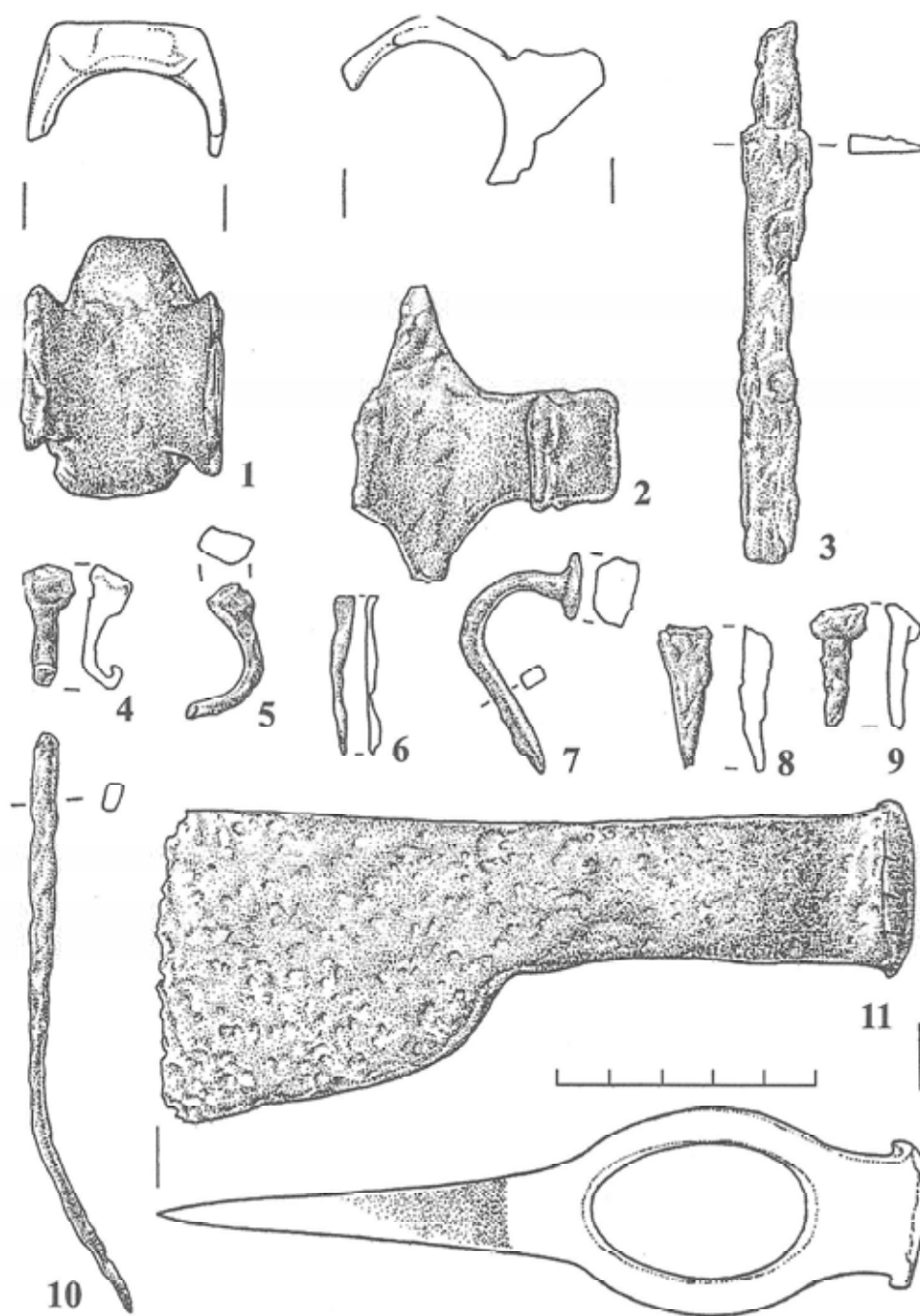

Obr. 43 Stupava, Dračí hrádk. Železné kľúče

Samostatné postavenie týchto hrotov zvyrazňuje to, že sa našli na pomerne malom priestore s priemerom okolo 5 m, bez akýchkoľvek iných sprievodných nálezov a v relatívne veľkej vzdialenosti od samotnej opevnenej polohy. Priamo na hrádku nemajú analógie.

Druhú skupinu hrotov šíпов s tuľajkou, tentoraz už priamo zastúpenou ako na opevnenej polohe, tak v jej predpolí (vrátane priestoru medzi valom a šíjovou priekopou) predstavuje typ s trojbokým ostrím, zodpovedajúci skupine A, typ 9 (Ruttkey 1976, 329). Zastúpené sú štyrmi až piatimi kusmi (obr. 33: 8 a 6, obr. 34: 12, 15 a pravdepodobne aj 11). Jednotlivé hroty sa od seba odlišujú predovšetkým rozmermi, a to ako dĺžkou, tak priemerom tuľajky (Rozmery: dĺžka 5 cm, 5,7 cm, 6,5 cm, 8,8 cm; \varnothing 0,5 a 0,9 cm). Zaujímavé je, že tento typ hrotov neuvádza A.F. Medvedev (A. Ф. Медведев 1966) v prehľade charakteristických hrotov šíпов z 8. až 14. storočia z východnej Európy.

Samostatnú skupinu tvoria dva dlhé dvojbité hroty s dvojkónickým ostrím, zosilneným stredovým rebierkom (rozмеры: dĺžka 11 cm, \varnothing tuľajky 0,9 cm – obr. 33: 2 a 7). Prípadne pripomínajú skôr hrot oštepu, ako šípu. Od oštepov sa však odlišujú menšími rozmermi a priemerom tuľajky, zodpovedajúcou tuľajkám iných druhov šíпов. Pomerne veľké rozмеры a tomu zodpovedajúca váha nevylučujú, že sa vystreľovali už z technicky zložitejších mechanizmov, ako bol luk. Obidva hroty sa našli na najvyššom bode Dračieho hrádku.

Obr. 44 Stupava, Dračí hrádek. Železné předměty z plochy hrádku

K plochým listovitým hrotom s tuľajkou, skupina A, typ 7 podľa A. Ruttkaya (1976, 329) patrí výrazne poškodený hrot (obr. 34: 14), aké sa síce objavujú už vo včasnom stredoveku, ale pre svoj vyslovene funkčný tvar majú väčší chronologický rozptyl.

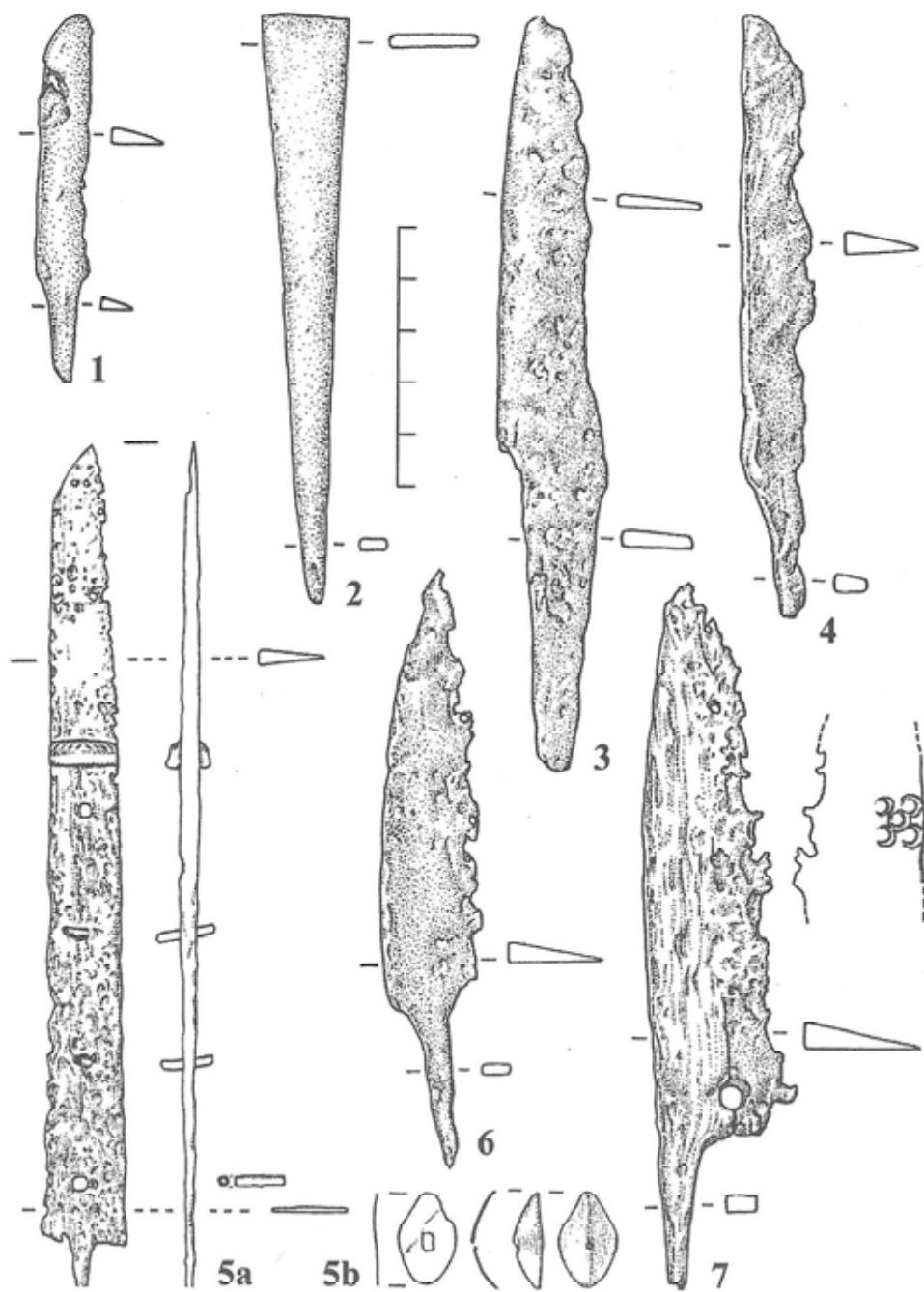
Hrot výrazne trojuholníkovitého tvaru zhotovený zo železného plechu tak, že jeho spodnú časť zvinuli do kónickej trubičky (obr. 34: 16), ležal tesne za vonkajším valom. Mal zahnuté ostrie od úderu šípu na tvrdú prekážku a analógie v neskorolaténskom, púchovskom prostredí (Pieta 2005, 46, Taf. 4) Podobné hroty mohli vzniknúť aj neskôr, napríklad ako náhradná munícia, ktorú bol z kusa plechu schopný zhotoviť aj iba príležitostný kováč. V západnej Európe sa však takéto hroty šírov objavujú v 11. až 14. storočí (Serden 2005, 116 a n.).

Ďalšie dva hroty s tuľajkou majú dlhé hrotité ostrie kosoštvorcového prierezu, schopné preraziť krúžkový pancier (obr. 33: 13 a 14) a zrejme ich preto možno spájať s obdobím zániku hrádka v druhej polovici 13. storočia. A. Ruttkay (1976, 327 a n.) ešte tento typ nepoznal z územia Slovenska. A. F. Medvedev (A. Ф. Медведев 1966, 57) ich však považuje za výrazných predstaviteľov tzv. šidlovitých streliek používaných na prerážanie čoraz dokonalejšej zbroje. Používali sa v pomerne veľkom množstve v juhozápadnej časti „Drevnej Rusi“ v rozpätí konca 9. až začiatku 11. storočia, v ojedinelých prípadoch pri jej západných hraniciach prežívali až do 13. storočia (Медведев 1966, 57). Pomerne rozšírené boli aj v západnej Európe (Serden 2005, 97 a n.), kde sú datované do 13. – 14. storočia a zvyknú sa spájať s rozšírením kuše.

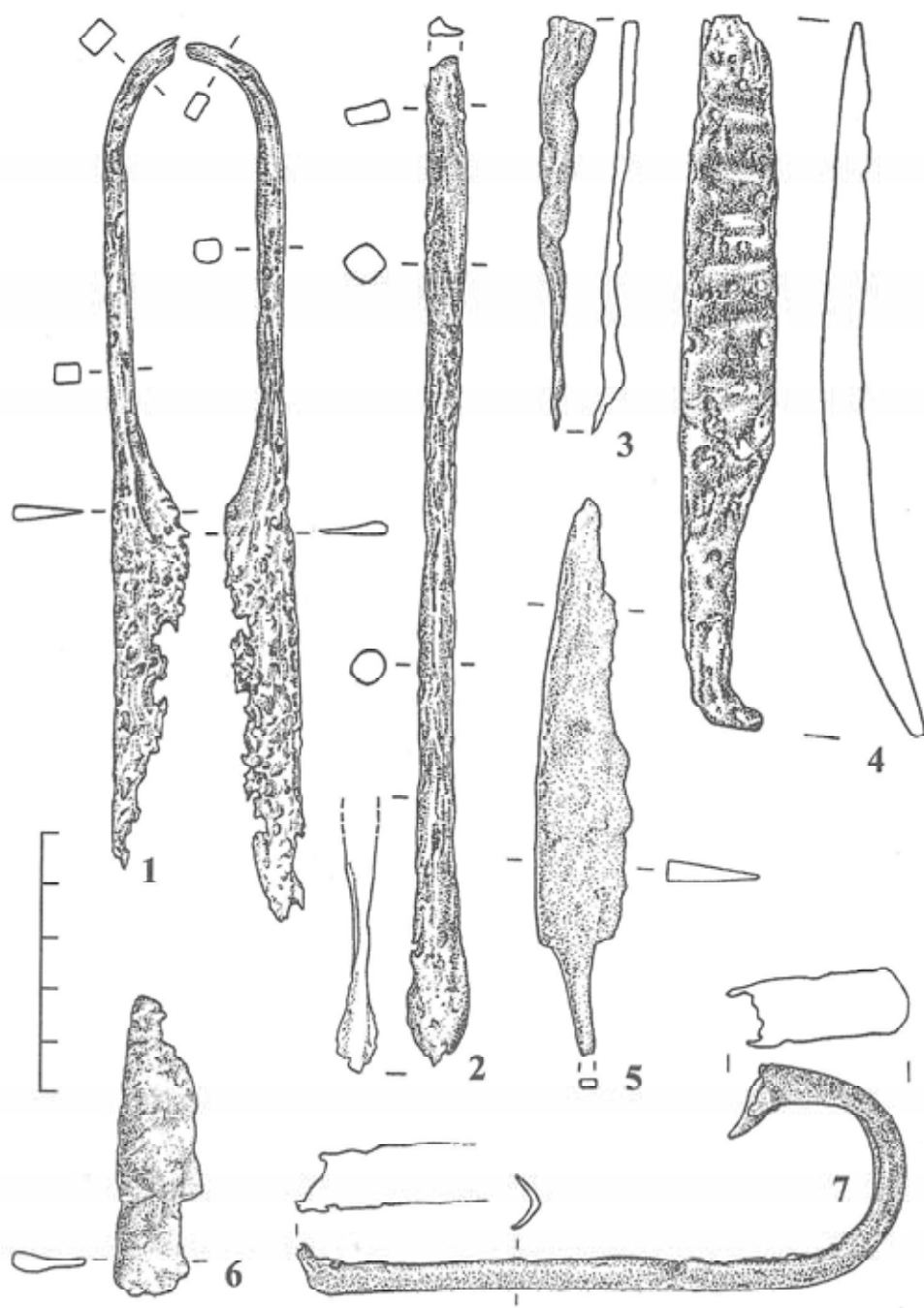
Druhú veľkú skupinu predstavujú hroty šírov s pripojením k násade tŕňom, ktoré tak patria do skupiny B podľa A. Ruttkaya (1976, 329 a n.). Jeden z nich mal dlhé štíhle trojbriuté ostrie a tŕň kruhového prierezu, odsadený drobným vývalkom (rozmery: dĺžka 7,6 cm – obr. 34: 10). Predstavuje zrejme variantu trojbokého hrotu s tuľajkou. Šípka sa štíhlym tvarom, prispôbeným rozvoju ochrannej zbroje odlišuje od širších hrotov striel, známych predovšetkým z východnej Európy a v našom prostredí predovšetkým z avarsko-slovanských pohrebísk z 9. až začiatku 10. storočia (Медведев 1966, 59 a n.; Ruttkay 1976, 331).

Tromi kusmi sú zastúpené ploché hroty listovitého tvaru prechádzajúce do tŕňa buď priamo (obr. 34: 8 a 9) alebo prostredníctvom zosilneného kŕčka kruhového prierezu (obr. 34: 7). Možno ich zaradiť do skupiny B, typ 1, varianty a a b A. Ruttkaya (1976, 329 a n.), ktorá je na Slovensku zastúpená od 9. až do 12. – 13. storočia (Slivka 1980, 234 a n.).

Najviac hrotov šírov, až 40 kusov (66,67 %), patrí k hrotom so štíhlym listovitým ostrím štvorcového alebo kosoštvorcového prierezu, prechádzajúcim cez valcovitý driek do výrazne odsadeného štvorbokého tŕňa (obr. 33: 1, 3 a 11, obr. 34: 1–6, obr. 35 a 36: 1–15), zaradených A. Ruttkayom (1976, 331 a n.) ako typ 11 streliek s tŕňom, alebo označovaných ako typ D2 až D5 B. Zimmermanna (Zimmermann 2000, 74 a n.; Kührtreiber-Lang 2002, 719; Serden 2005, 228). Výrazne sú rozšírené v strednej a stredovýchodnej Európe v 13. a 14. storočí medzi Baltickým a Jadranským morom (Serden, 298, Carte 148). Vo veľkom množstve sa objavujú aj v Čechách, na Morave a na Slovensku, s výraznou kumuláciou na opevnených lokalitách v oblasti Malých Karpát (Bratislava-hrad, Devín, Pezinok-Starý zámok II, Kuchyňa, Dolné Orešany-Železník, Smolenice, Dobrá Voda a pod.), pričom M. Slivka (1980, 238) nevyklučuje, že najväčšie z nich sa už vystreľovali z kuše a používali sa tak do 14. až 15. storočia. Pravdepodobne variantou predchádzajúceho typu je hrot na obr. 36: 16.

Obr. 45 Stupava, Dračí hrádek. Železné predmety z plochy hrádku

Obr. 46 Stupava, Dračí hrádok. Železné predmety z plochy hrádku

Podľa rozptylu nálezov možno predpokladať, že luky používali ako útočníci, tak obrancovia pevnosti. Podľa hrotov striel obidve vojská nevykazovali veľké rozdiely vo výzbroji. Nemožno však vylúčiť, že aspoň časť šíпов na ploche hrádka pochádza od obrancov donjonu, ktorý zrejme padol ako posledná časť fortifikácie.

Poloha Starý zámok

V polohe Starý zámok, ležiacej asi 500 m na sever od skúmanej polohy sa do dnešných dní zachoval val vysoký 1 až 1,1 m v dĺžke 329 m tak, že sčasti pretína spojnicu medzi Dračím hrádkom, vrchom Úboč a pokračujúcu cez Kozlisko až k hradu Pajštún. Súčasne lemuje strmý zráz západného okraja menšieho údolia s krasovými javmi a zdrojom vody. Opevnenie nebolo nikdy dokončené a jeho južnú, z hľadiska dôležitosti zrejme najexponovanejšiu časť, zničili početné mladšie úvozové cesty a predovšetkým stavba lanovej dráhy. Šírka valu na pôvodnej úrovni terénu sa pohybuje okolo 5 m a z vnútornej strany ho lemuje približne tiež 5 m široká priekopa. Do opevnenia vedú dnes dva zreteľné, ale zrejme sekundárne vstupy, ktoré súvisia s ťažbou dreva. Pri povrchovom prieskume a prieskume detektorom kovov sa nepodarilo zachytiť materiál, ktorý by umožnil zistiť obdobie, v ktorom val vybudovali.

Podľa ťažko overiteľných správ však približne už v polovici 80. rokov 20. storočia prehľadávala menšia skupinka amatérov pomocou vtedy ešte masovo nerozšírených detektorov kovov „akúsi fortifikáciu“ pri Trubskej ceste, totožnej s lesnou komunikáciou medzi Dračím hrádkom a Pajštúnom, kde údajne získali pomerne zaujímavý súbor železných predmetov, predovšetkým však militárie (halapartne, bojové sekery a pod.), dobre datovateľný do 15. storočia.

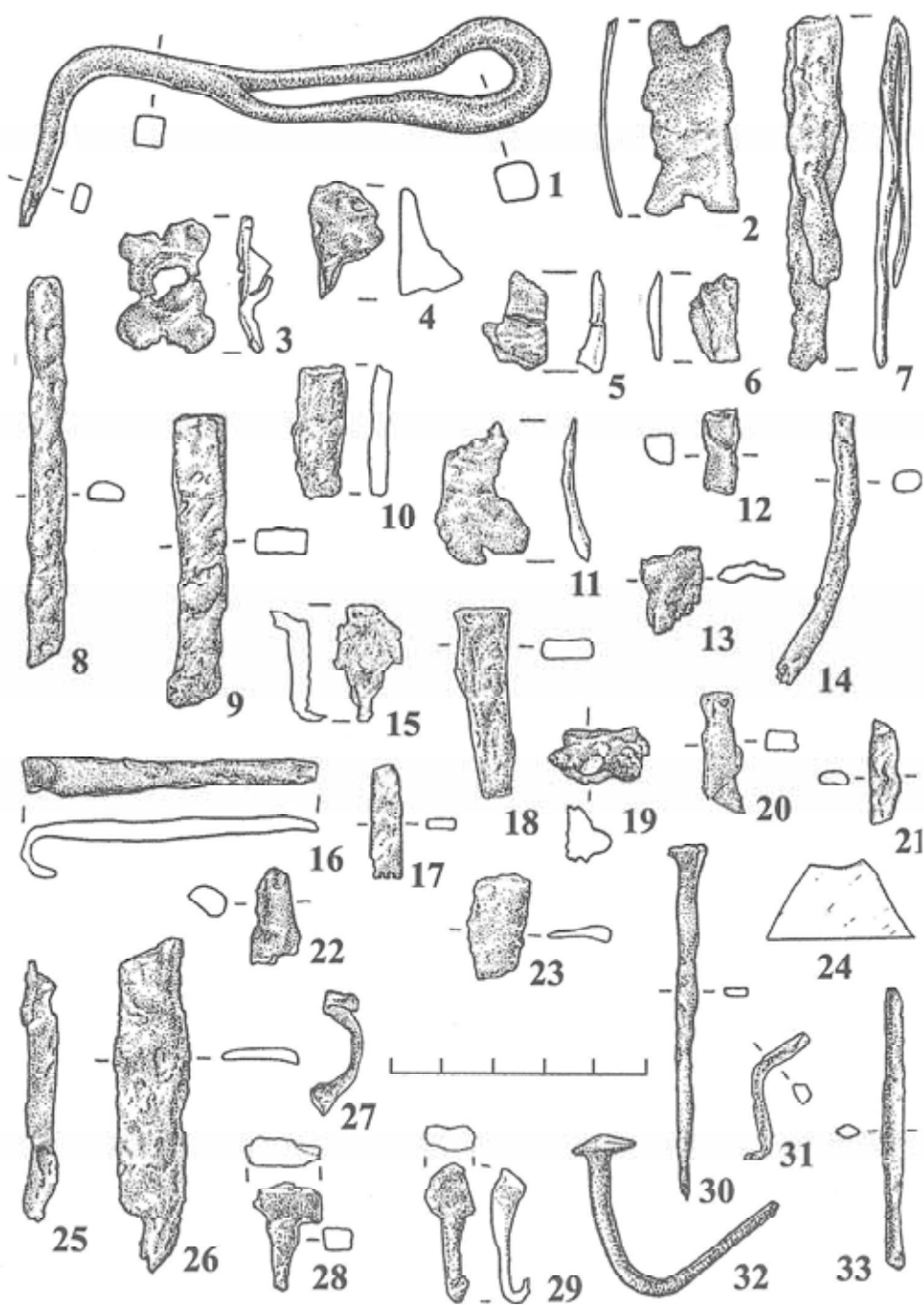
Pri opakovanom prieskume na prelome 20. a 21. storočia sa však už informáciu nepodarilo potvrdiť, našlo sa iba niekoľko kincov, súčastí vozov a drevorubačské pomôcky, ako klíny, fragmenty novodobých sekier, reťaze a pod. Jedinou výnimkou, nájdenou však už v predpolí opevnenia, je závesný svorníkový pružinový zámok tzv. ruského typu (Nekuda 1985, 158; Belcredi 1988, 466; Labuda 2000, 16) s ryhovaním zdobeným valčekom (Rozmery: dĺžka 7 cm, šírka 3,6 cm, Ø valčeka 1,8 cm – obr. 41: 3). Zámky podobného typu boli v našom priestore obľúbené predovšetkým v 14. až 15. storočí (Krajčíc 1991, 331).

Bližšie datovanie zrejme stredovekého a nedokončeného opevnenia spolu s poznaním vnútornej konštrukcie hradby zrejme umožní až prípadný archeologický výskum v súčasnosti ťažbou dreva výrazne ohrozenej polohy.

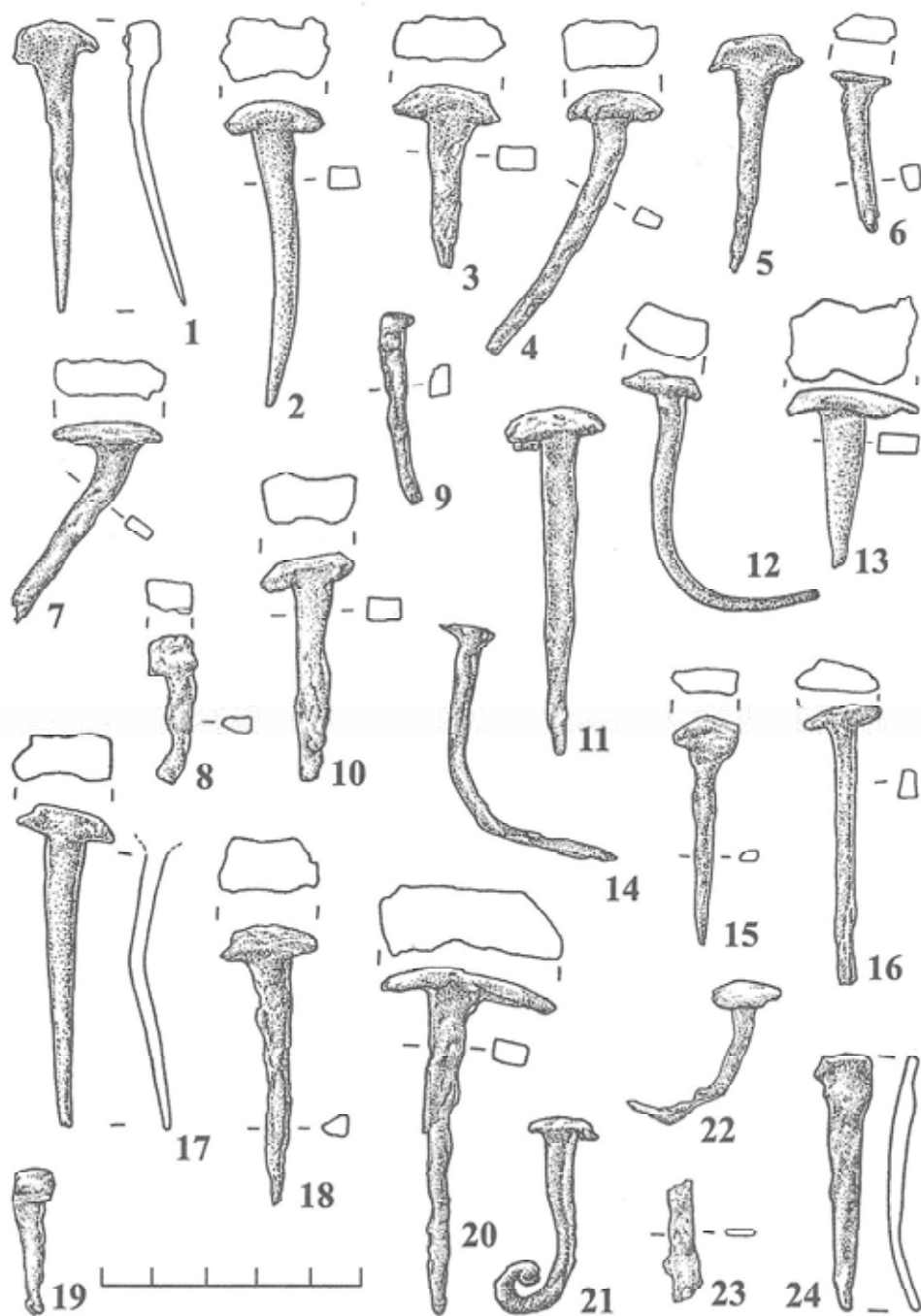
Záver a pokus o interpretáciu

Výrazná ostrožňa Dračieho hrádka tým, že leží vo vnútri Malých Karpát predstavuje síce strategickú polohu, ale skôr lokálneho, ako širšieho významu. Kontroluje dve až tri komunikácie, predovšetkým prechod údolím Prepadlé na Košariská a odtiaľ ďalej smerom na Svätý Jur či dnešné Lozorno, prípadne prechod od Medených hámrov cez Biely Kríž na Raču alebo opäť na Svätý Jur. Podľa novších nálezov militárií a predovšetkým depotu zlatých mincí z prelomu stredoveku a novoveku nemusela mať táto komunikácia úzko lokálny význam, ako by sa mohlo zdať na prvý pohľad.

Napriek tomu však priamo z Dračieho hrádka možno kontrolovať len úzky výrez v stredoveku strategicky významnej Záhorskej nížiny. Samotná poloha mala tak skôr defenzívny význam v zmysle snahy ne byť príliš „na očiach“, aj za cenu menej hodnotnej ochrany k nemu priliehajúceho územia.

Obr. 47 Stupava, Dračín hrádok. Železné predmety z plochy hrádka

Obr. 48 Stupava, Dračí hrádek. Železné klince z plochy hrádku

Zaraďuje sa tak k podobným hrádkom známym napríklad z Dolných Orešian-Železníka a Dobrej Vody-Mariáša, stojacich v bočných, z dnešného hľadiska strategicky nevýznamných údoliach. „Hrad“ v polohe Starý zámok II pri Pezinku napriek tomu, že tiež leží hlboko v údolí smerujúcom kolmo na hrebeň Malých Karpát mal zrejme dôležitejšiu úlohu, kontroloval jednu z menej frekventovaných ciest cez pohorie, a zrejme aj preto jeho definitívny zánik možno klásť až na prelom 15. a 16. storočia.

Dračí hrádok tak výberom polohy skôr ešte zodpovedá refugiálnym výšinným a niekedy aj opevneným polohám z praveku a včasného stredoveku.

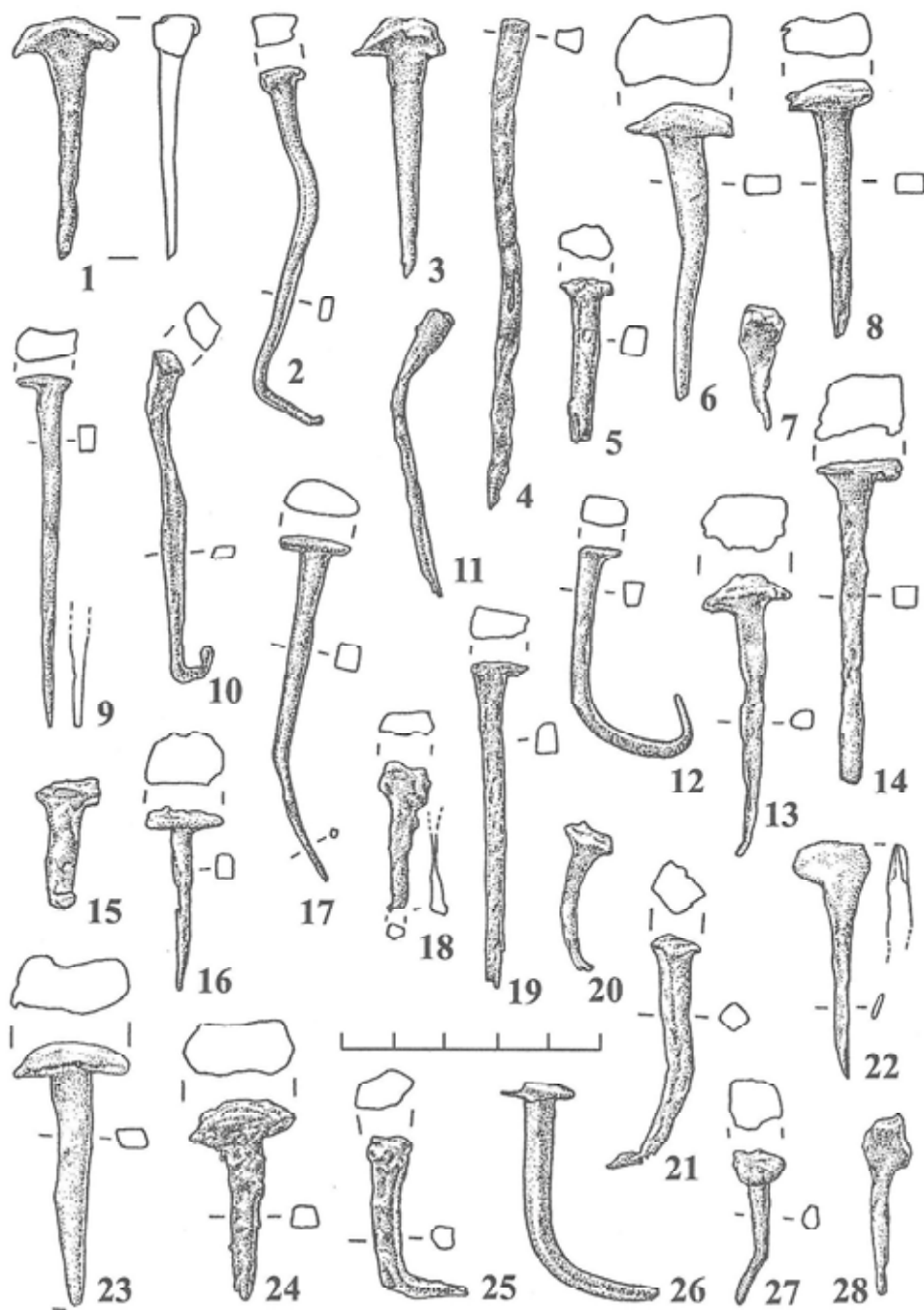
Zatiaľ najstarším dokladom prítomnosti ľudí na plošine hrádku je ojedinelý fragment šálky s uškom, najskôr z obdobia eneolitu – ludanickej skupiny lengyelskej kultúry. V tomto období časť obyvateľstva aspoň príležitostne vyhľadávala výšinné polohy, napríklad na blízkom neskoršom hradisku z mladšej a neskoršej doby bronzovej nad obcou Marianka, okr. Malacky (Farkaš – Plachá 2002, 79). Okolím obce Borinka sa zrejme praveké osídlenie nevyhýbalo ani po zániku lengyelskej kultúry. Podľa starších správ v 19. storočí miestni obyvatelia nachádzali v údolí Prepadlé rôzne bronzové predmety, ktoré sa po predaji stali vítaným doplnkovým zdrojom skromného príjmu (Erdélyi – Mader 1969, 75). Azda súviseli s údajnou, doteraz nelokalizovanou výšinnou polohou medzi Borinkou a Mariankou (podľa láskavej informácie prof. B. Novotného, DrSc.) a zatiaľ bližšie nedatovateľným opevnením na vrchu Okopanec (Bartík 1991, 104). V roku 2005 sa vo výkopoch pod hradom Pajštún našli úlomky tuhovanej, na kruhu točenej laténskej keramiky.

Pri plošnom odkryve časti Dračieho hrádku na juh od zvyškov veže, na miestach skúmaných V. Ondrouchom, sa nezachytili stopy stavebnej činnosti ani archeologický huteľný materiál z prvých štyroch storočí po Kr. Tzv. pavimentum z doby rímskej bolo v skutočnosti súčasťou úpravy nádvorja stredovekej fortifikácie. S výnimkou časti základov západného múru, ktorý však súvisel s kamennou hradbou, azda kombinovanou s podchytením nie celkom stabilného pôdneho pokryvu, sa nepodarilo doložiť ani údajné zvyšky stien budovy, obklopujúcej maltovú vrstvu. Predpokladané osídlenie Dračieho hrádku v dobe rímskej možno tak na podklade výskumu z rokov 1993 až 1995 jednoznačne vylúčiť.

Výraznejšie stopy pobytu ľudí na lokalite sa spájajú až s úlomkami piesčitej, na kruhu obtáčanej keramiky zdobenej rytými vlnkami a s niektorými železnými predmetmi, napríklad hrotmi šípov so spätnými háčikmi, fragmentom sekery s trňami pri otvore pre porisko a pod., ktoré sú charakteristické predovšetkým pre 9. až začiatok 10. storočia. Ozrejmit' charakter včasnostredovekého osídlenia hrádku, výrazne poškodeného neskoršou stavebnou činnosťou, azda umožní až ďalší výskum, ktorý môže objasniť aj jeho vzťah k valu s predsunutou priekopou nad sedlom k vrchu Úboč.

S pohybom slovanských ozbrojencov v okolí údolia Prepadlé možno spájať aj údajné nálezy ostrôh s platničkami na neďalekom Okopanci.

Rozkvet opevnenej polohy na Dračom hrádku je spätý predovšetkým s vrcholným stredovekom, kedy tu postavili masívnu hranolovú obytnú vežu, v základoch s rozmermi 10 x 10 m, chrániacu svojou hmotou prechod cez širokú šijovú priekopu, zasekanú do skalného podlažia. Veža, podľa nálezu zatiaľ ojedinelého úlomku škridly, snáď pokrytá pálenou krytinou, bola aj hlavným obranným prvkom fortifikácie. Vnútorňa zástavba hrádku pozostávala z drevených budov s hlinenou omietkou, ktorých vonkajšie steny, na niektorých miestach zrejme doplnené trámovou ohradou, vytvárali aj dočasnú vonkajšiu obrannú líniu, hradbu, z protipožiarnych dôvodov tiež pokrytú vrstvou mazanice. Budovy

Obr. 49 Stupava, Dračí hrádk. Železné klince z plochy hrádku

Obr. 50 Stupava, Dračí hrádok. Južná strana zrúcaniny veže na romantickom obraze z 19. storočia

boli pravdepodobne rozdelené tak, že plochu s rozmermi 85 až 90 x 21 m delili na menšie časti s rôznou funkciou. Južná, najbezpečnejšia časť podľa nálezov podkov, kľúčov, zámkových mechanizmov a náradia mala predovšetkým hospodársky význam, zatiaľ čo podľa množstva sčasti špecializovanej kuchynskej keramiky (kotlíky, lievikovité nádoby), zvieracích kostí a pod. v okolí objektu 1, predovšetkým pri východnom okraji zrázu, treba rátať v blízkosti veže s obytnými priestormi pre posádku, miestom na prípravu stravy a pod.

Súčasnou tohto reprezentatívnejšieho priestoru bolo aj nádvorie s liatou maltovou dlážkou. Vstup do hrádka, podľa kovaní a uzatváracích mechanizmov azda viedol po premostení západne od veže, kde prístupová komunikácia mohla vyústiť až na upravené nádvorie. Súčasťou bočného spevnenia komunikácie bol aj západný obvodový múr, zrejme postupne do kameňa prebudovávaná fortifikácie. Než však k tomu mohlo dôjsť, drevené stavby podľahli intenzívnemu požiaru a veža rozpadavaniu, pri ktorom odpadávali z jej telesa jednotlivé kamene, ako aj väčšie bloky muriva.

Početné hroty šípov z hrádka a jeho bezprostredného okolia vypovedajú, že príčinou zániku fortifikácie z vrcholného stredoveku na Dračom hrádke bola ozbrojená bojová akcia. Dva hroty šípov v čase nájdenia obopínal krúžok z tenkého drôtu, ktorý sa však pri konzervácii rozpadol (obr. 35: 15). Azda práve pomocou takýchto zápalných striel sa podarilo útočníkovi založiť požiar, ktorý urýchlil pád pevnosti. Ako keramický, tak kovový

Obr. 51 Stupava, Dračí hrádok. Zrúcanina stredovekého opevnenia na mape A. E. Pernolda (detail z obr. 6)

materiál s blízkyimi analógiami v Dolnom Rakúsku, tak aj na južnej Morave umožňujú položiť zánik fortifikácie do druhej polovice 13. storočia, keď sa juhozápadné Slovensko stalo dejiskom niekoľkých vojenských operácií (Klein – Ruttkay – Marsina 1993, 146 a n.), z ktorých časť neobišla ani okolie Stupavy. Najvýznamnejšie z nich sú späté s českým kráľom Přemyslom Otakarom II. Ten 13. apríla roku 1271 prekročil s údajne 80 až 90 tisícovou armádou, zloženou okrem iných spojencov aj z Rakúšanov a Brandenburčanov (Klein – Ruttkay – Marsina 1993, 146 a n.) rieku Morava po moste, na tento účel postavenom a vzápätí obsadil hrady Devín a Stupava. O tri dni neskôr dobyl Bratislavu a pokračoval smerom na Modru a Trnavu (Varsik 1984, 91), pričom mu padli za obeť hrady vo Svätom Jure, v Pezinku i hrad Červený Kameň. V darovacej listine zo 16. augusta roku 1271 uvádza uhorský kráľ Štefan V., že *comes Alexander, syn Marcela preukázal nebývalé zásluhy pri obrane stupavského hradu, ktorý napriek presile vojska českého kráľa chvályhodne a udatne držal, dokiaľ mohol, kým nebol napokon týmto kráľom kruto zabitý* (Erdélyi – Mader 1969, 25).

V klosterneuburskej kronike spomínaný hrad Stupava, pri ktorého obrane padol aj *comes Alexander*, sa zvykol spájať s hypotetickým vodným hradom na mieste dnešného kaštieľa

Obr. 52 Drach-Kugel-Schlos na Meyerovej rytine z roku 1563 (výrez)

v Stupave. Ak však v roku 1271 už stál Dračí hrádok, je pravdepodobné, že by si ho Přemysl Otakar II. nenechal v tyle a súčasne by ho nezabudol vymenovať medzi hradmi, ktoré obsadil pri jarnom ťažení v roku 1271. Existenciu pôvodného vodného hradu spochybňuje aj skutočnosť, že v mestečku Stupava sa v 15. storočí niekoľko razy spomína opevnený kostol (Varsik 1984, 97; Hrnko 2004, 31), ktorý by bol zbytočný, ak by tu stála iná použiteľná fortifikácia.

Azda práve na podklade súčasných archeologických nálezov možno hrad Stupava z roku 1271 stotožniť s dnešným Dračím hrádkom; neskôr sa aj blízky hrad Pajštún objavuje v prameňoch pod názvom „Stupavský zámek“ (Varsik 1984, 94).

Vojnové akcie sa zopakovali aj v roku 1273, kedy sa však na rozdiel od Svätého Jura už hrad Stupava priamo nespomína, podobne ako pri akciách pánov z Kőszegu a rakúskeho vojvodu Albrechta (Klein – Ruttkay – Marsina 1993, 147). Preto je pravdepodobné, že už bol v ruinách a budoval sa hrad Pajštún, ktorý Dračí hrádok vzdialený len 2,5 km nahradil. Postavili ho už na skale dominujúcej celej juhozápadnej časti Záhorskej nížiny a odstránili tak nedostatky jeho predchodcu.

Spájať polohu Starý zámok s obliehaním a zničením Dračieho hrádku je lákavé, ale chýbajúci archeologický výskum nemôže tento predpoklad ani podporiť, ale ani vyvrátiť.

Po zániku fortifikácie z vrcholného stredoveku už Dračí hrádok neobnovili a nemožno ho preto spájať s hradom „Drach-Kugel-Schlos“ z tzv. Meyerovej rytiny (obr. 52). Ak nepredstavoval len dočasnú kulisu, späť s korunováciou Maximiliána II., mohli by k jeho prípadnej polohe niečo povedať nálezy rôznych militárií z 15. až 16. storočia, nachádzané vo vinohradoch v okolí bratislavského Ahoja. Osud Dračieho hrádku tak možno spájať

s radom menších aj väčších fortifikácií, ktoré zanikli onedlho po svojom vzniku už v druhej polovici 13. storočia v bojoch na česko – uhorsko – rakúskej hranici a veľkú časť z nich už nikdy neobnovili, prípadne v ich blízkosti vyrástli nové, požiadavkám doby vyhovujúce pevnosti.

Výskum súčasne ukázal, že zobrazenie Dračieho hrádka na tzv. Pernoldovej mape (obr. 51) s akoby okennými otvormi v ruinách je výrazne štylizované a nezodpovedá realite, zatiaľ čo obrázok hrádka namaľovaný v 19. storočí, v štýle módnych čínskych a japonských krajíniek (*za požičanie kópie srdečne ďakujem akademickému maliarovi M. Kubíčkovi*) zachytáva stav, ktorý nie je priveľmi odlišný od stavu, v akom sa nachádza ruina dnes. Na obrázku je však v úrovni prízemnia veže z jej južnej strany zobrazený vymurovaný oblúk, z hľadiska pôvodnej fortifikácie celkom nefunkčný, ba priam škodlivý (obr. 50). Až ďalší výskum, predovšetkým okolia veže, môže objasniť prípadný stavebný vývoj a neskoršie úpravy donjonu, údajne realizované v 19. storočí pri úprave ruiny na vyhladkové miesto späté s blízkymi Medenými hámrmi.

LITERATÚRA

- BARTÍK, J. 1991: Hradiská z doby bronzovej v Malých Karpatoch. In: *Vlastivedný časopis* 40, 3, s. 104–106. Bratislava.
- BAXA, P. 1981: Podkúvanie koní na Slovensku v 11. až 13. stor. *Slov. Arch.* 29, s. 423–443.
- BAXA, P. – FERUS, V. 1991: Bratislava mešťana Wocha. 1243 – 1291. (Katalóg expozície). Bratislava.
- BELCREDI, L. 1988: Užití kovu ve středověké osadě. Výsledky dosavadního archeologického výzkumu zaniklé středověké osady Bystřec. *Arch. Hist.* 13, s. 459–785.
- BELCREDI, L. 1989: Terminologie, třídění a kód středověkých kovových předmětů. *Arch. Hist.* 14, s. 437–472.
- BERANOVÁ, M. 1975: Zemědělská výroba v 11./14. století na území Československa. *Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně* 3/1. Praha.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanské pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- ERDÉLYI, V. – MADER, J. 1969: Stupava. Kapitoly z miestnych dejín. Stupava.
- FARKAŠ, Z. 1997: Tretia sezóna výskumu Dračieho hrádka pri Borinke. In: *AVANS* za r. 1995, Nitra, s. 45.
- FARKAŠ, Z. – PLACHÁ, V. 2002: Neolitické a eneolitické nálezy z Malých Karpát a otázka výšinných sídlisk. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2001*. Nitra, s. 73–89.
- FARKAŠ, Z. – PRÁŠEK, K. 1995: Zisťovací výskum Dračieho hrádka pri Borinke. In: *AVANS* za r. 1993, Nitra, s. 41.
- FELGENHAUER-SCHMIEDT, S. 1969: Die keramischen Horizonte des Hausberges zu Gaiselberg, p.B. Gänserndorf, N.Ö. *Beiträge zur Mittelalter-Archäologie in Österreich* 1, s. 10–24.
- FELGENHAUER-SCHMIEDT, S. 1977: Das Fundmaterial des Hausberges zu Gaiselberg, NÖ. *Arch. Austriaca* 61/62, s. 209–336.
- FELGENHAUER-SCHMIEDT, S. 1996: Niederösterreichische Keramik des 12. und 13. Jahrhunderts. *Pravěk, NŘ* 6, s. 229–240.
- FIALA, A. 1972: Hrady Devín a Svätý Jur na Meyerovej panoráme Bratislavy. *Pamiatky a príroda*, s. 40–41.
- FUSEK, G. 1994: Slovensko vo včasnostredovekom období. Nitra.
- FÜGEDI, E. 1986: Castle and society in medieval Hungary (1000 – 1437). Budapest.
- HABOVŠTIK, A. 1974: Nálezy stredovekých hlinených kotlíkov na Slovensku. In: *Zbor. SNM, Hist.* 14, s. 123–155.
- HAMPEL, J. 1907: Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeihez. Budapest.
- HILCZERÓWNA, Z. 1956: Ostrogi polskie z X – XIII wieku. Poznań.
- HOŠŠO, I. 1983: Prehľad vývoja stredovekej keramiky na Slovensku. *Arch. Hist.* 8, s. 215–231.
- HOŠŠO, J. – LESÁK, B. 2001: Archeologický výskum horizontu 12. a 13. storočia v historickom jadre Bratislavy. *Arch. Hist.* 26, s. 241–256.

- HRNKO, A. 2004: Stupava. Potulky históriou. Bratislava.
- HRUBÝ, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.
- KLEIN, B. – RUTTKAY, A. – MARSINA, R. 1993: Vojenské dejiny Slovenska I. Stručný náčrt do roku 1526. Bratislava.
- KLÍMA, B. 1975: Rozbor hřebů z velkomoravského hradiště v Mikulčicích. Arch. Rozhledy 27, s. 140–150.
- KOŮŠOVÁ, P. 2004: Ku klasifikácii vrcholnostredovekých ostrůh z územia Slovenska. Arch. Hist. 29, s. 523–547.
- KRAJÍČ, R. 1991: Stavební železo a uzavírací mechanismy na vrcholně středověkých lokalitách Tábor-ska. Archaeologica historica 16, s. 323–344.
- KRIŽANOVÁ, E. – PUŠKÁROVÁ, B. 1990: Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku. Bratislava.
- KÜHTREIBER, T. – LANG, R. 2002: KG Sieding, SG Ternitz, VB Neunkirchen. In: Fundber. Österreich 41, s. 717–720.
- LABUDA, J. 2000: Pozoruhodné nálezy zo Starého mesta v Banskej Štiavnici. Arch. Hist. 25, a. 7–24.
- MAHEL, M. – BUDAY, T. 1963: Geologická mapa ČSSR. Mapa predštvrtových útvarov 1:200 000, M-33-XXXVI Bratislava – M-33-XXXV Wien. Praha.
- MEDVEDEV, A.F. – МЕДВЕДЕВ, А. Ф.: 1966: Ручное метательное оружие (лук и стрелы, самострел) VIII-IV вв. Москва.
- MICHALCO, J. a kol. 1986: Geobotanická mapa ČSSR. Slovenská socialistická republika. Bratislava.
- MORAVČÍK, Š. 1994: Tajná kniha Záhorákov. Bratislava.
- NEKUDA, V. 1985: Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek – tvrz – dvůr – předsunutá opevnění. Brno.
- NEKUDA, V. – REICHERTOVÁ, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- NOVOTNÝ, B. – FUHRHERR, V. 1971: Katalóg archeologickej zbierky Západoslovenského múzea v Trnave. Bratislava.
- ONDROUCH, V. 1940/41: Rímska stanica v Stupave a rímske stavebné stopy v Pajštúne. Historica Slovaca 3, s. 44–107.
- ONDROUCH, V. 1945/46: Rímske vojenské stanice v Stupave a Pajštúne. Historica Slovaca 3-4, s. 1–58.
- PIETA, K. 2005: Spätlatènezeitliche Waffen und Ausrüstung im nördlichen Teil des Karpatenbeckens. Slov. Arch. 53, s. 35–84.
- PISOŇ, Š. 1973: Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku. Bratislava.
- PLAČEK, M. 2004: Hrady na hranici při pohledu z hranice. Arch. Hist. 29, s. 331–341.
- POLLA, B. – SLIVKA, M. – VALLAŠEK, A. 1981: K problematike výskumu hrádkov a hradov na Slovensku. Arch. Hist. 6, s. 36–405.
- POULÍK, J. 1948: Staroslovanská Morava. Praha.
- RICHTER, M. 1961: K počátkům tak zvaných gotických klíčů. In: Sborník československé společnosti archeologické při ČSAV I, s. 96–100.
- RUTTKAY, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). Slov. Arch. 24, s. 245–395.
- RUTTKAY, M. 1995: Príspevok k poznaniu stredovekej keramiky na juhozápadnom Slovensku. Arch. Hist. 20, s. 563–583.
- RUTTKAY, M. 1996: Die Grundveränderungen in der Keramikproduktion im 12. – 14. Jh. in der Westslowakei. Pravěk, NŘ 6, s. 261–284.
- SERDON, V. 2005: Armes du diable. Ares et arbaletes au moyen âge. Presses Universitaires de Rennes.
- SLIVKA, M. 1980: Stredoveké hutníctvo a kovárstvo na východnom Slovensku. 2. časť. Hist. Carpatica 11, s. 218–283.
- SLIVKA, M. 1981: Stredoveké hutníctvo a kovárstvo na východnom Slovensku. 3. časť. Hist. Carpatica 12, s. 211–273.
- SLIVKA, M. – PLAČEK, M. 1986a: Dračí hrádky pri Borinke a jeho funkcia. Pamiatky a príroda, s. 94–99.
- SLIVKA, M. – PLAČEK, M. 1986b: Dračí hrádek u Stupavy a jeho najstarší vyobrazení. Malovaný kraj 22, 9.
- Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok prvý. A-J. Bratislava 1967.
- Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok tretí. R-Ž. Bratislava 1969.
- ŠAUROVÁ, D. 1978: Hřeby z výskumu zaniklých Konůvek. Arch. Rozhledy 30, s. 560–566.

- ŠAUROVÁ, D. 1979: Středověké podkovy ze zaniklé středověké osady Konůvky. Arch. Historica 4, s. 295–301.
- ŠIMČÍK, P. – PUPALA, M. 2005: Krůžková košeľa z hradu Sklabina. In: Zbor. SNM 99, Arch. 15, s. 93–102.
- TAKÁCS, M. 1986: Die arpadenzeitlichen Tonkessel im Karpatenbecken. Budapest.
- TOMČÍKOVÁ, K. 1984: Ornament na keramike z veľkomoravského obdobia z územia Slovenska. In: Zborník prác Ludmily Kraskovskej (k životnému jubileu). Bratislava, s. 217–225.
- UNGER, J. 1984: Zaniklá ves Topolany u Vranovic, okr. Břeclav. Arch. Hist. 9, s. 65–100.
- UNGER, J. 1994: Koválov. Šlechtické sídlo z 13. století na jižní Moravě. Brno.
- VARSÍK, B. 1984: Z osídlenia západného Slovenska v stredoveku. Bratislava.
- VLKOLINSKÁ, I. 2005: K zriedkavejším druhom výzdoby na keramike z pohrebísk 9. – 10. stor. na Slovensku. In: Štud. Zvesti AÚ SAV 38, s. 7–97.
- ZIMMERMANN, B. 2000: Mittelalterliche Geschlossspitzen. Kulturhistorische archäologische und archäometallurgische Untersuchungen. Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters, Band 26. Egg 2 H.

MITTELALTERLICHE BEFESTIGUNG IN STUPAVA, FLUR DRAČÍ HRÁDOK

ZDENĚK FARKAŠ

Die befestigte Lage Dračí hrádok (*Drachenburg*) mit Überresten eines steinernen Viereckturmes befindet sich relativ tief im Inneren des Südwestteiles von den Kleinkarpaten in der Südwestslowakei, etwa 1 km östlich der letzten Häuser der Gemeinde Borinka. Trotzdem gehört der Gipfel von der gleichnamigen Anhöhe zum Kataster der Stadt Stupava, Bez. Malacky (Abb. 1).

Aus geomorphologischer Sicht ist Dračí hrádok, auf einigen Karten als Starý Hrad (Zámok) bezeichnet (Alte Burg, Schloss), ein etwa 400 m langer und am Fuß 350 m breiter zungenförmiger, nach Süden gerichteter Bergausläufer, im Norden durch ein deutliches Joch mit dem Massiv des Bergs Úboč verbunden, mit dem er manchmal identifiziert wird (Abb. 2). Im Osten, Süden und Westen fällt er steil ins Tal Prepadlé ab, das direkt unter ihm eine Schleife bildet und seine ursprüngliche Südorientierung plötzlich in eine nördliche ändert. Das obere Plateau der Feste liegt zwischen den Schichtlinien 370 und 371 m ü. d. M., womit es das Niveau des Stupavský-Bachs am Talgrund beinahe um 98 m überhöht.

Die Gipfelpartie des Bergsporns, leicht hufeisenförmig geknickt, ist ungefähr in der Mitte durch einen deutlichen, heute etwa 12 m breiten Graben geteilt, der in den Felsuntergrund eingehauen und größtenteils bereits zugeschüttet ist. Dahinter haben sich auf einer sanften Anhöhe im Abstand von etwa 17 m Überreste eines mächtigen Viereckturms von 10 x 10 m erhalten, (Ondrouch 1940–41, 98; Slivka – Plaček 1986, 94), mit zwei Wänden parallel zum Verlauf des Grabens. Innere Lichtweite des Baus, vermutlich auf der Erdgeschossesebene, beträgt 4,95 m, d. h. dass die Mauerstärke auf der ursprünglichen Terrainebene 2,5 m erreichen musste. Nach dem Absatz an der Südmauer des Gebäudes, der als

der einzige bis heute bis zu der Höhe von 4,7 m erhalten blieb, hat sich die Stärke der Originalmauer auf der Ebene des 1. Geschosses bis zu 2,25 m verjüngt.

In den Jahren 1994 und 1995 wurde im Anschluss auf Sonde I aus dem Jahre 1993 mit Rücksicht auf den Waldbestand eine Fläche von rund 370 m² erforscht, u. z. durch eine Kombination von Flächenabdeckung und Grabungsschnitten. Von der östlichen und teilweise auch westlichen Seite war sie durch scharfe Terrainbrüche, bzw. den Westrand der S I/93 begrenzt. Im Ostteil war es der aufsteigende Felsuntergrund am Hangfuß der zentralen Anhöhe und im Westen der Raum mit schwindenden archäologischen Funden. Im Norden, im Westteil, endete die Abdeckung an der Kante eines deutlichen Terrainbruchs respektiert auch durch die Überreste von einem gegossenen Mörtelboden, der vielleicht mit den Geländezurichtungen in der Umgebung des Turmes zusammenhing und der heutzutage mit einer Schicht von Steindestruktion und mit ausgeprägtem Waldbestand überdeckt ist. Im Ostteil des Nordrandes endete die abgedeckte Fläche in einer zusammenhängenden, unkompakten Schicht von Steindestruktion.

Durch seine Position im Inneren der Kleinkarpaten repräsentiert der Bergsporn von Dračí hrádok zwar eine strategische Lage, doch eher von lokaler als weiterer Bedeutung. Er kontrolliert zwei bis drei Kommunikationen, vor allem den Durchgang durch das Tal Prepadlé zu Košariská und von dort weiter in Richtung Svätý Jur oder heutiges Lozorno, bzw. den Durchgang von Medené hámre über Bicy Kríž nach Rača, einen Stadtteil von Bratislava, oder wiederum nach Svätý Jur. Auf Grund der neueren Funde von Militaria und besonders von einem Goldmünzendeponat aus der Wende des Mittelalters und der Neuzeit musste diese Kommunikation nicht unbedingt solch eine enge lokale Bedeutung haben, wie es auf den ersten Blick scheint.

Trotzdem kann man aber direkt von Dračí hrádok nur einen schmalen Ausschnitt von der im Mittelalter strategisch wichtigen Záhorská-Tiefenebene kontrollieren. Die Lage selbst hatte somit eher eine defensive Bedeutung im Sinn der Bemühung um nicht zu sichtbar zu sein, auch wenn es einen minderwertigen Schutz des anliegenden Gebietes bedeuten sollte.

Sie reiht sich somit zu ähnlichen Festen bekannt z. B. aus Dolné Orešany-Železník und Dobrá Voda-Mariáš, situiert in Seitentälern, die aus heutiger Sicht strategisch unbedeutend sind. Die „Burg“ in der Lage Starý zámok II bei Pezinok hatte trotz deren Position ebenso tief in einem Tal verlaufend senkrecht zum Bergkamm der Kleinkarpaten vermutlich eine wichtigere Rolle, sie kontrollierte eine von den weniger frequentierten Wegen durch das Gebirge und vielleicht auch deswegen kann man deren Untergang erst an die Wende des 15./16. Jahrhunderts datieren.

Dračí hrádok entspricht also mit der Auswahl seiner Lage noch den refugialen Höhenlagen und manchmal auch befestigten Lagen der vorzeitlichen und frühmittelalterlichen Periode.

Den bisher ältesten Beleg menschlicher Anwesenheit auf dem Plateau der Feste repräsentiert vereinzelt ein Fragment einer Henkeltasse, höchstwahrscheinlich aus der Zeit der äneolithischen Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur. Bei einer Flächenabdeckung eines Teiles vom Dračí hrádok südlich der Turmreste, an den Stellen erforscht durch V. Ondrouch, erfasste man weder Bautätigkeitsspuren noch archäologische Mobilien aus den ersten vier Jahrhunderten n. Chr. Sog. Pavimentum aus der römischen Kaiserzeit war in Wirklichkeit Teil einer Hofzurichtung im Rahmen der mittelalterlichen Fortifikation. Mit Ausnahme von einem Teil des Fundaments der Westwand, die jedoch mit einer Steinmauer

zusammenhing, vielleicht kombiniert mit Unterfangung der nicht ganz stabilen Bodendecke, konnte man nicht mal die angeblichen Wandreste von dem Gebäude belegen, welches die Mörtelschicht umgeschlossen hat. Die vorausgesetzte Besiedlung von Dračf hradok in der römischen Kaiserzeit kann man somit auf Grund der Ausgrabung in den Jahren 1993 bis 1995 eindeutig ausschließen.

Deutlichere Spuren vom Aufenthalt der Menschen an der Fundstelle binden sich erst an die Fragmente von sandiger Drehscheibenkeramik verziert durch geritzte Wellenlinien und an einige Eisengegenstände, z. B. Flügelpfeilspitzen, Fragment einer Bartaxt u. ä., die vor allem für das 9. bis den Anfang des 10. Jahrhunderts charakteristisch sind. Eine Verdeutlichung der frühmittelalterlichen Besiedlung der Feste, deutlich beschädigt durch spätere Bautätigkeit, ermöglicht vielleicht erst die zukünftige Forschung, die auch ihre Beziehung zum Wall mit Vorräben über dem Joch zum Berg Úboč erläutern könnte.

Die Blütezeit der befestigten Lage auf Dračf hradok ist vor allem mit dem Hochmittelalter verbunden, als hier ein massiver viereckiger Wohnturm mit Fundamentausmaßen von 10 x 10 m erbaut wurde. Der hat mit seiner Masse den Durchgang durch einen breiten Jochgraben geschützt, der in den Felsuntergrund eingehauen war. Der Turm, auf Grund des Fundes von einem bisher vereinzelt Dachziegelfragment vielleicht mit Brennziegelgedach eingedeckt, war auch das wesentliche Wehrelement der Fortifikation. Die Innenbebauung der Feste bestand aus Holzgebäuden bedeckt mit Lehmputz, deren Außenwände, an manchen Stellen offenbar ergänzt durch ein Gebälke, auch eine zeitweilige äußere Wehrlinie bildeten, die Wehrmauer, wegen dem Brandschutz ebenfalls mit einer Schicht von Lehmwurf bedeckt. Die Bauten waren vermutlich so angeordnet, dass sie die Fläche von 85 bis 90 x 21 m in kleinere Teile mit verschiedener Funktion geteilt haben. Der südliche, sicherste Teil hatte auf Grund der gefundenen Hufeisen, Schlüssel, Schließmechanismen und Werkzeugen vor allem eine wirtschaftliche Bedeutung. Andererseits, auf Grund der Menge von teilweise spezialisierter Küchenkeramik (Kessel, Trichtergefäße), Tierknochen u. ä. in der Umgebung des Objekt 1, vor allem am Ostrand der Steilwand, sollte man in der Nähe des Turmes mit Wohnräumen für die Besatzung, einem Platz für die Zubereitung von Nahrung usw. rechnen.

Innerhalb von diesem repräsentativeren Raum befand sich auch ein Hof mit gegossenem Mörtelboden. Der Eingang in die Feste führte auf Grund der Beschläge und Schließmechanismen vielleicht durch eine Überbrückung westlich des Turmes, wo die Zugangskommunikation bis zu dem zugerichteten Hof führen konnte. Ein Teil der Seitenverfestigung der Kommunikation war auch die westliche Umfassungsmauer von der vermutlich stufenweise in Stein umgebauten Fortifikation. Jedoch, früher als es dazu kommen konnte, erlagen die Holzbauten einem Intensivbrand und der Turm einem Zerfallsprozess, im deren Laufe von seinem Körper sowohl Einzelsteine als auch größere Mauerblöcke abgefallen sind.

Zahlreiche Pfeilspitzen aus der Feste und deren unmittelbarer Umgebung deuten an, dass die Ursache für den Untergang der hochmittelalterlichen Fortifikation auf Dračf hradok eine bewaffnete Kampfaktion war. Zwei Pfeilspitzen waren zur Auffindungszeit mit einem Ring aus dünnem Draht umgewickelt, der jedoch bei der Konservierung zerfiel (Abb. 35: 15). Vielleicht gerade mit Hilfe von solchen Brandgeschossen konnte der Angreifer einen Brand anlegen, um den Fall der Kleinfestung zu beschleunigen. Sowohl das Keramik- als auch Metallmaterial mit nahen Analogien in Niederösterreich sowie in Süd-

mähren ermöglichen den Untergang der Fortifikation in die 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts einzusetzen, als die Südwestslowakei zum Schauplatz einiger Militäroperationen wurde (Klein – Ruttkay – Marsina 1993, 146 ff.), wobei manche davon auch in der Umgebung von Stupava stattgefunden haben. Die wichtigsten von ihnen sind mit dem tschechischen König Přemysl Ottokar II. verbunden. Der hatte am 13. April 1271 angeblich mit einer Armee von 80 bis 90 Tausend Soldaten, neben anderen Alliierten auch den Österreichern und Brandenburgern (Klein – Ruttkay – Marsina 1993, 146 ff.), den March-Fluss mit Hilfe einer für diesen Zweck gebauten Brücke überschritten und gleich darauf die Burgen Devín und Stupava besetzt. Um drei Tage später hat er Bratislava erobert und zog weiter in Richtung Modra und Trnava (Varsik 1984, 91), wobei ihm die Burgen in Svätý Jur, Pezinok und Červený Kameň zum Opfer gefallen sind. In einer Schenkungsurkunde vom 16. August 1271 führt der ungarische König Stephan V. an, dass comes Alexander, Sohn von Marcel große Verdienste bei der Verteidigung der Stupavaer Burg erwiesen hat, die er trotz einer Übermacht der Armee vom tschechischen König lobwürdig und tapfer gehalten hat solange er konnte, bis er schließlich von diesem König grausam getötet wurde (Erdélyi – Mader 1969, 25).

In der Klosterneuburger Chronik wurde die erwähnte Burg Stupava, bei deren Verteidigung auch comes Alexander gefallen ist, gewöhnlich mit einer hypothetischen Wasserburg verbunden, an der Stelle des heutigen Schlosses in Stupava. Falls aber im Jahre 1271 Dračí hrádok bereits stand, ist es wahrscheinlich, dass es Přemysl Ottokar II nicht im Nacken belassen würde und gleichzeitig würde er nicht vergessen es unter den Burgen zu nennen, die er im Rahmen der Frühlingskampagne 1271 besetzt hat. Die Existenz einer ursprünglichen Wasserburg wird zweifelhaft auch durch die Tatsache, dass in der Kleinstadt Stupava im 15. Jahrhundert mehrmals eine Wehrkirche erwähnt wird (Varsik 1984, 97; Hrnko 2004, 31), die überflüssig wäre, wenn hier eine andere verfügbare Fortifikation stehen würde.

Vielleicht gerade auf Grund von gegenwärtigen archäologischen Funden kann man die Burg Stupava aus dem Jahre 1271 mit heutigem Dračí hrádok identifizieren; später erscheint auch die naheliegende Burg Pajštún in den Quellen unter dem Namen *Stupavský zámek* (*Stupavaer Schloss*; Varsik 1984, 94).

Die Kriegsaktionen wiederholten sich im Jahre 1273, als jedoch im Gegensatz zu Svätý Jur die Burg Stupava nicht mehr direkt erwähnt wird, ähnlich wie bei den Aktionen der Herren von Köszeg und des österreichischen Herzogs Albrecht (Klein – Ruttkay – Marsina 1993, 147). Es ist daher wahrscheinlich, dass sie bereits in Ruinen stand und man erbaute die Burg Pajštún, die Dračí hrádok in einer Entfernung von nur 2,5 km ersetzt hat. Man hat sie schon auf einem Felsen erbaut, welcher dem ganzen Südwestteil der Záhorská-Tiefebene dominierte und dadurch waren die Nachteile ihres Vorgängers eliminiert.

Die Lage Starý zámok mit der Belagerung und Vernichtung von Dračí hrádok zu verbinden scheint verlockend zu sein, doch die ausbleibende archäologische Ausgrabung kann diese Annahme weder unterstützen noch widerlegen.

Nach dem Untergang der hochmittelalterlichen Fortifikation hat man Dračí hrádok nicht mehr erneuert und deswegen kann es nicht mit der Burg „Drach-Kugel-Schloß“ von sog. Meyer's Gravierung (Abb. 52) verbunden werden. Falls es keine zeitweilige Kulisse im Zusammenhang mit der Krönung von Maximilian II repräsentierte, könnten zu seiner eventuellen Lage die Funde von verschiedenen Militaria aus dem 15. und 16. Jahrhundert etwas sagen, die in den Weinbergen am Bratislavaer Ahoj zu finden sind. Das Schicksal von Dračí hrádok kann man so mit einer Reihe von kleineren sowie größeren Fortifikationen

verbinden, die kurz nach ihrer Entstehung, bereits in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts in Kämpfen an der tschechisch-ungarisch-österreichischen Grenze untergegangen sind. Die meisten von ihnen wurden nicht mehr erneuert, bzw. in deren Nähe wurden neue Festungen erbaut, die den Zeitbedürfnissen angemessen waren.

*PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Žižkova 12,
810 06 Bratislava, P.O. BOX 13
archeolog@snm.sk*